

समृद्धिका लागि वन कार्यक्रम

कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि २०८१

कार्यान्वयन गर्ने इकाई तथा कार्यालयहरू
प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन इकाईहरू
डिभिजन वन कार्यालयहरू
मधेश तथा लुम्बिनी प्रदेश

नेपाल सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
रेड कार्यान्वयन केन्द्र

सङ्घीय परियोजना व्यवस्थापन एकाई

बबरमहल, काठमाडौं
नेपाल

अ. वि. १२
उप-सचिव (प्र.)

सचिव पञ्चक
सह-सचिव (प्र.)

विषयसूची

भाग १-	१
परिचय	१
१.१ पृष्ठभूमि तथा परियोजना परिचय	१
१.२ संक्षिप्त	३
१.३ परिभाषा	३
१.४ कार्य सञ्चालन प्रक्रिया	४
१.५ कार्यक्रम कार्यान्वयन विधि	६
१.६ कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्याङ्कन विधि	६
भाग- २	७
समृद्धिका लागि वन कार्यक्रम	७
२.१ पानी तथा बिजुली । विद्युत महसूल	७
२.२ गाडी तथा मोटरसाइकलका लागि इन्धन कार्यालय प्रयोजन	७
२.३ गाडी तथा मोटरसाइकल सर्भिसिड तथा मर्मत	७
२.४ मर्मत संभार फोटो कपी ल्यापटप कम्प्यूटर प्रोजेक्टर आदी (मेशिनरी तथा औजार मर्मत संभार तथा सञ्चालन खर्च)	७
२.५ कार्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकास तथा मर्मत कार्यक्रम (सबै डिभिजन वन कार्यालय)	७
२.६ कार्यालयको भौतिक पूर्वाधार मर्मत संभार (प्रादेशिक परियोजना व्यवस्थापन कार्यालय)	७
२.७ कार्यालय मसलन्द सामान खर्च (कार्यालय सामान तथा सेवा)	८
२.८ कार्यालय सञ्चालन खर्च (सबै डिभिजन वन कार्यालय)	८
२.९ प्रदेश कार्यक्रम कार्यान्वयन इकाई घर भाडा	८
२.१० परियोजनाका लागि आवश्यक विषयगत विज्ञ सेवा (वन तथा उद्यम, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, खरिद वित्त व्यवस्थापन, वातावरणीय तथा सामाजिक सेफगार्ड, आदि) । प्रादेशिक परियोजना व्यवस्थापन इकाईका विज्ञ (वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद, वन तथा उद्यम, सामाजिक सुरक्षा वातावरणीय सुरक्षा, अनुगमन मूल्याङ्कन तथा ज्ञान व्यवस्थापन)	८
२.११ वन तथा वातावरण सम्बन्धी प्रदेश ऐन, नियमावली, निर्देशिका तथा कार्यविधि तयारी/संशोधन	१०
२.१२ वन व्यवस्थापनको लागि सहजीकरण गर्ने वन प्राविधिक	१०
२.१३ अन्य परियोजना व्यवस्थापनका लागि सहयोगी सेवा (रिसेप्सनिस्ट, ह.स.चा., का.स. लगायत) । प्रादेशिक परियोजना व्यवस्थापन इकाईका सहयोगी व्यवस्थापन	११
२.१४ वन श्रमिकहरुको कार्य स्थल सम्बन्धि मापदण्ड तथा पेशागत स्वास्थ्य र सुरक्षा सम्बन्धि निर्देशिका तर्जुमा, परिचालन तथा कार्यान्वयन । वनमा आधारित उद्योगसँग सम्बन्धित श्रमिकहरुको पेशागत स्वास्थ्य तथा सुरक्षा सम्बन्धित क्षमता विकास सचेतना कार्यक्रम	११
२.१५ वनमा आधारित लघु साना मझौला उद्यम विकासका लागि क्षमता अभिवृद्धि सहयोग सेवा प्रदायक मार्फत (व्यवसायिक योजना तयारी तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट ऋण प्रवाहका लागि प्रस्तावना तयारी)	१२

२.१६ व्यवसाय विकास सेवा प्रदायकका लागि उद्यम तथा मूल्य शृङ्खला सम्बन्धि अभिमुखिकरण तथा क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	१४
२.१७ डि.व.का. र वन निर्देशनालयका जिम्मेवार कर्मचारीहरूको गुनासो व्यवस्थापन बैठक	१५
२.१८ डि.व.का. सब डिभिजन वन कार्यालय र स्थानीय तहबीच अन्तरक्रिया । समन्वय बैठक (सबै डिभिजन वन कार्यालय)	१५
२.१९ गुणस्तरीय वन विरुवा उत्पादन सम्बन्धि तालिम	१६
२.२० प्रदेश स्तरीय सरोकारवाला सहभागिता योजना तर्जुमा गोष्ठी । प्रदेश तथा स्थानीय तहको बार्षिक योजना तर्जुमा तथा समिक्षा गोष्ठी	१६
२.२१ निजी तथा सार्वजनिक समूहहरूलाई जग्गा विकास तथा व्यवस्थापन र कृषि वन सम्बन्धि तालिम	१७
२.२२ वन प्राविधिक (कृषि विकास बैंक मार्फत वन उद्यम सुधार तथा विकास कम्पोनेन्ट) ।	१८
२.२३ टिम बिल्डिंग वर्कशप । गोष्ठी (पालिका, मन्त्रालय, वन निर्देशनालय र पिपिएमयू समेत)	१९
२.२४ कबुलियती वन कार्ययोजना कार्यान्वयन गोष्ठी	१९
२.२५ कबुलियती वन समूहहरूलाई क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम (कलष्टर स्तरमा) सबै वन डिभिजन कार्यालय	२०
२.२६ दिगो वन व्यवस्थापन तथा समृद्धिका लागि वन परियोजना दिगो वन व्यवस्थापन तथा समृद्धिका लागि वन परियोजना मन्त्रालय स्तरीय अभिमुखीकरण गोष्ठी स्तरीय अभिमुखीकरण गोष्ठी । प्रदेश स्तरीय वन व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्यशाला गोष्ठी	२१
२.२७ समृद्धिका लागि वन परियोजनाका वन प्राविधिक/फोकल पर्सनहरूलाई कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा वन ऐन, नियम र नीति सम्बन्धी अभिमुखिकरण गोष्ठी /तालिम	२२
२.२८ वनमा आधारित उद्योगसँग सम्बन्धित श्रमिकहरूको पेशागत स्वास्थ्य तथा सुरक्षा सम्बन्धी क्षमता विकास कार्यक्रम	२३
२.२९ वनमा आधारित उद्यम तथा मूल्य शृङ्खला सम्बन्धित वित्तिय संस्थाहरूलाई अभिमुखीकरण तथा क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	२४
२.३० सङ्घ प्रदेश तथा स्थानीय तह र कृषि विकास बैङ्क बीचको समन्वय बैठक गोष्ठी तथा अन्तरक्रिया । वनमा आधारित उद्योगका संघसंस्थाहरूसँग उद्यम प्रवर्धन सम्बन्धि अन्तरक्रिया गोष्ठी	२४
२.३१ उद्यमी तथा वित्तिय संस्थाका कर्मचारीहरूका लागि वनमा आधारित उद्यम विकास सम्बन्धि क्षमता अभिवृद्धि तालिम	२५
२.३२ वनपैदावारमा आधारित युवा उद्यमी एवं कामदारहरूका लागि सीप विकास आधारभूत तालिम	२५
२.३३ वनपैदावारमा आधारित युवा उद्यमी एवं कामदारहरूका लागि थप सीप विकास (Value Additon Skill Development Training)	२७
२.३४ सामुदायमा आधारित वनका पदाधिकारीहरूलाई क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी तालिम/गोष्ठी/अन्तरक्रिया/कोचिङ्ग तथा छलफल (सबै डिभिजन वन कार्यालयका सब-डिभिजन मार्फत)	२८
२.३५ वनमा आधारित उद्यम विकासका लागि व्यवसाय विकास सेवा प्रदायक संस्थाहरूको लागि क्षमता अभिवृद्धि तालिम	२९
२.३६ विमा दायित्व सम्बन्धि सचेतना कार्यक्रम	३०

२.३७ दिगो वन व्यवस्थापन तथा सम्बर्धन प्रणाली कार्यान्वयन सुदृढीकरण तालिम/गोष्ठी (वन प्राविधिकहरूलाई) (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)"	३१
२.३८ दिगो वन व्यवस्थापन मापदण्ड लगायतका विषयमा विभिन्न तहका वन कर्मचारीहरूलाई क्षमता विकास तालिम (वन अनुसन्धान तथा तालिम केन्द्र मार्फत वा सहकार्यमा सञ्चालन गरिने)	३२
२.३९ वन सम्बर्धन प्रणालीमा आधारित/दिगो वन व्यवस्थापन सम्बन्धित उपभोक्ता समूहहरूलाई तालिम (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)	३४
२.४० निर्देशनालय र डि व काका लेखा शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरूको लागि लेखा व्यवस्थापन र वन व्यवस्थापन अनुदान प्रक्रिया तालिम	३५
२.४१ सब-डिभिजन स्तरमा उपभोक्ता समूहहरूको लागि सुशासन, अभिलेख तथा लेखा व्यवस्थापन तालिम (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)	३५
२.४२ कबुलियती वन समूहहरूलाई क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम (कलस्टर स्तरमा) (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)"	३६
२.४३ वन पैदावार हार्भेस्टिङ योजना तयारी	३८
२.४४ परियोजनाका कर्मचारीहरूका लागि वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षाको मापदण्ड तथा लैङ्गिक हिंसाको अवधारणा सम्बन्धि अभिमुखिकरण गोष्ठी । वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन प्रारूप एवं लैङ्गिक समता सामाजिक सुरक्षा तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि क्षमता अभिवृद्धि	३८
२.४५ कर्मचारीहरूको टिम बिल्डिङ (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)	३९
२.४६ गाउँपालिका तथा नगरपालिका पदाधिकारी एवम् कर्मचारीहरूका लागि कृषि वन प्रणाली तथा भू-जलाधार सम्बन्धी क्रियाकलाप कार्यान्वयनका सम्बन्धि तालिम । समुदायमा आधारित दिगो वन व्यवस्थापन क्षमता अभिवृद्धि तालिम । वृक्षरोपण अनुदान व्यवस्थापनका लागि क्षमता अभिवृद्धि तालिम	४०
२.४७ दिगो वन व्यवस्थापनका लागि नवप्रवर्द्धन कार्यक्रम (प्रदेश मन्त्रालयसँग समन्वय गरि)	४१
२.४८ वन तथा वातावरणसँग सम्बन्धीत सरोकारवालाहरूसँगको अन्तरक्रिया गोष्ठी । प्रदेश स्तरका सरोकारवालाहरू बीच अन्तरक्रिया गोष्ठी । समन्वय बैठक	४४
२.४९ प्रादेशिक परियोजना निर्देशक/समन्वय समितिको बैठक	४५
२.५० वनमा आधारित उद्योग संघसंस्थाहरूसँग उद्यम प्रवर्द्धन सम्बन्धी सरोकारवालाहरूको बैठक । अन्तरक्रिया । गोष्ठी	४५
२.५१ निजी वन सम्बन्धी संघसंस्थाहरूको क्षमता अभिवृद्धि तालिम/गोष्ठी (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)	४६
२.५२ निजी तथा सार्वजनिक समूहहरूलाई तथा सम्बन्धित वडा अध्यक्ष/सदस्यहरूको लागि वृक्षारोपण कार्यान्वयन सम्बन्धि अभिमुखिकरण गोष्ठी	४८
२.५३ अभिलेख व्यवस्थापन तथा अनुगमन मुल्यांकन सम्बन्धि कार्याशाला गोष्ठी । सब डिभिजन स्तरमा उपभोक्ता समूहहरूको लागि सुशासन अभिलेख तथा लेखा व्यवस्थापन तालिम (सबै डिभिजन वन कार्यालय)	४८
२.५४ सरोकारवालाहरूसँग समन्वय गोष्ठी/बैठक (सबै डिभिजन वन कार्यालय)	४९
२.५५ वातावरण तथा सामाजिक जोखिम Due Diligence र जोखिम व्यवस्थापन योजना तयारी ।	५०

कृषि विकास वैङ्कका फोकल पर्सनहरुलाई वातावरणीय तथा सामाजिक मापदण्ड, प्रारम्भिक छनौट (Screening) गुनासो व्यवस्थापन सम्बन्धि अभिमुखिकरण तालिम	५१
२.५६ वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन प्रारूप एवं लैङ्गिक क्षमता सामाजिक सुरक्षा तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि क्षमता अभिवृद्धि	५१
२.५७ डिभिजन वन कार्यालय/सब डिभिजन वन कार्यालय र स्थानीय तहबीच अन्तरक्रिया गोष्ठी	५२
२.५८ संघिय, प्रदेश र जिल्ला स्तरका लागि तथ्याङ्क व्यवस्थापन (सबै डिभिजन वन कार्यालय)	५३
२.५९. सर्वेक्षण, अध्ययन, तथा तथ्याङ्क संकलन आदि	५३
२.६० पालिका स्तरमा लगाईएको सार्वजनिक कृषि वन तथा वृक्षारोपणको अभिलेखिकरण र व्यवस्थापन	५४
२.६१ साना तथा मझौला उद्यमहरुको आधाररेखा सूचना संकलन	५४
२.६२ सामुदायिक वन भित्र रहेका क. व. उ.स. को कार्ययोजना नविकरण (जिविकोपार्जन सुधार योजना तयारी र कार्यान्वयन समेत) (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत) "	५५
२.६३ साझेदारी वनको दिगो वन व्यवस्थापन कार्ययोजना नविकरण/परिमार्जन (डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)	५५
२.६४ सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह गठन, विधान, कार्ययोजना तयारी तथा वन हतान्तरण	५६
२.६५ सा. व. उ. स. को दिगो वन व्यवस्थापन कार्ययोजना नविकरण/परिमार्जनमा सहयोग (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)	५६
२.६६ सामुदायिक वन तथा कबुलियति वन उपभोक्ता समूहको कार्ययोजना कार्यान्वयन (समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन अनुदान कार्यक्रम)	५६
२.६७ साझेदारी वनको कार्ययोजना कार्यान्वयन (समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन अनुदान कार्यक्रम)	५७
२.६८ सामुदायिक वनको कार्ययोजना कार्यान्वयन (समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन अनुदान कार्यक्रम) (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)"	५७
२.६९ उत्सर्जन न्युनिकरणका लागि वन डढेलो व्यवस्थापन कार्यक्रम (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)	५८
२.७० वन्यजन्तुको संरक्षण र व्यवस्थापन । वन्यजन्तु उद्धार र व्यवस्थापन	५८
२.७१ पातपतिंगर, झाडि आदि व्यवस्थापन गरि प्रांगारिक मल उत्पादन	५९
२.७२ वन सम्बन्धी प्रचार सामग्री छपाई तथा वितरण । परियोजना सम्बन्धि सामग्री प्रकाशन र वितरण तथा वेबसाइट सञ्चालन	६०
२.७३ वन संवर्धन प्रणालीमा आधारित वन व्यवस्थापन अभ्यास सम्बन्धि प्रकाशन अनुसन्धान असल अभ्यास दस्तावेजिकरण तथा अन्य प्रकाशन	६०
२.७४ सङ्घिय प्रदेश तथा जिल्ला स्तरका लागि तथ्याङ्क व्यवस्थापन सबै डिभिजन वन कार्यालय	६१
२.७५ साना तथा मझौला उद्यमको आधाररेखा सूचना सङ्कलन	६२
२.७६ अन्तर प्रदेश अवलोकन अध्ययन भ्रमण । प्रादेशिक परियोजना व्यवस्थापन एकाई कर्मचारीहरुको क्षमता विकास तालिम गोष्ठी तथा अध्ययन भ्रमण	६२
२.७७ दिवस/आयोजना शुभारम्भ/समारोह/प्रचार प्रसार	६३
२.७८ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन खर्च । प्रादेशिक परियोजना व्यवस्थापन ईकाईबाट फिल्ड अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	६४
२.७९ संयुक्त अनुगमन (PMU, PPMU, ADBL)	६४

२.८० दिगो वन व्यवस्थापन कार्यान्वयन सुपरिवेक्षण	६६
२.८१ दिगो वन व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयन अनुगमन तथा सहजीकरण (सबै डिभिजनल वन कार्यालय मार्फत)	६७
२.८२ अनुगमन तथा मुल्यांकन (साना तथा मझौला उद्यमहरुको)	६८
२.८३ प्रदेश मन्त्रालयबाट हुने अनुगमन निरीक्षण समन्वय कार्यक्रम	६८
२.८४ भ्रमण खर्च	६९
२.८५ बिमा तथा नवीकरण	६९
२.८६ कार्यालयको कर्मचारी तथा पाहुनाको लागि चिया/कफी आदि खर्च	६९
२.८७ अन्य विविध खर्च	६९
२.८८ निर्देशनालय । प्रादेशिक । परियोजना व्यवस्थापन इकाईबाट फिल्ड अनुगमन । भ्रमण	७०
२.८९ वन संरक्षण, व्यवस्थापन र अनुगमनका लागि ड्रोन खरिद संचालन (बारा तथा कपिलवस्तु डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)	७०
२.९० सवारी साधन खरिद (मोटर साइकल/ स्कुटर)	७१
२.९१ रुख मापन सम्बन्धि उपकरण (रेन्ज फान्डर, डिजिटल क्यालिपर समेत) खरिद	७१
२.९२ डेस्कटप कम्प्युटर खरिद	७२
२.९३ वन पैदावार संकलन योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक साना औजार एवं व्यक्तिगत सुरक्षा सामग्री खरिद तथा वितरण	७२
२.९४ कलर प्रिन्टर खरिद	७२
२.९५ ड्रोन खरिद तथा संचालन । ड्रोन क्यामेरा खरिद तथा सञ्चालन	७२
२.९६ ल्यापटप कम्प्युटर खरिद	७२
२.९७ क्यामेरा, मोबाईल, ट्याबलेट खरिद	७२
२.९८ स्क्रिन तथा स्मार्ट टेलिभिजन खरिद	७२
२.९९ आगलागी नियन्त्रणका लागि एयर ब्लोअर उपकरण खरिद	७३
२.१०० आगलागी नियन्त्रणका लागि पानी टंकी, जेनेरेटर र पम्प सहितको टिलर खरिद (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)	७३
२.१०१ दुई वर्षे वन बिरुवा उत्पादन तथा वितरण (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)	७५
२.१०२ गत आ.व.को दुई वर्षे वन बिरुवा संरक्षण तथा मर्मत खर्च	७५
२.१०३ तिन वर्षे फलफुल, वन बिरुवा (शोभायमान समेत) उत्पादन, खरिद तथा वितरण । नर्सरी मर्मत / व्यवस्थापन	७६
२.१०४ सुधारिएको वन पैदावार घाटगद्दी/डिपो निर्माण	७७
२.१०५ फर्निचर तथा फिक्चर	७९
भाग ३	८०
अनुगमन तथा प्रतिवेदन	८०
३.१ विस्तृत कार्यान्वयन योजनाको तयारी	८०

३.२ स्थलगत अनुगमन/मूल्याङ्कन	८०
३.३ कार्य सम्पादन प्रतिवेदन	८०
३.४ वार्षिक कार्यसम्पादनको मूल्याङ्कन	८१
३.५ त्रैमासिक/वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन	८१
३.६. परिणाम खाकामा झल्किने प्रगति	८१
३.७. प्रगति विवरणको अभिलेख राख्ने तथा प्रतिवेदन	८१
भाग ४	८३
वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी प्रावधान	८३
४.१ वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षा	८३
४.२ वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापनको खाका	८४
४.२.१ परियोजनाको संभाग १ अन्तर्गत पर्ने क्रियाकलापहरूको लागि प्रक्रिया तथा कार्यहरू:	८५
४.२.२ संभाग २ अन्तर्गतका क्रियाकलापहरूका लागि प्रक्रिया तथा कार्यहरू	८५
४.२.३ परियोजनाको संभाग-३ अन्तर्गत पर्ने क्रियाकलापहरूका लागि प्रक्रिया तथा कार्यहरू	८६
४.२.४ परियोजनाको संभाग १-३ अन्तर्गत पर्ने क्रियाकलापहरूको वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षा प्रभाव पूर्व सान्दर्भिकता छनौट	८७
४.३ सार्वजनिकरण	८७
४.४ गुनासो निवारण संयन्त्र	८७
४.४.१ गुनासो निवारण संयन्त्रको प्रक्रियाहरू	८८
४.४.२ स्थानीय तहको सरकारहरूमा परेको गुनासो व्यवस्थापन बारेमा भएको व्यवस्था	८९
४.४.३ प्रदेशतहको सरकार	८९
४.४.४ गुनासो सम्बन्धी लगबुक	८९
४.४.५ परियोजनाको गुनासो निवारण संयन्त्रका जिम्मेवारीहरू	९०
४.४.६ संघीय तहको सरकार	९०
४.४.७ गुनासोका लागि सम्पर्क व्यक्तिहरू	९१
अनुसूची १. तालिम / गोष्ठी / अन्तरक्रिया/ सभा / सम्मेलन बारेको अभिलेख	९२
अनुसूची २ सम्बर्धन प्रणालीबाट निर्दिष्ट समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन कार्ययोजना नविकरण गरिएका वन उपभोक्ता समूहहरूको विवरण	९४

अनुसूची : ३ सम्बर्धन प्रणालीबाट निर्दिष्ट समुदायमा आधारित वनको नया कार्य योजना तयारी तथा वन हस्तान्तरण गरिएका वन उपभोक्ता समूहहरुको विवरण	९५
अनुसूची : ४ समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन अनुदान कार्यक्रम अन्तर्गत भएका उपलब्धिहरु	९६
अनुसूची ५ वित्तीय प्रतिवेदनका फारमहरु	९८
अनुसूची ६: Initial Screening sample and details on Environmental risks of the proposed activities	१०७
अनुसूची ७: ESS screening process and verification	१२४
अनुसूची ८ तालिम गोष्ठी तथा अन्तरक्रिया आदिको अभिलेख खाका	१३६
अनुसूची ९ वन उद्यमको अनुगमन फारम नमूना	१३७
अनुसूची १० पेशागत स्वास्थ्य तथा सुरक्षा सम्बन्धि मार्गदर्शन तयारीको लागि खाका	१३९
अनुसूची ११: विश्व वैङ्कमा शोधभर्नाको लागि पेश गर्नु पर्ने लेखा विवरणको लागि Budget Category सूचक फारम	१४१

भाग १-

परिचय

१.१ पृष्ठभूमि तथा परियोजना परिचय

समृद्धिका लागि वन परियोजना कार्यान्वयनबाट दिगो वन व्यवस्थापनमा सुधार गर्ने, वनबाट प्राप्तहुने फाइदाहरू वृद्धि गर्ने र नेपालका मधेश प्रदेश र लुम्बिनी प्रदेशस्थित छनौट गरिएका पालिकाहरूभित्र खुद हरित र्याँस उत्सर्जन न्यूनीकरणमा योगदान गर्ने हो ।

संभागहरू: यस परियोजनाअन्तर्गत ४ वटा संभागहरू छन्:

- क) नयाँ सरकारको संरचनाका लागि सहयोग तथा दिगो वन व्यवस्थापनको लागि आवश्यक पर्ने योजना तथा क्षमता विकास,
- ख) समुदायमा आधारित दिगो वन व्यवस्थापन तथा साना जग्गाधनीका वृक्षरोपणहरू
- ग) वन उद्यमहरूको सुधार तथा विकास, र
- घ) परियोजनाको सुशासन, अनुगमन तथा सिकाई ।

छोटो र मध्यमअवधिका प्रतिफलहरूले वनको समग्र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने अपेक्षा गरिएको छ । यस परियोजनालाई दिगो वन व्यवस्थापनको सम्भाव्यताका लागि उपयुक्त भएको कारण वनमाआधारित साना तथा मझौला उद्यमहरूका लागि सुहाँउदो भएकाले र 'तराई भू-परिधि क्षेत्र भित्र 'उत्सर्जन न्यूनीकरण कार्यक्रमको लागि तिनको महत्व भएकोले मधेश प्रदेश र लुम्बिनी प्रदेशमा कार्यान्वयन भइरहेको छ ।

परियोजनाको अवधि

यो परियोजना सन् २०२१ को जुलाई १६ तारिख अर्थात वि.स. २०७८ साल, श्रावण ३२ गतेदेखि शुरू भएको र सन् २०२५ को सेप्टेम्बर ३० तारिख, अर्थात वि.स. २०८२ साल, आश्विन ३० गते समाप्त हुनेछ । यस परियोजनाको अवधि थप हुने भएको छ ।

परियोजनाको क्षेत्र तथा लाभग्राहीहरू

परियोजना कार्यान्वयनको लागि मधेश र लुम्बिनी प्रदेशमा कुल ५० वटा पालिकाहरू छनौट गरिएको छ । संघीय—तहका वन क्षेत्रका निकायहरू, प्रदेश—तहका मन्त्रालयहरू, वन निर्देशनालयहरू, डिभिजन तथा सब—डिभिजन वन कार्यालयहरूलाई क्षमता विकासको सहयोग उपलब्ध गरिनेछ । राष्ट्रिय वनको १५,००० हेक्टर भन्दा बढी भू-भाग मध्य—पहाड, चुरे र तराईस्थित करिव १०,००० घरधुरीहरू संलग्न रहेका लगभग १०० वटा समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन समूहहरूलाई हस्तान्तरण गरिनेछ ।

तराईमा स्थानीय तहका सरकारले लगभग १,३५० हेक्टर वन करिव ४,५०० वटा गरिव घरधुरीहरूको फाइदाको लागि करिव २७५ वटा सार्वजनिक जग्गा व्यवस्थापन समूहहरू स्थापनाको लागि सहयोग गर्नेछन् । मधेश र लुम्बिनी प्रदेशका

करिव १६,००० किसानहरुलाई तिनीहरुको लगभग ५,००० हेक्टर निजी जग्गामा छिटो हुर्कने रुखहरु लगाउनका साथै कृषि'वन स्थापना गर्न सहयोग गरिनेछ । समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन समूहहरु र किसानहरुलाई दिगो रूपमा व्यवस्थापन गरिएका वनहरु र वृक्षरोपण गरी हुर्काइएका वनहरुबाट काष्ठ तथा गैह्रकाष्ठ वनपैदावारहरु सङ्कलन गर्न र बजार पहिचान गर्न सहयोग गरिनेछ ।

परियोजना सञ्चालन कार्यविधिको उद्देश्यहरु

यस कार्यविधिको उद्देश्य नेपाल सरकारको वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तर्गतको परियोजना व्यवस्थापन इकाई, मधेश प्रदेश र लुम्बिनी प्रदेश स्थित वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तर्गत रहेका प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन इकाईहरु, निर्देशक समितिहरु, कार्यान्वयनमा रहेका पालिकाहरु, ऐजेन्सीहरु लगायत अन्य सबै सान्दर्भिक संस्थाहरु, सरोकारवालाहरु, सेवा प्रदायकहरु एवं लाभग्राहीहरु लाई मार्ग निर्देश गर्नु हो ।

यो कार्यविधि विश्व बैंकसँग भएको अनुदान सम्झौता, परियोजना मूल्याङ्कन दस्तावेज र नेपालको संविधान तथा कानूनमा उल्लिखित निर्देशनहरु बमोजिम तयार गरिएको छ । कुनै विरोधाभास भएमा अनुदान सम्झौतामा भएका प्रावधान अनुसार हुनेछ ।

यस कार्यविधिको उद्देश्यहरु निम्न अनुसार रहेको छ :

क) परियोजनाका कार्यक्रमहरु कसरी कार्यान्वयन गर्नेबारे दिशानिर्देश गर्ने,

ख) परियोजना कार्यान्वयन हुने प्रमुख स्थानहरुमा आवद्ध सबै संघसंस्था र व्यक्तिविशेषहरुको भूमिका एवं दायित्वहरु बारे दिशानिर्देश गर्ने,

ग) विश्व बैंकसँगको सम्झौता बमोजिम सामानहरु खरिद, आर्थिक व्यवस्थापन, संस्थागत दायित्वहरुका साथै वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षा वा रक्षणलाई ध्यानमा राखेर परियोजना सञ्चालन भएको छ छैन् सुनिश्चित गर्ने, र

(घ) लक्षित परिणाम हाँसिल गर्नका लागि योगदान गर्दा पारदर्शिता र उत्तरदायित्व बहन गर्ने ।

परियोजनाको कार्यान्वयनमा संलग्न भएका सबै पक्षहरुले यस कार्यविधिका प्रावधानहरुलाई अनिवार्य रूपमा अवलम्बन गर्नुपर्दछ । परियोजनाबाट सहयोग उपलब्ध गराइने सबै क्रियाकलापहरुमा र प्रक्रियाहरुमा 'वातावरणीय तथा सामाजिक प्रतिवद्धतासम्बन्धी योजना र 'वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापनको खाका लागु हुन्छ ।

लुम्बिनी प्रदेशका १२ र मधेश प्रदेशका ८ जिल्ला गरी जम्मा २० जिल्लाका २२ वटा डिभिजन वन कार्यालयहरु र प्रदेश स्तरीय परियोजना व्यवस्थापन इकाई मार्फत कार्यान्वयन हुने गरी व्यवस्था गरिएका आ.व. २०८१/८२ मा सञ्चालन हुने वार्षिक क्रियाकलापहरुको लक्ष्य बमोजिम प्रभावकारी कार्यान्वयनमा समान बुझाई विकास गरी सहज एवं एकरूपता कायम गर्न वार्षिक कार्यक्रम सञ्चालन मार्गदर्शन आवश्यक भएकाले परियोजना सञ्चालन निर्देशिका (परिमार्जित) २०८० को परिधिभित्र रही संघिय परियोजना व्यवस्थापन एकाईको परियोजना निर्देशकस्तरको निर्णयले यो वार्षिक कार्यक्रम "समृद्धिका लागि वन कार्यक्रम, वार्षिक कार्यक्रम सञ्चालन तथा कार्यान्वयन कार्यविधि, २०८१" स्वीकृत गरी जारी गरिएको छ ।

१.२ संक्षिप्त

यस कार्यविधिको नाम “समृद्धिका लागि वन कार्यक्रम, वार्षिक कार्यक्रम सञ्चालन तथा कार्यान्वयन कार्यविधि, २०८१” रहेको छ।

यो कार्यविधि आ.व. २०८१/८२ को अवधिभर वन तथा वातावरण मन्त्रालय, मधेश प्रदेश तथा लुम्बिनी प्रदेश अन्तरगत रहेका निम्न बमोजिम कार्यालयहरू तथा निकायहरूमा लागू हुनेछ ।

क. मधेश प्रदेश: वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तरगत प्रदेश स्तरीय परियोजना व्यवस्थापन इकाई, वन निर्देशनालय तथा सप्तरी, सिरहा, धनुषा, महोत्तरी, सर्लाही, रौतहट, बारा र पर्सा गरी ८ जिल्लाका ८ डिभिजन वन कार्यालयहरू एवं अन्तरगत सब डिभिजन वन कार्यालयहरू, दिगो वन व्यवस्थापन अनुदान कार्यक्रममा संलग्न हुने समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन समूहहरू, कार्यक्रम सञ्चालन भएका २५ वटा पालिकाहरू तथा सेवा प्रदायक एवम् सेवा प्रदान गर्ने विज्ञहरू सबैमा लागू हुनेछ ।

ख. लुम्बिनी प्रदेश: वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तरगत प्रदेश स्तरीय परियोजना व्यवस्थापन इकाई, वन निर्देशनालय तथा नवलपरासी (ब.सु.प.), रुपन्देही, कपिलवस्तु, पाल्पा, अर्घाखाँची, प्यूठान, दाङ, राप्ती, रोल्पा, बाँके, बर्दिया गुल्मी तथा रुकुम पश्चिम जिल्लाहरूका १४ डिभिजन वन कार्यालयहरू एवं अन्तरगतका सब डिभिजन वन कार्यालयहरू, दिगो वन व्यवस्थापन अनुदान कार्यक्रममा संलग्न हुने समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन समूहहरू, कार्यक्रम सञ्चालन भएका २५ वटा पालिकाहरू तथा सेवा प्रदायक एवम् सेवा प्रदान गर्ने विज्ञहरू सबैमा लागू हुनेछ ।

१.३ परिभाषा

विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा,

१. “कार्यविधि” भन्नाले मधेश प्रदेश सरकार तथा लुम्बिनी प्रदेश सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तर्गत प्रदेश स्तरीय परियोजना व्यवस्थापन इकाई तथा २० जिल्लाका २२ वटै डिभिजन वन कार्यालयहरू एवं अन्तरगत सब डिभिजन वन कार्यालयहरू, दिगो वन व्यवस्थापन अनुदान कार्यक्रममा संलग्न हुने समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन समूहहरू, कार्यक्रम सञ्चालन भएका ५० वटा पालिकाहरू तथा सेवा प्रदायक एवम् सेवा प्रदान गर्ने विज्ञहरू मार्फत वार्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नको लागि वन तथा वातावरण मन्त्रालयबाट स्वीकृत कार्यविधिलाई सम्झनु पर्छ।
२. “मन्त्रालय” भन्नाले मधेश तथा लुम्बिनी प्रदेश सरकारको वन तथा वातावरण क्षेत्र हेर्ने मन्त्रालयलाई सम्झनु पर्छ।
३. “सम्बन्धीत निकाय” भन्नाले मन्त्रालयद्वारा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न तोकिएको निकायलाई सम्झनु पर्छ।
४. “महाशाखा” भन्नाले वन तथा वातावरण मन्त्रालयका महाशाखाहरू सम्झनु पर्छ।
५. “कार्यालय” भन्नाले वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तर्गतका प्रदेश स्तरीय परियोजना व्यवस्थापन इकाई र डिभिजन वन कार्यालयहरूलाई सम्झनु पर्छ।
६. “स्थानीय तह/पालिका” भन्नाले कार्यक्रम लागू हुने गरी निर्णय भएका मधेश तथा लुम्बिनी प्रदेशका जिल्लाहरूका २५।२५ स्थानीय तहहरू (महानगरपालिका, उप-महानगरपालिका, नगरपालिका तथा गाउँपालिका) सम्झनु पर्छ।

७. “प्रचलित कानून” भन्नाले संघ र प्रदेश सरकार, ले निर्माण गरेका तथा कार्यान्वयनमा रहेका कानूनहरूलाई जनाउँछ ।
८. “वातावरण मैत्री क्रियाकलापहरू” भन्नाले यस कार्यविधि अनुरूप सञ्चालन हुने निर्माण सम्बन्धी क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन गर्दा सकभर सिमेन्ट, फलामजस्ता वस्तुहरूको प्रयोग नगरी वा कम प्रयोग गरी स्थानीय स्तरमा प्राप्त हुने प्राकृतिक तथा जैविक सामग्रीहरू जस्तै: काठ, ढुङ्गा, माटो, खर आदि को प्रयोग गरी गरिने क्रियाकलापलाई सम्झनु पर्छ । सो शब्दले उद्यान, पार्कमा निर्माणजन्य क्रियाकलाप कम र हरियालीजन्य क्रियाकलापहरूलाई प्राथमिकता दिने समेतलाई जनाउँछ ।
९. “विश्व वैङ्कको खरिद गाइडलाइन” भन्नाले विश्व वैङ्कबाट जारी भएको समृद्धिका लागि वन परियोजनाको हकमा लागु हुने गाइडलाइनलाई बुझाउँछ ।
१०. “परियोजना” भन्नाले समृद्धिका लागि वन परियोजना वा समृद्धिका लागि वन कार्यक्रम दुवैलाई बुझाउँछ ।

१.४ कार्य सञ्चालन प्रक्रिया

स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम निम्न प्रक्रिया अवलम्बन गरी सञ्चालन गरिनेछ ।

१. कार्यक्रम कार्यान्वयन प्रादेशिक परियोजना व्यवस्थापन इकाई, वन निर्देशनालय र डिभिजन वन कार्यालयहरूबाट गरिने छ । प्रदेश मन्त्रालयबाट गरिने अनुगमनको कार्ययोजना प्रदेशको वन तथा वातावरण मन्त्रालयले निर्देशन गरे बमोजिम नै प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन इकाईले गर्नु पर्नेछ ।
२. कार्यक्रमको प्रकृति अनुसार आवश्यकता अनुसार सेवा प्रदायकबाट सेवा लिएर पनि कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न सकिनेछ । स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम प्राप्त भए पश्चात कार्यक्रम कार्यान्वयन योजना बनाई सार्वजनिक गर्ने ।
३. स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रमको विषयगत विशिष्टीकरण र आवश्यकता अनुसार कार्य विभाजन गरी सम्बन्धित कर्मचारीहरूलाई जिम्मेवारी तोक्ने ।
४. डिभिजन वन कार्यालयहरूले सञ्चालन गर्ने कार्यक्रमहरूका हकमा लागत इष्टिमेट सहितको कार्यक्रम कार्यान्वयन प्रस्ताव तयार गरी विश्व वैङ्कको खरिद गाइडलाइन अनुसार प्रक्रिया पुरा गर्नु पर्ने भएमा पुरा गरी अधिकार प्राप्त अधिकारीबाट स्वीकृत गराई मात्र गर्नु पर्ने । विश्व वैङ्कको खरिद गाइडलाइन अनुसार भन्नाले कुनै पनि खरिदको कार्यहरू गर्नु गराउनु परेमा प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन एकाई मार्फत खरिद गर्ने प्रणालीलाई उपयोग गरी प्रक्रिया अवलम्बन गर्नु पर्नेछ ।
५. क्रियाकलापहरूको प्रकृतिको आधारमा क्षेत्र निर्धारण गरी लक्षित समूह क्षेत्र, स्थानीय तहमा बैठक, छलफल र आवश्यकता अनुसार अन्तरक्रिया र गोष्ठी सञ्चालन गरी कार्यक्रम सञ्चालन हुने स्थानको पहिचान गर्ने ।
६. विषयगत प्राविधिकबाट कार्यक्रमको विस्तृत सर्वेक्षण, डिजाइन तथा लागत इष्टिमेट तयार गर्ने । कार्यालयमा विषयगत प्राविधिक नभएको अवस्थामा स्थानीय तह, प्रदेश तथा संघीय सरकारी कार्यालयका प्राविधिक वा निजी क्षेत्रबाट समेत सेवा खरिद गरी कार्य सञ्चालन गर्न सकिनेछ ।
७. विशेष सीपयुक्त जनशक्ति आवश्यक पर्ने भएमा कार्यक्रम अवधिका लागि स्वीकृत कार्यक्रम तथा बजेटको परिधि भित्र रही व्यक्ति वा सेवा करारमा लिएर सञ्चालन गर्ने ।

८. प्रदेश अन्तर्गतका कार्यालयहरूबाट सञ्चालन हुने तालिम तथा अनुसन्धानका विषयहरूमा सङ्घीय परियोजना व्यवस्थापन इकाई, प्राज्ञिक संस्थाहरू, वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्र लगायतका निकायहरूसँग वा कृयाकलापमा उल्लेखित विषयसँग सम्बन्धित निकायहरूसँग समन्वय गरी सञ्चालन गर्न सकिनेछ।
९. यस कार्यविधि बमोजिम प्रदेश स्तरीय परियोजना व्यवस्थापन इकाई, डिभिजन वन कार्यालयहरूबाट सञ्चालन गरिने तालिम गोष्ठी, सेमिनार जस्ता नियमित कार्यहरू लक्ष्य अनुसारको प्रगति हासिल गर्न कार्यालयका मौजुदा जनशक्ति मार्फत अमानतमा सञ्चालन गर्न सकिनेछ।
१०. वन विकास सम्बर्द्धन, संरक्षण, व्यवस्थापन सम्बन्धी विशिष्टीकृत कार्यहरू जस्तै वन नर्सरी निर्माण/मर्मत, विरुवा उत्पादन, वृक्षरोपण, तारबार, कार्ययोजना निर्माण, कार्ययोजना परिमार्जन, वन सर्भेक्षण आदि, अग्नीरेखा निर्माण/मर्मत, पानीपोखरी निर्माण/मर्मत, सरसफाइ, नियन्त्रित आगलागी Weeding, cleaning, thinning, सुधार कटान, हार्भेस्टिङ्ग आदि जस्ता विशुद्ध वनभित्र सञ्चालन हुनेहुँदा यस्ता कामहरूको लक्ष्य अनुसारको प्रगति हासिल गर्न बाहिरको सेवा प्रदायकबाट कार्य गराउँदा प्राविधिक कार्यमा कमजोर परिणाम आउने ठानेमा कार्यालयका मौजुदा जनशक्ति मार्फत प्रचलित विधि अपनाई अमानतमा सञ्चालन गर्न सकिनेछ।
११. लागत इष्टिमेट तयार गर्दा प्रदेशको हकमा प्रदेश सरकारबाट तयार भएको स्वीकृत नर्मस तथा वन तथा वातावरण मन्त्रालयबाट स्वीकृत नर्मस् र नभएमा जिल्ला दररेट र सङ्घीय सरकारको स्वीकृत नर्मस र दररेट लाई आधार लिने ।
१२. यस कार्यविधि बमोजिम सञ्चालन गरिने कार्यक्रमहरूको प्रभावकारिता अभिवृद्धि तथा मूल्यांकन गर्ने कार्यका लागि सम्बन्धित कार्यक्रमको प्याकेजमा प्रचलित नियमानुसार बढीमा ४ प्रतिशत कन्टिन्जेन्सी रकम सहितको लागत इष्टिमेट स्वीकृत गराई कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ। कन्टिन्जेन्सी रकम प्रचलित कानुन अनुसार खर्च गर्न सकिनेछ।
१३. कार्ययोजनाले निर्दिष्ट गरे बमोजिम वा सरकारद्वारा स्वीकृत विकास कार्यहरू (नर्सरी निर्माण, विरुवा उत्पादन, वृक्षरोपण, गोडमेल, थिनिङ्ग, प्रुनिङ्ग, हारभेष्टिङ्ग, फेलिङ्ग इत्यादि) अमानतबाट गर्दा कम्तिमा वन सेवाको पाँचौ तह (रेञ्जर) को कर्मचारी ले प्रचलित नर्मस, निर्देशिका र मापदण्डहरूको अधिनमा रही लागत इष्टिमेट बनाई अधिकार प्राप्त अधिकारीको स्वीकृति लिई सञ्चालन गर्नुपर्नेछ।
१४. लागत इष्टिमेटमा देहायका विषयहरू समावेश गर्ने:
१. कार्यक्रम/क्रियाकलापको शीर्षक
 २. कार्यक्रम सञ्चालन हुने स्थान
 ३. कार्यक्रमको डिजाइन, नक्सा, इकाई, परिमाण, प्रति इकाई लागत र कुल लागत परिमाण अनुमान
 ४. स्रोत साझेदारीको अवस्था
१५. कार्यक्रम सञ्चालनको लागि प्रस्ताव तयार गर्दा देहायका विषयहरू स्पष्ट खुलाउने
१. कार्यक्रमको नाम
 २. कार्यक्रमको पृष्ठभूमि
 ३. कार्यक्रमको लक्ष्य र उद्देश्य
 ४. कार्यक्रम सञ्चालन हुने स्थान वा क्षेत्र
 ५. लक्षित समूह सम्बन्धी विवरण, लाभान्वित घरधुरी, जनसंख्या
 ६. कार्यक्रम सञ्चालन विधि र प्रक्रिया

७. कार्यक्रम शुरू हुने मिति, सम्पन्न गर्न लाग्ने अवधि र लागत इष्टिमेट

८. अपेक्षित उपलब्धीहरू

९. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

१०. वातावरणीय तथा सामाजिक परीक्षण गर्नु पर्ने नपर्ने विषयहरू तथा जोखिम आकलन

१६. कार्यक्रम सम्पन्न भएपछि कार्यक्रम सम्पन्नको प्रतिवेदन कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका २०७९ (Project Operational Manual-POM २०२३) संशोधन भएकोमा सो अनुसार परियोजनाको निर्दिष्ट फारम अनुसार डिभिजन वन कार्यालयहरूले प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन इकाईमा नियमित पेश गर्नु पर्नेछ । यस्तो प्रगति आवश्यकता अनुसार डिभिजन वन कार्यालयहरूले सङ्घीय परियोजना व्यवस्थापन इकाईमा समेत पेश गर्नु पर्नेछ । यसरी एकमुष्ट सङ्कलन भएको प्रगति मासिक, त्रैमासिक, अर्धवार्षिक तथा वार्षिक रूपमा सङ्कलन गरी सङ्घीय परियोजना व्यवस्थापन इकाईमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

१.५ कार्यक्रम कार्यान्वयन विधि

यसमा उल्लेख भएका कार्यक्रमहरू प्रचलित कानूनको अधिनमा रही तपसिल अनुसार सञ्चालन गरिनेछ ।

१. अमानतबाट (कार्यालयले सम्पादन गर्ने नियमित कार्यहरू)
२. उपभोक्ता समूह वा समितिबाट
३. ठेक्कापट्टाबाट
४. सेवा प्रदायकबाट परामर्श सेवा खरिदबाट
५. साझेदारी वा सम्झौताबाट
६. आवश्यकता अनुसार सोझै खरिद कार्यबाट

१.६ कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्याङ्कन विधि

कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन तपसिल बमोजिम गरिनेछ ।

१. वन तथा वातावरण मन्त्रालयले मन्त्रालयको अनुगमन योजना अनुसार नियमित रूपमा अनुगमन गरी पृष्ठपोषण दिने ।
२. प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन इकाईले अनुगमन योजना तथा क्रियाकलाप अनुसारको अनुगमन सहयोगी पुस्तिका तयार गरी नियमित रूपमा अनुगमन गरी समयमै पृष्ठपोषण र गुणस्तर नियन्त्रण गर्ने ।
३. अनुगमन मूल्याङ्कन गर्दा प्रदेश अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शन, २०७६ तथा प्रदेश स्तरको अनुगमन निर्देशिका तथा मार्गदर्शनलाई समेत आधार बनाउनुपर्ने ।
४. भौतिक निर्माणको कार्यक्रम सम्पन्न भएपछि आयोजना स्थलमा सम्बन्धीत कार्यक्रमबाट नै खर्च व्यहोर्ने गरी सकभर प्रकृतिमैत्री वा काठको वा अन्य उपयुक्त होर्डिंग बोर्ड राख्नु पर्ने ।
५. कार्यक्रम कार्यान्वयनको प्रगति मासिक त्रैमासिक आवधिक तथा वार्षिक रूपमा सम्बन्धीत निकायमा पेश गर्नु पर्ने । आवश्यकता अनुसार विश्व बैङ्कबाट माग गरिएको विवरणहरू उपलब्ध गराउनु पर्ने ।

पुनश्च: यस कार्यविधिमा उल्लेख गरीएको विवरण सङ्कलन गर्नको लागि राखिएको फारमहरू तथा अन्य कुनै विवरणको लागि कुनै परिवर्तन भएको भए सो अनुसारको विवरणहरू नै राख्नु पर्ने तथा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

भाग-२

समृद्धिका लागि वन कार्यक्रम

२.१ पानी तथा बिजुली । विद्युत महसूल

यस कार्यक्रमबाट परियोजनाको प्रयोजनको लागि उपयोग गरिएको विजुली तथा पानीको नियमानुसार भूक्तानी गर्न सकिनेछ ।

२.२ गाडी तथा मोटरसाइकलका लागि इन्धन कार्यालय प्रयोजन

यसमा विनियोजन भएको बजेट परियोजनाको सहयोगी कार्यमा सवारी साधनको उपयोग गरे बापतको इन्धनको लागि खर्च गर्न सकिने उद्देश्य रहेको छ । नियमानुसार विभिन्न किसिमको इन्धनको भूक्तानीको लागि खर्च गर्न सकिनेछ ।

२.३ गाडी तथा मोटरसाइकल सर्भिसिङ तथा मर्मत

यसमा विनियोजन भएको बजेट परियोजनाको सहयोगी कार्यमा सवारी साधनको उपयोग गर्दा आवश्यक गाडी तथा मोटरसाइकलको मर्मतका लागि खर्च गर्न सकिने उद्देश्य रहेको छ । नियमानुसार विभिन्न किसिमको मर्मतको भूक्तानीको लागि खर्च गर्न सकिनेछ ।

२.४ मर्मत संभार फोटो कपी ल्यापटप कम्प्यूटर प्रोजेक्टर आदी (मेशिनरी तथा औजार मर्मत संभार तथा सञ्चालन खर्च)

यसमा विनियोजन भएको बजेट परियोजनाको सहयोगी कार्यमा उपयोग गरिरहेको विभिन्न उपकरणहरू सवारी साधन बाहेकको आवश्यक मर्मतका लागि खर्च गर्न सकिने उद्देश्य रहेको छ । नियमानुसार विभिन्न किसिमको मर्मतको भूक्तानीको लागि खर्च गर्न सकिनेछ ।

२.५ कार्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकास तथा मर्मत कार्यक्रम (सबै डिभिजन वन कार्यालय)

यसमा विनियोजन भएको बजेट परियोजनाको सहयोगी कार्यमा उपयोग भइराखेको भौतिक पूर्वाधारहरूको विकास तथा मर्मत कार्यमा खर्च गर्ने उद्देश्य रहेको छ । यो बजेट डिभिजन वन कार्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधारहरूको मर्मत तथा विकासबाट तथ्याङ्क व्यवस्थापन लगायतको वन व्यवस्थापनको लागि सहयोगी पूर्वाधारको विकास हुने अपेक्षा राखिएको छ । यसबाट कार्य वातावरणको सृजना हुने विश्वास लिइएको छ । नियमानुसार विभिन्न किसिमको पूर्वाधार विकास तथा मर्मतको भूक्तानीको लागि खर्च गर्न सकिनेछ । यो शिर्षकमा विनियोजन भएको रकम प्रचलित सार्वजनिक खरिद सम्बन्धी व्यवस्थाको पालना गरी लागत अनुमान स्वीकृत गरी ठेक्का पट्टा, कोटेशन वा अमानत मार्फत सञ्चालन गर्न सकिन्छ । प्रत्येक डिभिजन वन कार्यालयको लागि रु ५ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.६ कार्यालयको भौतिक पूर्वाधार मर्मत संभार (प्रादेशिक परियोजना व्यवस्थापन कार्यालय)

यसमा विनियोजन भएको बजेट परियोजनाको प्रादेशिक परियोजना व्यवस्थापन कार्यालयमा परियोजनाको व्यवस्थापन सहयोगी कार्यमा उपयोग भइराखेको भौतिक पूर्वाधारहरूको विकास तथा मर्मत कार्यमा खर्च गर्ने उद्देश्य रहेको छ । यो बजेट प्रादेशिक

परियोजना व्यवस्थापन कार्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधारहरूको मर्मत तथा विकासबाट तथ्याङ्क व्यवस्थापन लगायतको परियोजना व्यवस्थापनको लागि सहयोगी पूर्वाधारको विकास हुने अपेक्षा राखिएको छ । यसबाट कार्य वातावरणको सृजना हुने विश्वास लिइएको छ । यो शिर्षकमा विनियोजन भएको रकम प्रचलित सार्वजनिक खरिद सम्बन्धी व्यवस्थाको पालना गरी लागत अनुमान स्वीकृत गरी ठेक्का पट्टा, कोटेशन वा अमानत मार्फत सञ्चालन गर्न सकिन्छ । यस कार्यको लागि लुम्बिनी प्रदेशमा रु १० लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.७ कार्यालय मसलन्द सामान खर्च (कार्यालय सामान तथा सेवा)

यसमा विनियोजन भएको बजेट परियोजनाको सहयोगी कार्यमा उपयोग गर्न आवश्यक भएको कार्यालय सामान तथा सेवा लगायतका लागि खर्च गर्न सकिने उद्देश्य रहेको छ । परियोजनाको लागि कार्यालय व्यवस्थापनको लागि यसै शिर्षकबाट खर्च गर्नु पर्ने भएकोले प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन इकाईको व्यवस्थापनको लागि यस शिर्षकको रकम विभिन्न किसिमको खर्च भएर जाने वा खर्च भएर नजाने सामग्री वा उपकरण खरिद गरी भूतानीको लागि खर्च गर्न सकिनेछ ।

२.८ कार्यालय सञ्चालन खर्च (सबै डिभिजन वन कार्यालय)

यसमा विनियोजन भएको बजेट परियोजनाको सहयोगी कार्यमा उपयोग गर्न आवश्यक भएको कार्यालय सामान तथा सेवा लगायतको मसलन्द आदी कार्यालय सञ्चालनका लागि खर्च गर्न सकिने उद्देश्य रहेको छ । नियमानुसार विभिन्न किसिमको भूतानीको लागि खर्च गर्न सकिनेछ । यो रकम डिभिजन वन कार्यालयहरूबाट खर्च गर्ने गरी विनियोजन गरिएको छ ।

लुम्बिनी तथा मधेश प्रदेश प्रति डिभिजन वन कार्यालय २ लाख ।

२.९ प्रदेश कार्यक्रम कार्यान्वयन इकाई घर भाडा

यस कार्यक्रमको लागि अति आवश्यक भएको अवस्थामा आवश्यकता अनुसार भाडामा लिन सकिने र भाडामा लिने प्रचलित प्रक्रिया पुरा अवलम्बन गर्नु पर्नेछ वा प्रक्रिया पुरा गरि लिइएको घर भाडाको लागि भूतानी गर्न सकिनेछ । यस शिर्षकबाट घरभाडाको लागि सम्झौता गरे बमोजिमको रकम भूतानी गर्न सकिनेछ ।

२.१० परियोजनाका लागि आवश्यक विषयगत विज्ञ सेवा (वन तथा उद्यम, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, खरिद वित्त व्यवस्थापन, वातावरणीय तथा सामाजिक सेफगार्ड, आदि) । प्रादेशिक परियोजना व्यवस्थापन इकाईका विज्ञ (वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद, वन तथा उद्यम, सामाजिक सुरक्षा वातावरणीय सुरक्षा, अनुगमन मूल्याङ्कन तथा ज्ञान व्यवस्थापन)

यस कार्यक्रमको उद्देश्य परियोजना सञ्चालनको लागि विभिन्न विषयका विषयगत विज्ञहरूको आवश्यक पर्ने हुनाले परियोजनाको मुख्य मुख्य कार्यक्रमहरूसँग सम्बन्धित वन तथा उद्यम, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, खरिद, वित्तीय व्यवस्थापन, वातावरणीय सुरक्षा र सामाजिक तथा लैङ्गिक सुरक्षा आदि विज्ञहरूबाट परियोजनाको लक्ष्य प्राप्तिको लागि विज्ञ सेवा लिने कार्यक्रम रहेको छ । यस कार्यक्रमबाट निर्देशिकामा उल्लेख गरिएको विभिन्न पदका विज्ञहरू Individual Consultant को रूपमा छुट्टाछुट्टै सेवा खरिद गर्नुपर्नेछ । Individual Consultant खरिद/भर्नाको लागि PPMU ले विश्व बैंकको खरिद गाइडलाइन बमोजिम Open Competitive/Limited Competitive/Direct Selection विधि अनुसार गर्नुपर्नेछ । यो खरिद कार्य गर्नु पूर्व विश्व

वैज्ञाबाट खरिद योजना र कार्यसूची (Procurement plan and Terms of Reference) STEP माफत स्वीकृत गराउनु पर्नेछ । खरिद प्रक्रिया सामान्यतः निम्नानुसार हुनेछः

- विश्व वैज्ञाबाट प्राप्त सूझाव/ सहमति (No Objection Letter) अनुसार विज्ञहरूको TOR र मूल्याङ्कन गर्ने आधार स्वीकृत गर्नु पर्नेछ । उक्त विज्ञहरू छनौट गर्ने आधार (Criteria) मा न्यूनतम उत्तिर्णाङ्क समेत उल्लेख गर्नुपर्नेछ । यसरी विज्ञहरू छनौट गर्ने आधार (Criteria) तयार गर्न PPMU ले एक समिति गठन गरी काम गर्न सक्नेछ ।
- खुला प्रतिस्पर्धा माफत खरिद गर्दा कार्यसूची संलग्न राखी कुनै एक राष्ट्रिय दैनिकमा १५ दिनको अवधि दिई Expression of Interest (EOI) माग गरी सूचना प्रकाशन गर्नु पर्नेछ । सूचना बमोजिम प्राप्त आवेदनहरूको मूल्याङ्कन गर्न एक मूल्याङ्कन समिति गठन गर्नु पर्नेछ ।
- Limited Competitive विधिको पालना गरी PPMU ले तोकिएको योग्यता तथा अनुभव भएका सुचिकृत विज्ञ (Individual Consultant) हरूबाट कम्तिमा १० दिनको समयावधि दिई आशय पत्र माग गर्नु पर्नेछ ।
- EOI माग गर्दा स्वीकृत TOR बमोजिम निजहरूको योग्यता तथा अनुभव खुल्ने वैयक्तिक विवरण सहितको कागजात पेश गर्न अनुरोध गर्नु पर्नेछ । यसरी EOI माग गर्दा PPMU ले आवश्यकता अनुसारको कागजातहरू संलग्न गर्न निर्देशन (Instructions) दिन सक्नेछ ।
- प्राप्त EOI हरू छनौट गर्ने आधार बमोजिम मूल्याङ्कन गर्नको लागि एक मूल्याङ्कन समिति गठन गर्नेछ । उक्त मूल्याङ्कन समितिले मूल्याङ्कन गरी मूल्याङ्कन प्रतिवेदन PPMU मा पेश गर्नुपर्नेछ ।
- Limited Competitive विधिमाफत EOI माग गर्दा मूल्याङ्कन समितिबाट मूल्याङ्कन गर्दा कम्तिमा तीनजना विज्ञहरू उत्तिर्ण (Pass) हुन नसके उक्त पदको लागि खरिद प्रकृया रद्द गर्न वा पुन खरिद प्रक्रिया सुरू गर्न पर्नेछ भने खुला प्रतिस्पर्धा माफत छनौट गर्दा यो नियम लागु हुने छैन ।
- EOI मूल्याङ्कनमा सबैभन्दा बढी प्राप्ताङ्क ल्याउने विज्ञसँग Financial /Contract Negotiation को लागि PPMU ले वार्ता गर्नु पर्नेछ । उक्त वार्ता गर्दा वार्षिक बजेट तथा स्वीकृत लागत अनुमान भित्र Financial Negotiation भएको निश्चितता भएमा निजलाई नियमानुसार सम्झौताको आशयपत्र (Letter of Intention to award) दिनुपर्नेछ । यसरी निजलाई उक्त आशयपत्र (Letter of Intention to award) प्रेषण गर्दा निजसँग प्रतिस्पर्धा रहेका अन्य आवेदक सम्पूर्णलाई प्रचलित विधि बमोजिम १० कार्य दिनको अवधि राखि जानकारी दिनुपर्नेछ । यदि सबैभन्दा बढी प्राप्ताङ्क ल्याउने विज्ञसँगको Financial / Contract Negotiation सफल हुन नसकेमा निजभन्दा लगत्तै दोस्रो सबैभन्दा बढी प्राप्ताङ्क ल्याउने विज्ञसँग Financial /Contract Negotiation गर्नुपर्नेछ ।
- आशयपत्र (Letter of Intention to award) को म्यादभित्र कुनै उजुरी प्राप्त नभएमा आशय प्राप्त गर्ने विज्ञसँग सम्झौता गरी सेवा खरिद गर्नुपर्नेछ ।

यदी Open Competitive/Limited Competitive विधिबाट सेवा खरिद हुन नसकेमा विश्ववैकको सहमतिमा Direct Selection विधिबाट सोझै सेवा खरिद गर्न सकिनेछ । यस्तो सेवा खरिद गर्दा मूल्याङ्कन तथा वार्ता विधि उपरोक्त अनुसार नै गर्नु पर्नेछ । यस विधि अपनाउँदा Letter of Intention to Award मात्र जारी गर्नु पर्नेछैन ।

बहुवर्षिय अवधिको लागि खुला प्रतिस्पर्धाबाट छनौट भएका विज्ञहरूलाई सम्झौता बमोजिम निरन्तरता दिन सकिनेछ ।

यस शिर्षकको रकम खर्च गर्दा विज्ञहरूको पारिश्रमिक तथा दैनिक भ्रमण भत्ता समेत यसै शिर्षकबाट विज्ञहरूसँग भएको सम्झौता बमोजिम खर्च गर्नु पर्नेछ । साथै यस शीर्षकमा विनियोजन भएको बजेटबाट विज्ञहरू छनौट गर्दा रोष्टर तयार पार्ने, TOR

निर्माण, विज्ञहरू छनौट गर्ने आधार (Criteria for EOI selection), EOI मूल्याङ्कन जस्ता कार्यहरूमा बसेको बैठकको प्रचलित कानुन बमोजिमको बैठक भत्ता, सूचना खर्च, खाजा खर्च, तथा दैनिक भ्रमण भत्ता, समेतमा खर्च गरिनेछ ।

२.११ वन तथा वातावरण सम्बन्धी प्रदेश ऐन, नियमावली, निर्देशिका तथा कार्यविधि तयारी/संशोधन

प्रदेश स्तरमा आवश्यक पर्ने वन तथा वातावरण सम्बन्धी आवश्यकतानुसार, ऐन, नियम, रणनीतिक योजनाहरू, कार्यविधि, निर्देशिका, मापदण्ड लगायत निर्माण गर्न सकिनेछ ।

तयार गरिएको ऐन, नियम, रणनीतिक योजनाहरू, कार्यविधि, निर्देशिका, मापदण्ड लगायतका सामग्रीहरूको प्रकाशन गर्न सकिनेछ।

यस कार्यक्रममा विनियोजन बजेट उल्लिखित कार्यहरू सम्पादनका लागि अन्तरक्रिया, छलफल, विज्ञको पारिश्रमिक, बैठक, लेखन तथा सम्पादन, प्रकाशन लगायतको विविध कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ । यो कार्य सेवा प्रदायक समेत खरिद गरी सम्पन्न गर्न सकिनेछ ।

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य प्रदेशका परियोजना व्यवस्थापन इकाई तथा मातहतका कार्यालयहरु बीच वन सम्बन्धि सबै किसिमका क्रियाकलापहरुको संयोजन, सहयोग, सञ्चालन, अनुगमन, रिपोर्टिंग तथा अन्य प्राविधिक कार्य सञ्चालनका लागि आवश्यक पर्ने वन प्राविधिकको सेवा खरिद गर्नु रहेको छ। यस वन प्राविधिकले निम्न बमोजिमको कार्यहरुको सेवा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

- यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट प्रचलित खरिद ऐन, नियमावली अनुसार खर्च गरिनेछ ।

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य प्रदेशका परियोजना व्यवस्थापन इकाई तथा मातहतका कार्यालय व्यवस्थापन र सञ्चालन, सर सफाई, कार्यालयको चल अचल सम्पतिको सुरक्षा, कार्यक्रमको फिल्ड अनुगमन, अन्य कार्यालयसँग समन्वय, कार्यालयको दैनिक कार्य सञ्चालन र रेखदेखका लागि आवश्यक पर्ने सेवा खरिद गर्नु रहेको छ । सेवा खरिद गरेबापत निजहरुलाई मासिक पारिश्रमिक लगायत अन्य उपयुक्त खर्च सम्झौता बमोजिम यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट प्रचलित खरिद ऐन, नियमावली अनुसार खर्च गरिनेछ । सबै कर्मचारीहरुको कार्य विवरण तयार गरी सो अनुसारको सम्झौता गर्नु पर्नेछ । निजहरुको प्रगतिको आधार तथा कार्य सम्पादनको आधारमा सम्झौतालाई नियमानुसार नविकरण गर्न सकिनेछ ।

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य वन श्रमिकहरु, उद्यमी, वन समूह, वन कर्मचारीहरुको कार्यस्थलमा स्वास्थ्य तथा सुरक्षा मापदण्ड र निर्देशिका निर्माण तथा प्रकाशन गर्नु रहेको छ । यस्तो खालको निर्देशिका तयार गर्दा यसको क्षेत्रहरु (Scope areas) निम्न बमोजिमका बुँदाहरुसमेतलाई मध्य नजर राखी तयार गर्नु पर्नेछ । विशेष गरी परियोजनाको वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षा ढाँचा तथा ज्यामी व्यवस्थापन योजना (Environmental and Social Safeguard Framework and Labour Management Plan) लाई आधार बनाइ तयार गर्नु पर्नेछ ।

- जोखिम मूल्याङ्कन: कुनै पनि क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन गर्दा आइपर्ने जोखिम आकलन तथा मूल्याङ्कन ।
- उपकरणहरूको उपयोग: उपकरण, र व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरण (Personal Protective Equipements PPE) को उचित प्रयोग सहित वन-विशेष सुरक्षा प्रक्रियाहरूमा कामदारहरूलाई जानकारी । सबै कामदारहरूलाई सुरक्षा हेलमेट, पन्जा, आँखा सुरक्षा, श्रवण सुरक्षा, र टाढाबाट देखिने लुगाहरूबारे जानकारी तथा उपयोगको उपादेयता ।
- सम्भावित स्वास्थ्य जोखिम, आपतकालीन उद्धार, र प्राथमिक उपचारका उपायहरू ।
- वनको व्यवस्थापनको लागि उपयोग गर्ने औजार र उपकरणको सुरक्षित ह्यान्डलिङ र उचित प्रयोगका लागि प्रशिक्षण ।

- उपकरणको मर्मत तथा दुर्घटनाहरू रोक्ने उपकरण र मेसिनरीहरूको लागि नियमित मर्मत तालिका ।
- थकान व्यवस्थापन: कामदारको थकान व्यवस्थापन गर्न रणनीतिहरू तथा तरिकाहरू नियमित विश्राम लगायतका उपायहरूबारे जानकारी ।
- एर्गोनोमिक अभ्यासहरू प्रवर्द्धन ।
- शारीरिक तनाव र असुविधा कम गर्न वर्कस्टेशनहरू र कार्यप्रवाहहरू डिजाइन ।
- सुरक्षित कार्य वातावरण कायम राख्न पर्यवेक्षक र कामदारहरूको भूमिका र जिम्मेवारीहरू ।
- कानुनी व्यवस्थाहरूको बारेमा जानकारी जस्तै व्यावसायिक सुरक्षा र स्वास्थ्य नियमहरू र मापदण्डहरूको पालना ।
- सुरक्षा प्रक्रियाहरू नियमित रूपमा लेखा परीक्षण र समीक्षाको व्यवस्था ।
- घटनाको सूचना गर्ने विषय तथा प्रतिवेदन ।
- सुरक्षा प्रोटोकलहरूको नियमित रूपमा समीक्षा र अद्यावधिक गरेर निरन्तर सुधारको संस्कृति विकास ।
- समुदाय र सरोकारवालाहरूलाई वन व्यवस्थापन तथा उद्यम सञ्चालन गर्दा सुरक्षा र स्वास्थ्य सरोकारहरू लाई सम्बोधन गर्न र कम गर्न स्थानीय समुदायहरू, सरोकारवालाहरू, र सम्बन्धित अधिकारीहरूको जिम्मेवारी तथा कर्तव्यहरू ।
- वातावरणीय जोखिमहरूको बारेमा जानकारी तथा बच्ने उपायहरू जस्तै स्वास्थ्य जोखिमहरू हुने रासायनिक उपयोग, कीटनाशक वा अन्य रसायनहरूको सम्पर्क तथा उपयोग सुरक्षित कसरी गर्ने ।
- यस कार्यक्रम कार्यान्वयन तयार गरिएको निर्देशिका लगायतका सामग्रीहरू प्रकाशन तथा वितरण गर्न सकिनेछ ।

कार्यविधि वा निर्देशिका वा मार्गदर्शन तयार गर्नको लागि एक खाका **अनुसूची १०** मा समावेस गरिएको छ ।

निर्देशिका निर्माणका क्रममा आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँग राय सङ्कलन, समिति/कार्यदल बैठक, परामर्श सेवा, गोष्ठी, लेखन, सम्पादन तथा छपाई सम्बन्धी कार्यको साथै आवश्यकता र कार्यक्रमको प्रकृति समेतका आधारमा हल/होटलमा गोष्ठी/छलफल/अन्तरक्रिया गर्दा हलभाडा, सामग्री, खाना, खाजा, अन्य भाडा, ईन्धन, भत्ता लगायतमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

यस कार्यक्रममा विनियोजन बजेट उल्लिखित कार्यहरू सम्पादनका लागि अन्तरक्रिया, छलफल, विज्ञको पारिश्रमिक, बैठक, लेखन तथा सम्पादन, प्रकाशन लगायतको कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

उपरोक्त विषयहरूमा केन्द्रित रही **वनमा आधारित उद्योगसँग सम्बन्धित श्रमिकहरूको पेशागत स्वास्थ्य तथा सुरक्षा सम्बन्धि क्षमता विकास कार्यक्रम** सञ्चालन गर्न सकिन्छ ।

यस कार्यको लागि लुम्बिनी प्रदेशमा ४ वटा लक्ष्य राखिएको र यसको बजेट रु कूल १० लाख विनियोजन गरिएको छ ।

मधेश प्रदेश लक्ष्य २ पटक ७ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.१५ वनमा आधारित लघु साना मझौला उद्यम विकासका लागि क्षमता अभिवृद्धि सहयोग सेवा प्रदायक मार्फत (व्यवसायिक योजना तयारी तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट ऋण प्रवाहका लागि प्रस्तावना तयारी)

वन उद्यमी व्यवसायीहरूलाई ऋण आवेदन प्रक्रियाहरूमा ध्यान केन्द्रित गरी वन उद्यम व्यवसायिक सल्लाहकारहरू समेत (Forest Enterprise Business Advisor) भर्ना गरी वन क्षेत्रको उद्यम विकास तथा सुधारका विषयहरूमा प्रशिक्षण गरी क्षमता अभिवृद्धि गर्नु यस कार्यक्रमको उद्देश्य रहेको छ ।

यस कार्यको लागि सेवा प्रदायक खरिद गर्नु पर्नेछ । सेवा प्रदायक मार्फत यो कार्य गर्नु गराउनु पर्नेछ ।

सेवा प्रदायकले प्रदान गर्नु पर्ने सेवाहरुको कार्यसूची तयार गर्दा निम्न बिषयहरु समेत समावेस गर्नु पर्नेछ ।

वन उद्यम क्षेत्रको ऋणहरुको विषयमा परिचय तथा जानकारी

- वन उद्यम क्षेत्रका ऋणको विभिन्न प्रकार ।
- प्रत्येक व्यवसाय तथा उद्यमको उद्देश्य (कार्यशील पूँजी, विस्तार, उपकरण खरिद, आदि) ।
- व्यवसायहरुको वित्तीय आवश्यकताहरु मूल्याङ्कन गर्नका लागि कार्यविधिहरु ।
- ऋण योग्यताको लागि वित्तीय अनुपात विश्लेषण ।

ऋण जोखिम आकलन तथा मूल्याङ्कन

- जोखिम मूल्याङ्कन र न्यूनीकरण
- क्रेडिट जोखिम मूल्याङ्कन आदी
- ऋणीको योग्यताहरुको पहिचान तथा योग्यतालाई असर गर्ने कारक तत्वहरु ।
- क्रेडिट जोखिम मूल्याङ्कन गर्ने तरिकाहरु ।
- जोखिम न्यूनीकरणका तरिकाहरु तथा रणनीतिहरु
- व्यक्तिगत धितो र अन्य जोखिम न्यूनीकरण उपायहरु ।
- बिमा तथा यसको लागि उपयुक्त स्किमहरु ।

ऋण आवेदनको (व्यवसायिक योजना लगायत) लागि प्रक्रिया तथा कागजातहरु

- ऋण आवेदन प्रक्रियाको परिचय
- ऋण आवेदन कसरी सुरु गर्ने ।
- ऋण आवेदनको लागि आवश्यक कागजातहरुको सूची ।
- सही र पूर्ण कागजातको महत्त्व ।
- व्यवसायिक योजना तथा त्यसको तयारीमा सहजिकरण ।
- आवेदन प्रक्रियामा आवश्यक कागजपत्रहरु तथा प्रमाणहरु तयार गर्न सहजिकरण ।
- आवेदन प्रक्रियाको समय समयमा नियमित अनुगमन तथा सहजिकरण
- ग्राहकहरुसँग प्रभावकारी संचार ।

ऋण सम्झौता र सर्तहरुको विषय

- सान्दर्भिक ऐन नियम तथा कार्यविधिहरुको जानकारी तथा पालना ।
- ऋण आवेदनमा कुनै डिजिटल प्रक्रियाको प्रयोगको लागि सहजिकरण ।
- ग्राहक जानकारीको सुरक्षा र गोपनीयता सुनिश्चित गर्दै ।

- सफल ऋण आवेदन विश्लेषण ।
- प्रभावकारी संचार र समस्या समाधानका लागि विभिन्न उपायहरूको सहजिकरण ।

ऋण प्रवाह पश्चातको ऋण भूक्तानी तालिका तथा भूक्तानी सहजिकरण आदी

यो शिर्षकमा रहेको रकम खर्च गर्दा विश्व बैंकको खरिद प्रकृया बमोजिम कार्यसूची तथा खरिद योजना STEP मार्फत स्वीकृत / NO Objection प्राप्त गरी सेवा प्रदायक छनौट गरी गर्नुपर्नेछ ।

लुम्बिनी प्रदेशमा २ प्याकेजको ५० लाख विनियोजन गरिएको हुँदा आवश्यकता अनुसार प्याकेज विभाजन गर्न सकिनेछ ।

२.१६ व्यवसाय विकास सेवा प्रदायकका लागि उद्यम तथा मूल्य श्रृङ्खला सम्बन्धि अभिमुखिकरण तथा क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम

वन उद्यमी व्यवसायीहरूलाई ऋण आवेदन प्रक्रियाहरूमा ध्यान केन्द्रित गरी वन उद्यम व्यवसायिक सल्लाहकारहरू समेत (Forest Enterprise Business Advisor) भर्ना गरी वन क्षेत्रको उद्यम विकास तथा सुधारका विषयहरूमा प्रशिक्षण गरी क्षमता अभिवृद्धि गर्नको लागि सेवा प्रदायक संस्थाहरू छनौट भैसके पछि ती संस्थाहरूलाई वन क्षेत्रमा ऋण प्रवाह कसरी कस्तो किसिमले गर्ने विषयमा परियोजनाको उद्देश्य पुरा गर्नको लागि सक्षम बनाउनको लागि यो क्षमता अभिवृद्धिको तालिम कार्यक्रम राखिएको छ ।

यो तालिम प्रदान गर्ने सेवा प्रदायकलाई वन क्षेत्रको वन उद्यम विकासको बारेमा थप जानकारी प्रवाह गर्नु पर्ने भएकोले निम्न विषयहरूमा प्रष्ट गराउनको लागि यो कार्यक्रमले सहयोग गर्नेछ ।

तालिम शेसनमा समावेश गर्नु पर्ने विषयहरू

- परियोजनाको परिचय तथा यसको संभाग ३ अनुसारको लक्ष्य तथा अपेक्षित उपलब्धिहरू
- परियोजनाको संभाग ३ कार्यान्वयन गर्नको लागि तयार गरिएको संभाग कार्यान्वयन निर्देशिकाहरूको बारेमा जानकारी तथा त्यसको मुख्य कार्यान्वयन गर्दा लागु गर्ने विषयहरू ।
- संभावित वन उद्यमहरूको सूची तथा तिनीहरूको उत्पादन श्रृंखलाहरूको जानकारी (दिगो वन व्यवस्थान तथा वन सम्बर्धन प्रणालीको कार्यान्वयनबाट वन पैदावार उत्पादन लगायत)
- वन उद्यमहरूको विकास तथा सुधारमा देखिएको समस्याहरू तथा चुनौतिहरू
- वन क्षेत्रका वन उद्यमहरूले विकास गरेको तथा उपयोग गरिरहेको नयाँ प्रविधिहरूको बारेमा जानकारी
- कृषि विकास बैङ्क तथा अन्य बैङ्कहरूबाट वन क्षेत्रमा लगानी गरिरहेको ऋण तथा लगानी क्षेत्रहरू
- वन क्षेत्रका परियोजनाहरूबाट उपलब्ध अनुदान र अनुदानहरूको सिंहावलोकन ।
- वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षाको कार्यहरू
- जोखिमहरू मूल्याङ्कन (नीति तथा अन्य विषयहरू समेत), बजार जोखिम जस्तै काठ र वन जन्य उत्पादनहरूको लागि बजार उतार-चढाव, हेजिड रणनीति र बजार पूर्वानुमानको विषयहरू ।
- समुदाय, महिला उद्यमी र आदिवासी समुदायको सहभागितालाई सहजिकरण एवं प्रोत्साहन ।
- दक्ष वन व्यवस्थापनका लागि प्रविधिहरूको उपयोग ।
- वन परियोजनाहरूमा समुदायहरूको संलग्नता तथा वन उद्यममा यस क्षेत्रको योगदान ।

- स्थानीय समुदायहरूसँग सकारात्मक सम्बन्ध निर्माण ।
- सरकारी निकायहरू, गैरसरकारी संस्थाहरू, र वन पैदावर व्यवसायहरूसँग सम्बन्धित उद्योगीहरू तथा व्यवसायीहरूसँगको समन्वय तथा सहकार्यको कार्य क्षेत्रहरू ।

यस प्रशिक्षण कार्यक्रमले उद्यमीहरूको विशेष आवश्यकता र चुनौतिहरू अनुरूप वन उद्यमीहरूलाई ऋण तथा सहयोग परिचालनमा प्रभावकारिता बढाउनेछ ।

लुम्बिनी प्रदेशमा कूल ३ पटकको ११ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.१७ डि.व.का. र वन निर्देशनालयका जिम्मेवार कर्मचारीहरूको गुनासो व्यवस्थापन बैठक

डिभिजन वन कार्यालय, स्थानीय तह, तथा परियोजना व्यवस्थापन इकाईबीच गुनासो व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि विविध महत्वपूर्ण विषयहरूमा बैठक राख्न सकिन्छ ।

निम्न विषयहरू लगायतका विषयहरूमा बैठकहरू राख्न सकिन्छ ।

- सूचना आदानप्रदानको स्पष्ट व्यवस्था: गुनासो व्यवस्थापनलाई सरल र पारदर्शी बनाउन यस अन्तर्गत, सूचनाको प्रभावकारी प्रवाहको लागि अनलाइन पोर्टल, मोबाइल एप्लिकेसन, र SMS प्रणालीहरू प्रयोग लगायत उपलब्ध प्रणालीहरूको उपयोगको बारेमा जानकारी ।
- गुनासो दर्ता र सम्बोधन प्रक्रिया व्यवस्थापनमा: गुनासोहरूलाई समयमै सम्बोधन गर्न स्पष्ट समयसीमा निर्धारण गर्न, जिम्मेवारी बाँडफाँट गर्न, र अनुगमनका लागि विशेष कार्यहरू । स्थानीय समुदायको सहभागिता पनि आवश्यक छ, जसमा समुदायका प्रतिनिधिहरूसँगको नियमित अन्तर्क्रिया तथा सजगता कार्यक्रमहरू आयोजना गर्न सकिन्छ ।
- गुनासो नै नआउने व्यवस्था मिलाउन, समस्या पहिचान र नीतिगत सुधारका उपायहरू खोज्न बैठक राख्न सकिन्छ । यस अन्तर्गत, परियोजनाको कार्यान्वयनका क्रममा उत्पन्न हुने समस्या पहिचान गरी तिनको समाधानको लागि आवश्यक व्यवस्थाहरू परिमार्जन गर्ने, तथा गुनासो संकलनका लागि सहज पहुँच व्यवस्था गर्नुपर्ने हुन्छ ।

आवश्यकता र कार्यक्रमको प्रकृति समेतका आधारमा बैठकको लागि हलभाडा आवश्यक परेमा, बैठकको लागि कुनै सामग्री, खाना, खाजा, अन्य भाडा, ईन्धन, भत्ता लगायतमा खर्च गर्न सकिनेछ । बैठकमा कुनै विशेष सेवा आवश्यक भएमा विज्ञको सेवा पनि खरिद गर्न सकिनेछ । यसको लागि २ लाख विनियोजन गरिएको छ । कम्तिमा एक पटक कार्यक्रम सम्पन्न गर्नु पर्नेछ ।

२.१८ डि.व.का. सबै डिभिजन वन कार्यालय र स्थानीय तहबीच अन्तरक्रिया । समन्वय बैठक (सबै डिभिजन वन कार्यालय)

समृद्धिका लागि वन परियोजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्यको लागि तय गरिएको कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनको स्थिति तथा त्यसको कार्यान्वयनमा आइ परेका समस्या तथा सवालहरूको समाधानको लागि सहजिकरण गर्न यो समन्वय बैठकको कार्यक्रम राखिएको हो । यस कार्यक्रमका परियोजना व्यवस्थापन इकाई प्रदेश तथा केन्द्रबाट पनि सवाल अनुसार आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

डिभिजन वन कार्यालयहरूले परियोजनाको क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन गरी सफल गराउन निम्न बमोजिमको विषयहरू लगायतमा अन्तरक्रिया तथा समन्वय बैठकहरू राख्न सक्नेछन् । यस्तो बैठक तथा अन्तरक्रियाहरू सबै डिभिजन स्तरमा पनि बजेटको परिधि भित्र रही आयोजना गर्न सकिनेछ ।

- सार्वजनिक जग्गामा गरिने वृक्षरोपण तथा व्यवस्थापन
- पालिकाहरूबाट गरिएको कार्यहरूको समीक्षा लगायत वन कार्यालयबाट गरिएको कार्यहरूको बारेमा जानकारी आदान प्रदान ।
- निजी वन दर्ता तथा सिफारिस व्यवस्थापन
- निजी जग्गाको रुखहरूको कटान ओसार पसार व्यवस्थापन ।
- विरुवाको माग तथा वितरण व्यवस्थापन लगायत विरुवा उत्पादन ।
- वन पैदावारमा आधारित उद्यमहरूको विकास तथा प्रवर्धनको लागि सहजिकरण ।
- सहयोग तथा समन्वयका विषयहरू
- अन्य विषयहरू

आवश्यकता र कार्यक्रमको प्रकृति समेतका आधारमा बैठक तथा अन्तरक्रियाको लागि हलभाडा आवश्यक परेमा, कुनै सामग्री, खाना, खाजा, बास, अन्य भाडा, ईन्धन, दैनिक भ्रमण भत्ता, समन्वय । सहयोगी भत्ता लगायतमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

लुम्बिनी प्रदेशमा ७३ पटक प्रति बैठक अधिकतम १ लाख र मधेशको १६ पटक दर १ लाखले खर्च गर्न सकिनेछ । यदी रकम वचत भएको अवस्थामा थप बैठकहरू पनि सञ्चालन गर्न बाधा पुग्ने छैन ।

२.१९ गुणस्तरीय वन विरुवा उत्पादन सम्बन्धि तालिम

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य कार्यक्रम सञ्चालित रहेको जिल्लाहरूमा गुणस्तरीय विरुवा उत्पादनको लागि विभिन्न विभिन्न सीप ज्ञानको उपयोगको प्रयोगात्मक तालिम गराउनु रहेको छ । यसको लागि कुनै वन प्राविधिकहरू वन कर्मचारीहरूले पनि पर्यवेक्षकको रूपमा भाग लिन सक्नेछन् । तर नर्सरीमा विरुवा उत्पादनको कार्यमा संलग्न कामदार तथा ज्यामीहरू, नर्सरी नाइकेलाई सहभागी गराउन सकिनेछ । यो कार्यक्रम बजेटको परिधि भित्र रही २५ प्रतिशत जति समय अवधि सैद्धान्तिक र ७५ प्रतिशत जति समय अवधि कुनै नर्सरीमा नै प्रयोगात्मक सञ्चालन गर्नु पर्नेछ ।

आवश्यकता र कार्यक्रमको प्रकृति समेतका आधारमा तालिमको लागि हलभाडा आवश्यक परेमा, तालिमको लागि कुनै उपकरणहरू भाडामा लिनु परेमा सो भाडा, तालिम सामग्री, खाना, खाजा, अन्य भाडा, ईन्धन, भत्ता लगायतमा खर्च गर्न सकिनेछ । तालिमको लागि सेवा प्रदायक तथा विज्ञहरूको सेवा पनि लिन सकिनेछ । यसै गरी प्रयोगात्मक तालिम तथा कुनै विशेष नर्सरीको भ्रमण गराउने भए सो को लागि यातायात खर्च वा सवारी साधनको भाडामा पनि खर्च गर्न सकिनेछ ।

मधेश प्रदेश रु ५ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.२० प्रदेश स्तरीय सरोकारवाला सहभागिता योजना तर्जुमा गोष्ठी । प्रदेश तथा स्थानीय तहको वार्षिक योजना तर्जुमा तथा समीक्षा गोष्ठी

यस कार्यक्रमबाट प्रदेश स्तरीय सरोकारवालाहरू एवं स्थानीय तहहरूको सहभागिता गराई आवाधिक योजनाले तोकेको र उक्त आवाधिक योजनाका लक्ष्य पुरा हुने गरी स्थलगत रूपमा कार्यक्रमहरू पहिचान गरी विवरण तयार गर्ने र सरोकारवालाहरूबाट

प्राप्त योजना सम्बन्धी विवरण तथा सुझावलाई छलफलबाट अन्तिम टुङ्गो लगाउन प्रदेश स्तरीय परियोजना व्यवस्थापन इकाई (Provincial Project Management Unit, PPMU) ले आगामी वर्षका योजना तर्जुमा तथा चालु आ. व. का योजनाहरूको कार्यान्वयनका अवस्थाको समिक्षा गरी यो कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न सकिनेछ। यस कार्यक्रमबाट चालु आवको योजनाहरूलाई विस्तृत कार्ययोजना तयार गर्ने कार्यको लागि पनि उपयोग गर्न सकिनेछ ।

यस कार्यक्रममा विनियोजन बजेट उल्लिखित कार्यहरू सम्पादनका लागि हल भाडा, खाजा, खाना, इन्धन तथा भत्ता लगायत यातायात एवं सहभागीको दैनिक भ्रमण भत्ताको भूक्तानीको लागि पनि खर्च गर्न सकिनेछ ।

मधेश प्रदेशमा ३ वटा कार्यक्रमको रु ११ लाख विनियोजन गरिएको छ भने लुम्बिनी प्रदेशमा ४ पटकको लागि रु १० लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.२१ निजी तथा सार्वजनिक समूहहरूलाई जग्गा विकास तथा व्यवस्थापन र कृषि वन सम्बन्धि तालिम

यस तालिमको मुख्य उद्देश्य निजी तथा सार्वजनिक समूहहरूलाई जग्गा विकास, व्यवस्थापन, र कृषि वनका आधुनिक प्रविधि तथा ज्ञानको परिचय गराउनु हो। यसबाट सहभागीहरूले जग्गा विकासको योजना बनाउने, वातावरणमैत्री वन व्यवस्थापन गर्ने, र कृषिलाई वनसँग समन्वय गरी दीर्घकालीन फाइदा प्राप्त गर्ने सीप तथा ज्ञान हासिल गर्नेछन्। तालिमपछि अपेक्षित उपलब्धी निम्नानुसार रहेको छ ।

- सहभागीहरूले जग्गा विकास र व्यवस्थापनको स्पष्ट योजना बनाउन सक्नेछन्।
- कृषि वन प्रणालीलाई कसरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने भन्ने कुरामा दक्ष हुनेछन्।
- जल, माटो र जैविक विविधताको संरक्षण सम्बन्धि नयाँ प्रविधिको ज्ञान प्राप्त गर्नेछन्।
- दीर्घकालीन वन र कृषि व्यवस्थापनमा सामूहिक प्रयासको महत्त्व बुझ्नेछन्।

तालिमको मुख्य विषयवस्तुहरू

जग्गा विकासको आधारभूत सिद्धान्तहरू

- जग्गा व्यवस्थापनका प्रकारहरू
- योजना बनाउने र कार्यान्वयन गर्ने चरणहरू
- अवस्थागत योजना र जग्गाको सर्वोत्तम प्रयोग
- कृषि र वन क्षेत्र छुट्टाउने तरिका
- प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण र समन्वय

कृषि वन व्यवस्थापन को परिचय

- कृषि वनको परिभाषा र महत्त्व
- कृषि वन प्रणालीका प्रकारहरू (silvopasture, alley cropping, आदि)

जल, माटो, र भूसंरक्षण

- माटोको स्थायित्व र भूसंरक्षण

- दीर्घकालीन विकासका लागि वन व्यवस्थापनका प्रविधिहरू

- ## जैविक विविधता संरक्षणको महत्त्व

- कृषि उत्पादनमा वृद्धि गर्न कृषि वन प्रणालीको भूमिका
- कृषि उत्पादनको वृद्धि र यसको फाइदा

नवीकरणीय स्रोतहरूको उपयोग र यसको फाइदा

- सहभागी समूहहरूको व्यवहारिक ज्ञान र अनुभव आदानप्रदान
- समूहगत छलफल
- सहभागिता आधारमा समस्या समाधानका उपाय

यो कार्यक्रम मधेश प्रदेशमा २५ वटाको लागि कूल ३८ लाख विनियोजन गरिएको छ । एक वटा कार्यक्रमको लागि रु १ लाख ५२ हजारका दरले खर्च व्यवस्थापन गर्न सकिनेछ ।

२.२२ वन प्राविधिक (कृषि विकास बैंक मार्फत वन उद्यम सुधार तथा विकास कम्पोनेन्ट) ।

यो कार्यक्रम विशेष गरी वन तथा उद्यम प्रवर्धन तथा सुधार संभाग अन्तरगतको कृषि विकास वैङ्क मार्फत ऋण परिचालन गर्नको लागि वन प्राविधिकहरूको सेवा उपलब्ध गराउने रहेको छ । उक्त वन प्राविधिकको भर्नाको लागि कार्यसूची तयार गरी स्वीकृत बजेटको परिधि भित्र रही प्रचलित विधि अवलम्बन गरी गर्न सकिनेछ ।

- निजको कार्यसूची निम्नानुसार रहेको छ ।
- वन उद्यमहरूको मूल्याङ्कनको लागि सहयोग: उद्यमको प्रकृति र सम्भावनाको आँकलन, उद्यमको स्थायित्व, पर्यावरणीय प्रभाव, र आर्थिक सम्भावनाको अध्ययन ।
- उपयुक्त व्यवसायिक योजना बनाउनको लागि सहयोग तथा सल्लाह उपलब्ध गराउने तथा तयारीमा सहयोग ।
- उद्यम विकास तथा सुधार सम्बन्धी सल्लाह तथा सुझावहरू उपलब्ध गराउने विशेष गरी ऋण लिने ।
- उद्यमीहरूलाई वन सम्बन्धी आवश्यक प्राविधिक परामर्श तथा वृक्षारोपण, दिगो वन व्यवस्थापन, र उद्यमको उत्पादनहरूको बजार व्यवस्थापनमा सहयोग तथा सहजिकरण ।
- ऋण प्रवाह भएपछिको उद्यमको अनुगमन तथा प्रगति मूल्याङ्कन गर्ने ।
- उद्यमीहरूलाई वन व्यवस्थापन, उत्पादन प्रवर्द्धन, र प्राविधिको सही प्रयोगमा तालिम दिने लगायत नवप्रवर्तनशील प्राविधिहरू र व्यवसायिकरणको जानकारी दिने ।
- वन उद्यमले पर्यावरणीय सन्तुलन कायम राखेको सुनिश्चित गर्ने तथा जैविक विविधताको संरक्षणका उपायहरूको सिफारिस गर्ने कार्यमा वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षा विज्ञलाई सहयोग गर्न

उपरोक्त बमोजिमको कार्यको मासिक प्रगति बमोजिम भूक्तानी गर्न सकिनेछ ।

लुम्बिनी तथा मधेश प्रदेशमा वन प्राविधिकको लागि १ प्याकेजको रु ३ लाख विनियोजन गरिएको छ

यसै गरी लुम्बिनीमा वित्तिय संस्थाका लागि वनमा आधारित उद्योग तथा वित्तिय संस्था संयोजनका लागि वन प्राविधिक विशेष गरी ८ लाख विनियोजन गरिएको छ । यसको लागि कार्यसूची तयार गरी कार्यक्रमको माग बमोजिमको सेवाको लागि सेवा उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।

२.२३ टिम बिल्डिंग वर्कशप । गोष्ठी (पालिका, मन्त्रालय, वन निर्देशनालय र पिपिएमयू समेत)

टोली निर्माण कार्यशालाहरू एक टोली भित्र सहयोग, सञ्चार, र समग्र प्रभावकारिता बढाउन डिजाइन गरिएको हो । यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य PPMU तथा परियोजनासँग सम्बन्धीत कर्मचारीहरू बीच सुदृढ एकता तथा विश्वासको प्रत्याभूति गर्न उत्प्रेरणाका लागि आवश्यक समन्वय तथा सहकार्य गरी कर्मचारीहरूले प्रदान गर्ने सेवाको प्रभावकारिता वृद्धि गर्ने हो ।

यस कार्यक्रम अन्तर्गत सहभागीको लागि स्टेसनरी, प्रशिक्षण सामग्री एवम् तालिम हल, कार्यपत्र तयारी, सहभागीको लागि खाजा, खाना, यातायात, वास, दैनिक भ्रमण भत्ता, प्रशिक्षण शुल्क र प्रतिवेदन तयारी वापत रकम खर्च गरिनेछ ।

टिम बिल्डिङ गोष्ठीमा निम्न बमोजिम मुख्य विषयहरूमा केन्द्रित रही कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्नेछ ।

- सञ्चार व्यवस्थापन तथा यसलाई सुदृढ गर्ने विषयहरू
- समस्या समाधान गर्ने चुनौतीहरूलाई व्यवस्थापन तथा सामूहिक समाधानको उपायहरू टिम मिलेर कसरी गर्ने
- विश्वास निर्माण गतिविधिहरू बारे खेल तथा अन्य कार्यहरू
- टीम बनाउने कसरी तथा विगाने तत्वहरू देखि सावधानका उपायहरू
- टीम विश्लेषण विभिन्न विधिहरूबाट जस्तै Strength, weakness, opportunities and threat विश्लेषण आदी ।
- सिर्जनशीलता र नवप्रवर्तन अभ्यासहरू कसरी गर्ने तथा निरन्तरता कसरी गर्ने गराउने ।
- टोली निर्माणका कार्यहरू कसरी गर्ने गराउने तथा टोलीको एकतालाई कसरी कायम गर्ने ।

यो कार्यक्रममा विज्ञ सेवा वा सेवा प्रदायक समेत खरिद गर्न सकिनेछ । यसै गरी सहभागीहरूलाई दैनिक भ्रमण भत्ता लगायत यातायात खर्च, खाजा, पानी, इन्धन, तालिम सामग्रीहरू समेतमा खर्च गर्न सकिनेछ । कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउनको लागि प्याकेजमा सेवा खरिद गर्न सकिनेछ ।

लुम्बिनी २ पटकको लागी रु २० लाख विनियोजना गरिएको छ ।

२.२४ कबुलियती वन कार्ययोजना कार्यान्वयन गोष्ठी

यस कार्यक्रमबाट कबुलियती वनका उपभोक्ताहरूलाई कबुलियती वनको कार्ययोजनाहरूको कार्यान्वयन गर्ने तरिकाको बारेमा जानकारी गराउने तथा अन्तरक्रिया गर्ने गराउने रहेको छ ।

निम्न विभिन्न विषयहरू लगायतका विषय बस्तुहरूमा गोष्ठी गर्न सकिनेछ ।

समुदायलाई प्रशिक्षित गर्ने वन संरक्षण र व्यवस्थापनका लागि स्थानीय समुदायलाई विभिन्न तालिम र कार्यशालामार्फत : कार्ययोजना कार्यान्वयन दक्षताविकास । यसमा नर्सरी व्यवस्थापन, सामुदायिक सहभागिता, र वन पैदावारको उचित प्रयोगसम्बन्धी विषयहरू ।

आय आर्जनका कार्यक्रमहरू कबुलियती वन क्षेत्रका समुदायहरूलाई आर्थिक रूपमा सशक्त बनाउन विभिन्न वैकल्पिक आय : आर्जनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिन्छ । यसमा जडिबुटी खेती, मौरी पालन, अम्रिसो खेति, फलफूल खेति र पशुपालन जस्ता गतिविधिहरू ।

वृक्षरोपण तथा वन व्यवस्थापन: वन क्षेत्रमा आवश्यक वृक्षरोपण कार्यक्रमहरूलाई निरन्तरता दिन सहयोग तथा वन व्यवस्थापनका विषयहरू ।

संरक्षण प्रविधिहरू: जल संरक्षण प्रविधिहरू जस्तै स साना छेकबन्ध निर्माण, भूसंरक्षण, जैविक विधिको उपयोग गरी भूसंरक्षण र साना सिँचाई प्रणालीको स्थापना गरिन्छ ताकि माटो कटान रोक्न र वन्य क्षेत्रको हरियाली कायम गर्न सकियोस् ।

जनचेतना कार्यक्रमहरू: वन संरक्षण, जलवायु परिवर्तन, र जैविक विविधताको महत्त्वबारे स्थानीय समुदायलाई सचेत पार्न विभिन्न जनचेतना अभियान र जानकारीमूलक कार्यक्रमहरू ।

बजार व्यवस्थापन तथा सूचना: कबुलियती वनको उत्पादनको बजारहरूको पहिचान तथा संभाव्यता विषयहरू र बजारको विषयहरूको सूचनाहरूको प्रवाह आदी ।

अनुगमन: वन व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन सरकारी निकाय, स्थानीय तह, गैर-सरकारी संस्था, र स्थानीय समुदायबीच समन्वय गरी अनुगमन र मुल्यांकन गर्ने कार्यहरू गरिन्छ ।

यसै गरी सहभागीहरूलाई दैनिक भ्रमण भत्ता लगायत यातायात खर्च, खाना, खाजा, पानी, इन्धन, तालिम सामग्रीहरू समेतमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

यो कार्यक्रमको लागि मधेश प्रदेशमा २ पटकको लागि रु ४ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.२५ कबुलियती वन समूहहरूलाई क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम (कलष्टर स्तरमा) सबै वन डिभिजन कार्यालय

यस कार्यक्रमबाट कबुलियती वनका उपभोक्ताहरूलाई कबुलियती वनको कार्ययोजनाहरूको कार्यान्वयन गर्ने तरिकाको बारेमा जानकारी गराउने तथा प्रशिक्षण गर्ने गराउने रहेको छ । कबुलियती वन उपभोक्ता समूहहरूको जीविकोपार्जन सुधार योजना तथा वन व्यवस्थापन लगायतका अन्य वचतहरूको परिचालनको अवस्था समेतमा यस शिर्षकबाट खर्च गर्ने सकिनेछ । यसै गरी सहभागीहरूलाई दैनिक भ्रमण भत्ता लगायत यातायात खर्च, खाना, खाजा, पानी, इन्धन, तालिम सामग्रीहरू समेतमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

निम्न विभिन्न विषयहरू लगायतका विषय बस्तुहरूमा गोष्ठी गर्न सकिनेछ ।

समुदायलाई प्रशिक्षित गर्ने वन संरक्षण र व्यवस्थापनका लागि स्थानीय समुदायलाई विभिन्न तालिम र :कार्यशालामार्फत कार्ययोजना कार्यान्वयन दक्षता विकास । यसमा नर्सरी व्यवस्थापन, सामुदायिक सहभागिता, र वन पैदावारको उचित प्रयोगसम्बन्धी विषयहरू ।

आय आर्जनका कार्यक्रमहरू कबुलियती वन क्षेत्रका समुदायहरूलाई आर्थिक रूपमा सशक्त बनाउन विभिन्न वैकल्पिक आय : आर्जनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिन्छ। यसमा जडिबुटी खेती, मौरी पालन, अम्रिसो खेति, फलफूल खेति र पशुपालन जस्ता गतिविधिहरू ।

वृक्षरोपण तथा वन व्यवस्थापन: वन क्षेत्रमा आवश्यक वृक्षारोपण कार्यक्रमहरूलाई निरन्तरता दिन सहयोग तथा वन व्यवस्थापनका विषयहरू ।

संरक्षण प्रविधिहरू: जल संरक्षण प्रविधिहरू जस्तै स साना छेकबन्ध निर्माण, भूसंरक्षण, जैविक विधिको उपयोग गरी भूसंरक्षण र साना सिँचाई प्रणालीको स्थापना गरिन्छ ताकि माटो कटान रोक्न र वन्य क्षेत्रको हरियाली कायम गर्न सकियोस्।

जनचेतना कार्यक्रमहरू: वन संरक्षण, जलवायु परिवर्तन, र जैविक विविधताको महत्त्वबारे स्थानीय समुदायलाई सचेत पार्न विभिन्न जनचेतना अभियान र जानकारीमूलक कार्यक्रमहरू ।

बजार व्यवस्थापन तथा सूचना: कबुलियती वनको उत्पादनको बजारहरूको पहिचान तथा संभाव्यता विषयहरू र बजारको विषयहरूको सूचनाहरूको प्रवाह आदी ।

अनुगमन: वन व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन सरकारी निकाय, स्थानीय तह, गैर-सरकारी संस्था, र स्थानीय समुदायबीच समन्वय गरी अनुगमन र मुल्यांकन गर्ने कार्यहरू गरिन्छ ।

यो कार्यक्रम लुम्बिनी प्रदेशमा प्याकेट ११ को कूल ६ लाख विनियोजन गरिएको छ । डिभिजन वन कार्यालयलाई विनियोजन भएकोमा प्रदेशबाट विभाजन भए बमोजिम नै कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्न सकिनेछ ।

२.२६ दिगो वन व्यवस्थापन तथा समृद्धिका लागि वन परियोजना दिगो वन व्यवस्थापन तथा समृद्धिका लागि वन परियोजना मन्त्रालय स्तरीय अभिमुखीकरण गोष्ठी स्तरीय अभिमुखीकरण गोष्ठी । प्रदेश स्तरीय वन व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्यशाला गोष्ठी

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य मन्त्रालय स्तरीय सरोकारवालाहरू तथा प्रदेश स्तरका सरोकारवालाहरू बीचमा दिगो वन व्यवस्थापन लक्षित क्रियाकलापहरूको बारेमा जानकारी गराउनुको साथै यस लक्ष्य हासिल गर्नको लागि वन व्यवस्थापन गर्न अपनाइएको वन सम्बर्द्धन प्रणालीमा आधारित विभिन्न वन व्यवस्थापनका क्रियाकलाप र सो सम्बन्धमा भएका नियमहरू तथा समृद्धिका लागि वन परियोजनाले गर्ने सहयोग बारे प्रदेश तहका नीति निर्माणमा रहेका सरोकारवालाहरूलाई जानकारी प्रवाह गरी अभिमुखीकरण तथा सुझावहरू सङ्कलन गरी दिगो वन व्यवस्थापन कार्यक्रमलाई सुदृढ गर्ने रहेकोछ ।

यस कार्यक्रममा निम्न बमोजिमको नीति ऐन नियम लगायत रणनीतिहरूबारेमा जानकारी प्रवाह गर्नु पर्नेछ ।

- विश्वस्तरीय वन क्षेत्रको रणनीतिहरू
- वन क्षेत्रको राष्ट्रिय रणनीति २०७२
- राष्ट्रिय वन नीति २०७५
- वन ऐन तथा नियमावलीहरू सङ्घीय तथा प्रदेश स्तर
- दिगो वन व्यवस्थापन मापदण्ड राष्ट्रिय स्तर
- वन सम्बर्द्धन प्रणाली
- दिगो उत्पादन तथा वन उद्यम विकास तथा सुधारको लागि सहयोगी क्षेत्रहरू
- दिगो वन व्यवस्थापन, वन पैदावार सङ्कलन व्यवस्थापनमा वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षाको पक्षहरू

- अन्य आवश्यक विषयहरू ।

यस कार्यक्रम बारेमा जानकारी गराउने कार्यको लागि समृद्धिका लागि वन परियोजनाको प्रदेश स्तरीय निर्देशक समितिमा रहेका निकायहरू लगायत अन्य आवश्यक निकायहरूका पदाधिकारीहरूलाई आमन्त्रण गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिनेछ ।

यस कार्यक्रम अन्तर्गत विनियोजित बजेटबाट कार्यशाला गोष्ठी, स्थलगत भ्रमण गर्न गराउनको लागि लाग्ने सवारी भाडा हलभाडा, खाजा, यातायात खर्च, मसलन्द, दैनिक भ्रमण भत्ता, इन्धन लगायतका कार्यमा स्वीकृत लागत इष्टिमेट बमोजिम खर्च गर्न सकिनेछ । यस कार्यको लागि विशेष विज्ञहरूको सेवा आवश्यक भएमा सो विज्ञको सेवा खरिद गरी सेवा लिन सकिनेछ ।

मधेश प्रदेशमा २ पटकको कूल ७ लाख र लुम्बिनी प्रदेशमा १ पटकको लागि रु १० लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.२७ समृद्धिका लागि वन परियोजनाका वन प्राविधिक/फोकल पर्सनहरूलाई कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा वन ऐन, नियम र नीति सम्बन्धी अभिमुखिकरण गोष्ठी /तालिम

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य परियोजनाका वन प्राविधिक तथा फोकल पर्सनहरूलाई वन क्षेत्रमा गरिने वन व्यवस्थापन कार्यको लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्ने रहेको छ । निम्न विषयमा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने गरी शोसनहरूको योजना तयार गर्नु पर्नेछ ।

- समृद्धिका लागि वन परियोजनाको उद्देश्य तथा यसले सञ्चालन गर्ने कार्यक्रमहरूको स्वरूप तथा सञ्चालन गर्ने प्रक्रिया ।
- राष्ट्रिय वन नीति २०७५, वन ऐन तथा नियमावलीहरू सङ्घीय तथा प्रदेश स्तर
- दिगो वन व्यवस्थापन मापदण्ड राष्ट्रिय स्तर तथा प्रदेश स्तरका मापदण्ड तथा कार्यविधिहरू
- समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापनको लागि समृद्धिका लागि वन परियोजनाको निर्देशिकाको प्रावधानहरू र त्यस अनुरूपको जिम्मेवारीहरूको बारेमा जानकारी ।
- समृद्धिका लागि वन परियोजनाले समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापनको लागि प्रवाह गर्ने सेवा तथा वस्तुगत सहायताको स्वरूप तथा प्रक्रियाहरू जस्तै साझेदारी वन व्यवस्थापन, सामुदायिक वन तथा कबुलियती वनको वन व्यवस्थापनको लागि गर्ने सहयोग तथा अनुदानको प्रक्रियाहरू ।
- उपरोक्त बुँदा अनुसारको अनुदान लिनको लागि पेश गर्नु पर्ने कागजातहरू आदी ।
- दिगो वन व्यवस्थापन तथा वन सम्बर्धन प्रणालीको बारेमा जानकारी एवं यसको उपादेयताहरूको बारेमा जानकारी ।
- दिगो उत्पादन तथा वन उद्यम विकास तथा सुधारको लागि सहयोगी क्षेत्रहरू
- दिगो वन व्यवस्थापनबाट उत्पादन भएको वन पैदावारहरूको सदुपयोग तथा वन उद्यमहरूको विकास तथा सुधारको लागि सहयोगी कार्यहरू जस्तै कृषि विकास वैङ्कबाट प्रवाह गरिने ऋणको किसिम तथा प्रक्रियाहरूको बारेमा जानकारी प्रवाह ।
- दिगो वन व्यवस्थापन, वन उद्यमको विकास तथा सुधार, वन पैदावार सङ्कलन व्यवस्थापनमा वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षाको पक्षहरू
- अन्य आवश्यक विषयहरू ।

यस कार्यक्रम अन्तर्गत विनियोजित बजेटबाट कार्यशाला गोष्ठी, तालिम तथा गोष्ठीको अवधिमा स्थलगत भ्रमण गर्न गराउनको लागि लाग्ने सवारी भाडा, तालिम वा गोष्ठीको लागि हलभाडा, खाजा, यातायात खर्च, मसलन्द, दैनिक भ्रमण भत्ता, इन्धन

लगायतका कार्यमा स्वीकृत लागत इष्टिमेत बमोजिम खर्च गर्न सकिनेछ । यस कार्यको लागि विशेष विज्ञहरूको सेवा आवश्यक भएमा सो विज्ञको सेवा खरिद गरी सेवा लिन सकिनेछ ।

मधेश प्रदेशमा यो कार्यक्रमको लागि २ पटक कूल ७ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.२८ वनमा आधारित उद्योगसँग सम्बन्धित श्रमिकहरूको पेशागत स्वास्थ्य तथा सुरक्षा सम्बन्धी क्षमता विकास कार्यक्रम

वन क्षेत्रमा कामदारहरूको व्यवसायिक सुरक्षा र स्वास्थ्य (ओएसएच) सुनिश्चित गर्नु उनीहरूको कल्याण र वन परियोजनाहरूको समग्र सफलताको लागि महत्त्वपूर्ण छ ।

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य वन पैदावारमा आधारित साना तथा मझौला उद्यमीहरू र कामदारहरूको पेशागत स्वास्थ्य एवम् सुरक्षा सम्बन्धी सचेतना प्रदान गर्नु रहेको छ । वनमा आधारित उद्यम प्रवर्द्धन सीप विकास तालिम प्राप्त गर्ने उद्यमीहरू र कामदारहरूको कार्य स्थलको सुरक्षा र स्वास्थ्य मापदण्ड सम्बन्धी सचेतना प्रदान गर्नु पर्नेछ । यस कार्यक्रमको लागि परियोजनाको वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षा ढाँचा तथा परियोजना सञ्चालन निर्देशिका बमोजिमको निर्देशनहरूलाई पनि मध्य नजर राखि कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्नेछ ।

वन क्षेत्रमा आधारित उद्योग तथा उद्योगको लागि उत्पादनहरूसँग सम्बन्धित वन कर्मचारीहरू समेत सरोकारवालाहरूलाई यो कार्यक्रमबाट तालिम प्रदान गर्न सकिनेछ ।

यस कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा निम्न बमोजिमको मुख्य विषयहरूलाई समावेश गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्नेछ ।

- जोखिम मूल्याङ्कन: कुनै पनि क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन गर्दा आइपर्ने जोखिम आकलन तथा मूल्याङ्कन ।
- उपकरणहरूको उपयोग: उपकरण, र व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरण (Personal Protective Equipements PPE) को उचित प्रयोग सहित वन-विशेष सुरक्षा प्रक्रियाहरूमा कामदारहरूलाई जानकारी । सबै कामदारहरूलाई सुरक्षा हेलमेट, पन्जा, आँखा सुरक्षा, श्रवण सुरक्षा, र टाढाबाट देखिने लुगाहरूबारे जानकारी तथा उपयोगको उपादेयता ।
- सम्भावित स्वास्थ्य जोखिम, आपतकालीन उद्धार, र प्राथमिक उपचारका उपायहरू ।
- वनको व्यवस्थापनको लागि उपयोग गर्ने औजार र उपकरणको सुरक्षित ह्यान्डलिङ र उचित प्रयोगका लागि प्रशिक्षण ।
- उपकरणको मर्मत तथा दुर्घटनाहरू रोक्ने उपकरण र मेसिनरीहरूको लागि नियमित मर्मत तालिका ।
- थकान व्यवस्थापन: कामदारको थकान व्यवस्थापन गर्न रणनीतिहरू तथा तरिकाहरू नियमित विश्राम लगायतका उपायहरूबारे जानकारी ।
- एर्गोनोमिक अभ्यासहरू प्रवर्द्धन गर्नुहोस् ।
- शारीरिक तनाव र असुविधा कम गर्न वर्कस्टेशनहरू र कार्यप्रवाहहरू डिजाइन ।
- सुरक्षित कार्य वातावरण कायम राख्न पर्यवेक्षक र कामदारहरूको भूमिका र जिम्मेवारीहरू
- कानुनी व्यवस्थाहरूको बारेमा जानकारी जस्तै व्यावसायिक सुरक्षा र स्वास्थ्य नियमहरू र मापदण्डहरूको बारेमा जानकारी ।
- सुरक्षा प्रक्रियाहरू नियमित रूपमा लेखा परीक्षण र समीक्षा ।
- घटनाको सूचना गर्ने विषय तथा प्रतिवेदन

- सुरक्षा प्रोटोकलहरूको नियमित रूपमा समीक्षा र अद्यावधिक गरेर निरन्तर सुधारको संस्कृति विकास तथा प्रवर्धन ।
- समुदाय र सरोकारवालाहरूलाई वन व्यवस्थापन तथा उद्यम सञ्चालन गर्दा सुरक्षा र स्वास्थ्य सरोकारहरू लाई सम्बोधन गर्न र कम गर्न स्थानीय समुदायहरू, सरोकारवालाहरू, र सम्बन्धित अधिकारीहरूको जिम्मेवारी तथा कर्तव्यहरू ।
- वातावरणीय जोखिमहरूको बारेमा जानकारी तथा बच्ने उपायहरू जस्तै स्वास्थ्य जोखिमहरू हुने रासायनिक उपयोग, कीटनाशक वा अन्य रसायनहरूको सम्पर्क तथा उपयोग सुरक्षित कसरी गर्ने ।

यस अन्तर्गत सहभागीको लागि स्टेसनरी, प्रशिक्षण सामग्री एवम् तालिम हल, कार्यपत्र तयारी, सहभागीको लागि खाजा, प्रशिक्षण शुल्क, दैनिक भ्रमण भत्ता र प्रतिवेदन तयारी र प्रशिक्षण शुल्क वापत नियमानुसार रकम खर्च गरिनेछ ।

२.२९ वनमा आधारित उद्यम तथा मूल्य शृंखला सम्बन्धित वित्तीय संस्थाहरूलाई अभिमुखीकरण तथा क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम

यस क्रियाकलापको मुख्य उद्देश्य वनमा आधारित वित्तीय संस्थाहरूलाई उद्यम तथा मूल्य शृंखला सम्बन्धि उद्यमीहरूको सीप विकास गर्नु रहेकोछ । उद्यम विकास तथा मूल्य शृंखला सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि अध्ययन कार्यक्रममा यस शीर्षकमा विनियोजन भएको रकम खर्च गर्नु पर्नेछ । यस अन्तर्गत मूल्य शृंखला सम्बन्धी अध्ययन कार्यक्रम, सहभागीको लागि स्टेसनरी, प्रशिक्षण सामग्री एवम् तालिम हल, कार्यपत्र तयारी, सहभागीको लागि खाजा, प्रशिक्षण शुल्क र दैनिक भ्रमण भत्ता वापत रकम खर्च गरिनेछ ।

यस कार्यक्रममा कृषि विकास वैङ्कबाट वन उद्यमीहरूलाई ऋण प्रवाह गर्ने भएकोले ऋण प्रवाह गर्नको लागि आवश्यक पर्ने पूर्वाधारहरूको बारेमा जानकारी तथा परियोजनाको संभाग ३ कार्यान्वयन गर्ने कार्यान्वयन निर्देशिका (Component Implementation Manual-CIM) लाई पनि जानकारी गराउनु पर्दछ ।

यस कार्यक्रमबाट कुनै सेवा प्रदायक विज्ञलाई पनि प्राविधिक सेवाको लागि खरिद गरी कार्यान्वयन गर्न सकिनेछ । यसमा विनियोजित बजेट खाना, खाजा, यातायात खर्च, मसलन्द, दैनिक भ्रमण भत्ता, प्रशिक्षक/विज्ञको प्रशिक्षण भत्ता लगायतका कार्यमा स्वीकृत लागत इष्टिमेटका आधारमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

२.३० सङ्घ प्रदेश तथा स्थानीय तह र कृषि विकास वैङ्क बीचको समन्वय बैठक गोष्ठी तथा अन्तरक्रिया । वनमा आधारित उद्योगका संघसंस्थाहरूसँग उद्यम प्रवर्धन सम्बन्धि अन्तरक्रिया गोष्ठी

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य परियोजनाको विशेष गरी संभाग ३ को प्रवर्धन गर्नको लागि सम्बन्धीत सबै तहका सरोकारवालाहरू बीच निजी वन, वन उद्यम विकास तथा प्रवर्धन क्षेत्रका समस्याहरू र ती समस्याहरूको समाधान एवं सिकाईहरूको आदान प्रदानको लागि राखिएको हो । यसबाट सबै तहको भूमिका तथा जिम्मेवारीलाई थप स्पष्ट गरी कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सफलता हासिल हुनेछ ।

निम्न बमोजिम मुख्य विषयहरूमा केन्द्रित रही अन्तरक्रिया गोष्ठी, अन्तरक्रिया तथा बैठक आयोजना गर्न सकिनेछ ।

- वन उद्यमहरूको संभावना तथा स्थिति र तीनिहरूको सञ्चालनको लागि कच्चा पदार्थको उपलब्धता ।
- स्थानीय तह सङ्घीय परियोजना व्यवस्थापन इकाई कृषि विकास वैङ्क तथा प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन इकाई बीच समन्वय सुदृढ गर्नु पर्ने विषयहरू ।
- दिगो वन व्यवस्थापन अभ्यासहरू तथा संभावित र सफल वन उद्यमहरूको बारे जानकारी ।

- कानूनी र नियामक पक्षहरू
- वन उद्यम प्रवर्धनका लागि नवीनतम् प्रविधि प्रयोग
- स्थानीय समुदायहरूको भूमिका तथा वन उद्यम प्रवर्धन ।
- आवश्यकता अनुसारको कार्यसूचीहरू समावेस गर्न सकिन्छ ।

यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट सहभागीको भत्ता, खाजा, इन्धन, कार्यपत्र, प्रशिक्षक भत्ता, हलभाडा लगायतमा स्वीकृत लागत इष्टिमेट बमोजिम खर्च गर्ने सकिनेछ ।

मधेश प्रदेशमा ३ पटकको ६ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

लुम्बिनी प्रदेशमा ३ पटकको लागि रु ८ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.३१ उद्यमी तथा वित्तीय संस्थाका कर्मचारीहरूका लागि वनमा आधारित उद्यम विकास सम्बन्धि क्षमता अभिवृद्धि तालिम

परियोजनाको संभाग ३ को उद्देश्य पुरा गर्न वन पैदावारमा आधारित उद्यमहरूको संभावना खोजी गर्ने, साना लगानी सञ्चालन गर्ने, र बजार खोज्ने तथा सञ्चालन गर्ने विभिन्न सीपहरूबारे युवा उद्यमी तथा कामदारहरूलाई केही सीपहरूबारे जानकारी लगायत वन उद्यमको विकास तथा सुधारको लागि सहयोगी हुने भएकोले यो कार्यक्रम राखिएको छ । विशेष गरी यो कार्यक्रमको सहभागीहरूमा संभावित उद्यमीहरू र कृषि विकास वैङ्क बीचको समन्वय एवं वन उद्यम प्रवर्धनको लागि के कस्तो व्यवस्थाहरू रहेको छ त्यसको बारेमा जानकारी गराउनु हो ।

यो कार्यक्रम कृषि विकास वैङ्कसँग समन्वय गरी व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ ।

यो कार्यक्रमबाट सहभागीहरूलाई दैनिक भ्रमण भत्ता लगायत यातायात खर्च, खाना, खाजा, पानी, इन्धन, तालिम सामग्रीहरू समेतमा खर्च गर्न सकिनेछ । कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउनको लागि प्याकेजमा सेवा खरिद गर्न सकिनेछ ।

लुम्बिनी प्रदेशमा १ पटकको लागि रु ७ लाख विनियोजन गरिएको छ । यसै गरी मधेश प्रदेशमा १ पटकको लागि रु ३ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.३२ वनपैदावारमा आधारित युवा उद्यमी एवं कामदारहरूका लागि सीप विकास आधारभूत तालिम

परियोजनाको संभाग ३ को उद्देश्य पुरा गर्न वन पैदावारमा आधारित उद्यमहरूको संभावना खोजी गर्ने, साना लगानी सञ्चालन गर्ने, र बजार खोज्ने तथा सञ्चालन गर्ने विभिन्न सीपहरूबारे युवा उद्यमी तथा कामदारहरूलाई केही सीपहरूबारे जानकारी तथा तालिम दिँदा वन उद्यमको विकास तथा सुधारको लागि सहयोगी हुने भएकोले यो कार्यक्रम राखिएको छ ।

यो तालिम विज्ञको सेवा खरिद गरेर सञ्चालन गर्नु पर्नेछ । निम्न बिषयहरूमा सिमित नराखिकन तालिम सञ्चालन गर्न सकिनेछ । युवा उद्यमीहरूको पहिचान डिभिजन वन कार्यालय पालिकाहरू तथा कृषि विकास वैङ्क मार्फत गरिनेछ ।

उद्यमको पहिचान र योजना तर्जुमा:

- व्यवसाय सम्भाव्यता अध्ययन
- व्यवसाय योजना लेखन

उत्पादन तथा प्रशोधन सीपहरू:

- वन पैदावारको कच्चा पदार्थलाई प्रशोधन गर्ने सीप, जस्तै औषधीय वनस्पति, हस्तकला, काठका सामग्री, वा अन्य स्थानीय उत्पादनहरूलाई गुणस्तरीय उत्पादनमा परिणत गर्ने सीपहरू ।
- उत्पादित वस्तुको गुणस्तरीय प्याकेजिङ र आकर्षक ब्राण्डिङ गर्ने सीपहरू ।

बजार विश्लेषण र व्यापार प्रवर्द्धन:

- बजार अनुसन्धान: वन पैदावारको लागि सम्भावित बजार खोज्न र आवश्यकताहरू बुझ्न बजार विश्लेषण गर्ने सीपहरू
- बजार पहुँच रणनीति: स्थानीय, राष्ट्रिय, र अन्तर्राष्ट्रिय बजारसम्म पहुँच पुर्याउन विभिन्न बजार पहुँच रणनीति, जस्तै अनलाइन व्यापार, किसान बजार, वा थोक विक्रेता मार्फत उत्पादित वस्तुको विक्री गर्ने सीपहरू ।

•

वित्तीय व्यवस्थापन:

- साना लगानीको व्यवस्थापन: सीमित स्रोतसाधनमा लगानीको कुशल व्यवस्थापन गर्ने सीप, जस्तै खर्च कटौती गर्ने, आय वृद्धि गर्ने, र लाभान्शको पुनर्निवेश गर्ने क्षमता विकास ।
- स्रोतसाधन जुटाउने: उद्यमको विकासका लागि आवश्यक स्रोत जुटाउन बैंकहरू, सहकारी संस्था, वा स्थानीय लगानीकर्ताहरूसँग ऋण वा अनुदान प्राप्त गर्ने सीपहरू ।

व्यावसायिक सञ्जाल निर्माण:

- साझेदारी र सहकारीकरण: अन्य उद्यमी, सहकारी संस्था, वा सरकारी निकायसँग साझेदारी गरेर व्यवसाय विस्तार गर्ने सीप ।
- व्यापार मेलामा सहभागी हुने: विभिन्न व्यापार मेला, प्रदर्शनी, वा नेटवर्किङ कार्यक्रममा सहभागिता जनाएर व्यवसायको विस्तार ।

प्रविधि र डिजिटल मार्केटिङ:

- अनलाइन व्यापार: उत्पादनको अनलाइन विक्री गर्न सक्षम हुन अनलाइन व्यापार सीप, जस्तै ई-कमर्स प्लेटफर्ममा दर्ता, वेबसाइट निर्माण, वा सामाजिक सञ्जालको प्रयोग गरेर उत्पादनको प्रवर्द्धन ।
- डिजिटल मार्केटिङ: अनलाइन तथा डिजिटल प्लेटफर्महरूमा उत्पादनलाई प्रभावकारी रूपमा प्रवर्द्धन गर्ने सीप ।

उल्लिखित सीपहरू अनुभवी विशेषज्ञहरू वा व्यावसायिक सेवा प्रदायकहरू खरिद गरी गर्न गराउन सकिनेछ । यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट सहभागीको भत्ता, खाजा, इन्धन, कार्यपत्र, मसलन्द तथा सामग्रीहरू, प्रशिक्षक भत्ता, हलभाडा लगायतमा स्वीकृत लागत इष्टिमेट बमोजिम खर्च गर्ने सकिनेछ । सेवा प्रदायकको सेवा खरिद गर्ने भएमा सेवा वापतको रकम तथा यदी कतै स्थलगत भ्रमण गर्नु पर्ने अवस्थामा बजेटको परिधि भित्र रही यातायात वा सवारी साधन भाडा तथा प्रशिक्षण तथा सीप खरिद वापतको रकम पनि खर्च गर्न सकिनेछ । तालिमको लागि विशेष उपकरणहरू भाडामा लिनु परेमा पनि लिन सकिनेछ ।

लुम्बिनी प्रदेशमा १ पटकको लागि रु १५ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.३३ वनपैदावारमा आधारित युवा उद्यमी एवं कामदारहरुका लागि थप सीप विकास (Value Addition Skill Development Training)

वनजन्य उत्पादनहरू जस्तै पाइन काठको मूल्यवृद्धि गर्नका लागि विशेष सीप विकास र तालिम कार्यक्रमहरूले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने भएकोले यी तालिमहरूले डिजाइन, उत्पादन प्रविधि, र व्यापार व्यवस्थापन सुधार गर्ने कार्यलाई मद्दत गर्न जस्तै झ्याल, ढोका, र फर्निचरहरूको विशेष नयाँ तरिकाबाट उत्पादन गर्न गराउनको लागि विशेषज्ञ प्रकारको तालिम प्रदान गरी वन उद्यमको प्रवर्धन र सुधार गर्न टेवा पुर्याउने यस क्रियाकलापको लक्ष्य रहेको छ ।

उत्पादन डिजाइन र निर्माण सीप विकास:

- काठका इयाल, ढोका, र फर्निचर डिजाइन तालिम: काठका उत्पादनहरूको (इयाल, ढोका, र फर्निचर जस्ता) आधुनिक र आकर्षक डिजाइनहरू बनाउन तालिम प्रदान ।
- ३ डी डिजाइन र प्रोटोटाइपिंग (**3D Design and Prototyping**): कम्प्युटर-एडेड डिजाइन (CAD) र ३डी मोडेलिङमा तालिम, ग्राहकहरूको प्राथमिकता र उच्च-मूल्य उत्पादनहरूको माग अनुसार नवीन डिजाइनहरू ।

मल्य अभिवद्धि सहयोगी प्रक्रियाहरू:

- इन्सुलेशन प्रणालीहरू, आधुनिक लकड प्रणालीहरू, वा नव डिजाइनहरू ।
- उत्पादनहरूको सौन्दर्यता बढाउन प्राकृतिक रंग र आधुनिक सजावट प्रविधिहरू ।

प्रशोधन, काष्ठकला तथा कलात्मकता सीपहरूः

- काठ प्रशोधन पालिस गर्ने, र कलात्मकता प्रदान ।
- उत्पादनलाई बढी टिकाउ बनाउने प्रविधिहरू ।
- काठको कलाकृति र कलात्मक हस्तकला तालिम । ऐतिहासिक र समकालीन कलालाई मिलाएर झ्याल, ढोका, र अन्य फर्निचर उत्पादन ।
- स्थानीय संस्कृति, परम्परा, र हस्तकला तालिम ।

डिजिटल मार्केटिंग र ब्रान्डिंग:

- अनलाइन मार्केटिङ तालिम: यसमा ई-कमर्स, वेबसाइट बनाउने, र उत्पादनलाई प्रभावकारी रूपमा प्रचार गर्न सामाजिक सञ्जालको प्रयोग ।
- ब्रान्डिङ र प्याकेजिङ सीप ।

गुणस्तर प्रमाणिकरण र मापदण्ड:

- गुणस्तर प्रमाणिकरण तालिम: अन्तर्राष्ट्रिय गुणस्तर मापदण्डहरू पूरा गर्ने र उत्पादनलाई प्रमाणित गर्ने तालिम ।

व्यापार संजाल र वित्तीय व्यवस्थापन:

- वनजन्य उत्पादनहरूको लागि आपूर्ति श्रृंखला र व्यापारिक संजालहरू निर्माण गता विस्तार ।
- साना उद्यमीहरू र कामदारहरूलाई लगानी व्यवस्थापन, वित्तीय योजना बनाउने, र दीर्घकालीन लाभ सुनिश्चित गर्ने तालिम प्रदान ।

माथि उल्लेखित सीपहरू अनुभवी विशेषज्ञहरू वा व्यावसायिक सेवा प्रदायकहरू खरिद गरी गर्न गराउन सकिनेछ । यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट सहभागीको भत्ता, खाजा, इन्धन, कार्यपत्र, मसलन्द तथा सामग्रीहरू, प्रशिक्षक भत्ता, हलभाडा लगायतमा स्वीकृत लागत इष्टिमेट बमोजिम खर्च गर्ने सकिनेछ । सेवा प्रदायकको सेवा खरिद गर्ने भएमा सेवा वापतको रकम तथा यदी कतै स्थलगत भ्रमण गर्न पर्ने अवस्थामा बजेटको परिधि भित्र रही यातायात वा सवारी साधन भाडा तथा

प्रशिक्षण तथा सीप खरिद बापतको रकम पनि खर्च गर्न सकिनेछ । तालिमको लागि विशेष उपकरणहरू भाडामा लिनु परेमा पनि लिन सकिनेछ ।

लुम्बिनी प्रदेशमा १ पटकको लागि रु २० लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.३४ सामुदायमा आधारित वनका पदाधिकारीहरूलाई क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी तालिम/गोष्ठी/अन्तरक्रिया/कोचिङ तथा छलफल (सबै डिभिजन वन कार्यालयका सब-डिभिजन मार्फत)

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य विभिन्न किसिमको वन समूहहरूको पदाधिकारीहरूलाई वन क्षेत्रमा गरिने वन व्यवस्थापन कार्यको लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्ने रहेको छ । समुदायमा आधारित वनका पदाधिकारीहरूलाई निम्न विषयमा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने गरी शोसनहरूको योजना तयार गर्नु पर्नेछ ।

- राष्ट्रिय वन नीति २०७५
- वन ऐन तथा नियमावलीहरू सङ्घीय तथा प्रदेश स्तर
- दिगो वन व्यवस्थापन मापदण्ड राष्ट्रिय स्तर तथा प्रदेश स्तरका मापदण्ड तथा कार्यविधिहरू
- समृद्धिका लागि वन परियोजनाको उद्देश्य तथा यसले सञ्चालन गर्ने कार्यक्रमहरूको स्वरूप तथा सञ्चालन गर्ने प्रक्रिया ।
- समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापनको लागि समृद्धिका लागि वन परियोजनाको निर्देशिकाको प्रावधानहरू र त्यस अनुरूपको जिम्मेवारीहरूको बारेमा जानकारी ।
- समृद्धिका लागि वन परियोजनाले समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापनको लागि प्रवाह गर्ने सेवा तथा वस्तुगत सहायताको स्वरूप तथा प्रक्रियाहरू जस्तै साझेदारी वन व्यवस्थापन, सामुदायिक वन तथा कबुलियती वनको वन व्यवस्थापनको लागि गर्ने सहयोग तथा अनुदानको प्रक्रियाहरू ।
- उपरोक्त बुँदा अनुसारको अनुदान लिनको लागि पेश गर्नु पर्ने कागजातहरू आदी ।
- दिगो वन व्यवस्थापन तथा वन सम्बर्धन प्रणालीको बारेमा जानकारी एवं यसको उपादेयताहरूको बारेमा जानकारी ।
- दिगो उत्पादन तथा वन उद्यम विकास तथा सुधारको लागि सहयोगी क्षेत्रहरू
- दिगो वन व्यवस्थापनबाट उत्पादन भएको वन पैदावारहरूको सदुपयोग तथा वन उद्यमहरूको विकास तथा सुधारको लागि सहयोगी कार्यहरू जस्तै कृषि विकास वैङ्कबाट प्रवाह गरिने ऋणको किसिम तथा प्रक्रियाहरूको बारेमा जानकारी प्रवाह ।
- दिगो वन व्यवस्थापन, वन उद्यमको विकास तथा सुधार, वन पैदावार सङ्कलन व्यवस्थापनमा वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षाको पक्षहरू
- अन्य आवश्यक विषयहरू ।

यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट तालिम सामग्री, समन्वय । सहयोगी भत्ता, प्रतिवेदन लेखन, सहभागीको भत्ता, खाना, खाजा, इन्धन, कार्यपत्र, प्रशिक्षक भत्ता, हलभाडा लगायतमा डिभिजन वन कार्यालयको स्वीकृत लागत इष्टिमेट बमोजिम खर्च गर्ने सकिनेछ ।

लुम्बिनी प्रदेशमा ६४ प्याकेज कूल ३२ लाख दर रु ५० हजार प्रति पटकको लागि विनियोजन गरीएको छ। यसै गरी मधेश प्रदेशमा ५२ प्याकेज रु कुल २६ लाख दर ५० हजार नै प्रति पटकको विनियोजन गरिएको छ ।

२.३५ वनमा आधारित उद्यम विकासका लागि व्यवसाय विकास सेवा प्रदायक संस्थाहरूको लागि क्षमता अभिवृद्धि तालिम

वन क्षेत्रको उद्यम विकास तथा सुधारका विषयहरूमा वन क्षेत्रमा वित्तीय संस्थाहरू लगायत सरकारी निकायहरूबाट प्रवाह भैरहेको सहायता तथा ऋण प्रवाह कसरी कस्तो किसिमले भैरहेको छ निजी क्षेत्रको संलग्नताबाट दिगो वन व्यवस्थापनमा सुदृढ गराउने गरी वन उद्यम क्षेत्रमा प्रवर्धन तथा सुधारको लागि उत्पादन क्षेत्र र लगानी क्षेत्रको समन्वय एवं सहकार्यलाई अभिवृद्धि कसरी गराउने भन्ने विषयमा सरकारी निकाय वन क्षेत्र, निजी क्षेत्र र वित्तीय क्षेत्रका कर्मचारीहरू तथा लगानी कर्ताहरू सबैलाई उद्यम विकासमा क्षमता अभिवृद्धि गर्न यो कार्यक्रम राखिएको हो ।

यस कार्यक्रमबाट उद्यम क्षेत्र, वन क्षेत्र तथा वित्तीय क्षेत्रमा समन्वय तथा उद्यम प्रवर्धनमा उपयुक्त वातावरण विकास हुने अपेक्षा राखिएको छ ।

क्षमता अभिवृद्धिको लागि निम्न विषयहरूमा केन्द्रित हुनु पर्नेछ ।

- परियोजनाको परिचय तथा यसको संभाग ३ अनुसारको लक्ष्य तथा अपेक्षित उपलब्धिहरू
- परियोजनाको संभाग ३ कार्यान्वयन गर्नको लागि तयार गरिएको संभाग कार्यान्वयन निर्देशिकाहरूको बारेमा जानकारी तथा त्यसको मुख्य कार्यान्वयन गर्दा लागु गर्ने विषयहरू ।
- संभावित वन उद्यमहरूको सूची तथा तिनीहरूको उत्पादन श्रृंखलाहरूको जानकारी (दिगो वन व्यवस्थान तथा वन सम्बर्धन प्रणालीको कार्यान्वयनबाट वन पैदावार उत्पादन लगायत) तथा श्रृंखलामा परेका समस्याहरू तथा समाधानका उपायहरू ।
- वन उद्यमहरूको विकास तथा सुधारमा देखिएको समस्याहरू तथा चुनौतिहरू
- वन क्षेत्रका वन उद्यमहरूले विकास गरेको तथा उपयोग गरिरहेको नयाँ प्रविधिहरूको बारेमा जानकारी
- कृषि विकास बैङ्क तथा अन्य बैङ्कहरूबाट वन क्षेत्रमा लगानी गरिरहेको ऋण तथा लगानी क्षेत्रहरू
- वन क्षेत्रका परियोजनाहरूबाट उपलब्ध अनुदान र अनुदानहरूको सिंहावलोकन ।
- वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षाको कार्यहरू
- जोखिमहरू मूल्याङ्कन (नीति तथा अन्य विषयहरू समेत), बजार जोखिम जस्तै काठ र वन जन्य उत्पादनहरूको लागि बजार उतार-चढाव, हेजिड रणनीति र बजार पूर्वानुमानको विषयहरू ।
- समुदाय, महिला उद्यमी र आदिवासी समुदायको सहभागितालाई सहजिकरण एवं प्रोत्साहन ।
- दक्ष वन व्यवस्थापनका लागि प्रविधिहरूको उपयोग । नविनतम कार्यहरूको पहिचान गरी जानकारी प्रवाह ।
- वन परियोजनाहरूमा समुदायहरूको संलग्नता तथा वन उद्यममा यस क्षेत्रको योगदान ।
- स्थानीय समुदायहरूसँग सकारात्मक सम्बन्ध निर्माण ।
- सरकारी निकायहरू, गैरसरकारी संस्थाहरू, र वन पैदावर व्यवसायहरूसँग सम्बन्धित उद्योगीहरू तथा व्यवसायीहरूसँगको समन्वय तथा सहकार्यको कार्य क्षेत्रहरू ।

यस कार्यक्रमले उद्यमीहरूको विशेष आवश्यकता र चुनौतिहरू अनुरूप वन उद्यमीहरूलाई ऋण तथा सहयोग परिचालनमा प्रभावकारिता बढाउनेछ।

यो कार्यक्रममा विज्ञ सेवा वा सेवा प्रदायक समेत खरिद गर्न सकिनेछ । यसै गरी सहभागीहरूलाई दैनिक भ्रमण भत्ता लगायत यातायात खर्च, खाजा, पानी, इन्धन, तालिम सामग्रीहरू समेतमा खर्च गर्न सकिनेछ । कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउनको लागि प्याकेजमा सेवा खरिद गर्न सकिनेछ।

लुम्बिनी प्रदेशमा २ वटा कार्यक्रमको लागि रु ७ लाख विनियोजन गरिएको छ।

२.३६ बिमा दायित्व सम्बन्धि सचेतना कार्यक्रम

यस प्रशिक्षण कार्यक्रमले वन उपभोक्ता समूह तथा व्यवसायीहरूलाई बीमाको जोखिम तथा कभरेजको बारेमा सूचित गर्ने तथा सचेत गराउनेछ । यसबाट निर्णयहरू गर्न, प्रभावकारी रूपमा दावीहरू व्यवस्थापन गर्न, सुरक्षा र जोखिम व्यवस्थापनको संस्कृतिलाई सशक्त बनाउन मद्दत गर्ने अपेक्षा राखिएको छ ।

- बिमा तथा बिमा दायित्वको बारेमा जानकारी
- बिमा सम्बन्धित कानूनहरू तथा अधिकार क्षेत्रहरू
- वन क्षेत्रमा बीमाको परिचय
- वन क्षेत्रमा जोखिम व्यवस्थापन गर्न बीमाको महत्त्व।
- सामान्य दायित्व, व्यावसायिक दायित्व, उत्पादन दायित्व, आदि।
- वन क्षेत्रमा जोखिम मूल्याङ्कन: प्राकृतिक जोखिम (आगो, कीट, बाढी, पहिरो, हिउ, असिना, चरिचरन, अतिक्रमण आदी)
- परिचालन जोखिम (उपकरण विफलता, दुर्घटना)।
- सम्भावित जोखिमहरूको वित्तीय प्रभावको मूल्याङ्कन गर्ने विधिहरू।
- विभिन्न जोखिमहरूको आवृत्ति र गम्भीरता
- बिमा कभरेजहरू, व्यवसायिक दायित्व बीमा आदी
- वन क्षेत्रमा उत्पादन दायित्व, वनजन्य उत्पादनहरूसँग सम्बन्धित जोखिमहरू।
- उत्पादन सुरक्षा र गुणस्तर सुनिश्चितता ।
- गलत तथा अनपेक्षित डिजाइन तथा उत्पादनमा क्षतिको लागी कभरेज ।
- गुणस्तर नियन्त्रण उपायहरू ।
- कार्यस्थलको चोटपटक र रोगहरूको लागी कभरेज ।
- रोजगारदाता जिम्मेवारीहरू।
- दुर्घटना न्यूनीकरण गर्न सुरक्षा उपायहरू ।
- सम्भावित वातावरणीय क्षेत्रका दायित्वहरू
- वातावरण संरक्षण सम्बन्धित ऐन तथा नियमहरूको पालना तथा अनिवार्य अनुपालनका विषयहरू ।
- प्रदूषण, बासस्थानको विनास, र पुनर्स्थापना लागतहरू समावेश गर्ने नीतिहरू।

- वातावरणीय समस्याहरूको लागि जोखिम व्यवस्थापन रणनीतिहरू ।
- छूटहरू र प्रीमियमहरूमा तिनीहरूको प्रभाव बुझ्दै ।
- घटनाहरू रिपोर्ट गर्ने र दावीहरू फाइल गर्ने प्रक्रियाहरू ।
- दायित्व दावीहरूको लागि आन्तरिक अनुसन्धान ।
- दावीहरूको लागि प्रमाण जुटाउने तथा फाइल तयार गर्ने ।
- अन्य आवश्यक विषयहरू

यो कार्यक्रममा विज्ञ सेवा वा सेवा प्रदायक समेत खरिद गर्न सकिनेछ । यसै गरी सहभागीहरूलाई दैनिक भ्रमण भत्ता लगायत यातायात खर्च, खाना, खाजा, पानी, इन्धन, तालिम सामग्रीहरू समेतमा खर्च गर्न सकिनेछ । कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउनको लागि प्याकेजमा सेवा खरिद गर्न सकिनेछ ।

लुम्बिनी प्रदेशको लागि २ वटा कार्यक्रमको रु ६ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.३७ दिगो वन व्यवस्थापन तथा सम्बर्धन प्रणाली कार्यान्वयन सुदृढीकरण तालिम/गोष्ठी (वन प्राविधिकहरूलाई) (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)"

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य डिभिजन/सब-डिभिजन वन कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारी, समूह पदाधिकारी एवं सदस्यहरू/पत्रकार/जनप्रतिनिधि लगायत सरोकारवालाहरूका लागि वन सम्बर्द्धन प्रणाली तथा दिगो वन व्यवस्थापन सम्बन्धी साझा बुझाई तथा ज्ञान, सीप अभिवृद्धि गर्नु रहेको छ ।

नेपालमा दिगो वन व्यवस्थापन सुधार गर्न र सिल्विकल्चरमा आधारित अभ्यासहरू लागू गर्न सरोकारवालाहरूबीच सहकार्य आवश्यक छ । यस्तो छलफलको लागि निम्न बमोजिम विषयहरूमा केन्द्रित रही गोष्ठी । समिक्षा । क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिनेछ ।

- दिगो वन व्यवस्थापनका उद्देश्यहरू
- नेपालमा हालको वन व्यवस्थापन अभ्यासको सिँहावलोकन
- दिगो वन व्यवस्थापनमा चुनौती र अवसरहरू
- दिगो वन व्यवस्थापनमा सामना गर्ने चुनौतीहरूको पहिचान
- समूह छलफलहरू: सुधारका लागि अवसरहरू
- प्रस्तुति: सफल दिगो वन व्यवस्थापन पहल तथा अन्य क्षेत्र वा देशहरूबाट सिक्ने
- नेपालमा सिल्विकल्चरमा आधारित वन व्यवस्थापन
- वन सम्बर्धन । सिल्विकल्चरको परिचय र यसको महत्व
- वन सम्बर्धन । सिल्विकल्चरल अभ्यासका प्रकारहरू
- नेपालका लागि उपयुक्त सिल्विकल्चर अभ्यासहरू
- वन सम्बर्धन । सिल्विकल्चर प्रणाली लागू गर्नमा चुनौती र समाधानहरू
- वन सम्बर्धन । सिल्विकल्चर प्रणाली कार्यान्वयनमा चुनौतीहरूको पहिचान
- समूह छलफल: समाधान र सिफारिसहरू
- कार्य योजना: नेपालमा सिल्विकल्चर कार्यान्वयनको लागि रोडम्याप

- एकीकृत कार्य योजना
- दिगो वन व्यवस्थापन र सिल्विकल्चर बीचको तालमेल
- समूह कार्य: कार्यान्वयनको लागि कार्य योजनाबारे छलफल

दिगो वन व्यवस्थापन र सिल्विकल्चरमा विशेषज्ञहरू, अनुसन्धानकर्ताहरू, र अभ्यासकर्ताहरूलाई स्रोत व्यक्तिको रूपमा आमन्त्रित गर्न सकिनेछ ।

नेपालमा दिगो वन व्यवस्थापन र सिल्विकल्चरमा आधारित अभ्यासहरूबारे छलफलमा संलग्न विशिष्ट आवश्यकताहरू, प्राथमिकताहरू र सहभागीहरूको आधारमा यो कार्यसूचीलाई परिमार्जित गर्न सकिनेछ ।

यसै गरी दिगो वन व्यवस्थापन सम्बन्धि गोष्ठी सम्मेलन आदीमा सहभागिता सम्बन्धि कार्यक्रमबाट यस्तै प्रकृतिको कार्यक्रममा सहभागिताको लागि यस रकमलाई उपयोग गर्न सकिनेछ । यस कार्यक्रमको लागि समूहमा सहभागिता वा व्यक्तिगत सहभागिताको लागि उपयोग गर्न सकिनेछ । यस कार्यक्रमको उद्देश्य विशेष गरी हासिल गरेको ज्ञानले दिगो वन व्यवस्थापनमा टेवा पुर्याउनु रहेको छ ।

यसमा विनियोजित बजेट खाना, खाजा, यातायात खर्च, तालिम सामग्री, समन्वय । सहयोगी भत्ता, मसलन्द, दैनिक भ्रमण भत्ता, प्रशिक्षक/विज्ञको प्रशिक्षण भत्ता लगायतका कार्यमा स्वीकृत लागत इष्टिमेटका आधारमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

लुम्बिनी प्रदेशमा २६ प्याकेज कूल ७८ लाख विनियोजन गरीएको छ भने मधेश प्रदेशमा १६ पटक कूल कूल ४८ लाख विनियोजन गरिएकोमा प्रति प्याकेज वा पटक रु ३ लाखको दरले खर्च गर्न सकिनेछ ।

२.३८ दिगो वन व्यवस्थापन मापदण्ड लगायतका विषयमा विभिन्न तहका वन कर्मचारीहरूलाई क्षमता विकास तालिम (वन अनुसन्धान तथा तालिम केन्द्र मार्फत वा सहकार्यमा सञ्चालन गरिने)

राष्ट्रिय स्तरमा विकास भएको दिगो वन व्यवस्थापनको मापदण्ड वा प्रदेश स्तरमा तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको वन सम्बर्द्धन प्रणालीमा आधारित वन व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड लागू गर्ने र वन प्राविधिक कर्मचारीहरूको क्षमता विकासका लागि आवश्यक तालिमका विषयवस्तुहरू समेटी दिगो वन व्यवस्थापनको लागि वन व्यवस्थापन कार्ययोजना तयारी कार्यान्वयन तथा अनुगमनको लागि स्थलगत आवश्यकतालाई समेत समावेश गरी प्रदेश स्तरको वन अनुसन्धान तथा तालिम केन्द्रसँग समन्वय तथा सहकार्य गरी तालिम सम्पन्न गर्न सकिनेछ । यस शिर्षकमा स्वीकृत भएको रकम वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्रले प्रचलित तालिम सम्बन्धी नर्मस् बमोजिम लागत अनुमान तथा तालिमको शेसन डिजाइन गरी संक्षिप्त प्रस्ताव प्रादेशिक परियोजना व्यवस्थापन इकाईमा पेश गरी स्वीकृत गराई कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ । यो कार्यक्रम तालिम केन्द्रका प्रमुखको सिफारिसमा वन प्राविधिक कर्मचारीले पेशकी लिई सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।

लक्षित सहभागीहरू: विभिन्न तहका वन प्राविधिकहरू ।

निम्न विषयहरू समेटी शेशनहरूलाई प्राथमिकता दिन सकिनेछ ।

दिगो वन व्यवस्थापनका आधारभूत मापदण्डहरू राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय

- दिगो वन व्यवस्थापनको सिद्धान्त र अभ्यासहरू ।
- जैविक विविधता संरक्षण र दीर्घकालीन संरक्षण ।
- सामाजिक, आर्थिक र पारिस्थितिक सन्तुलनमा आधारित वन व्यवस्थापन कार्ययोजना ।

वन संवर्धनका सिद्धान्त र महत्व (Principles and Importance of Forest Conservation)

- वन संवर्धनको आवश्यकता र महत्व ।
- वन संवर्धनले पारिस्थितिकीय सन्तुलन, जलवायु नियन्त्रण, र जैविक विविधता संरक्षणमा गर्ने योगदान ।
- वनजन्य सेवा तथा उत्पादन एवं मानव समुदायको परस्पर निर्भरता ।

वनको पुनःस्थापना (Forest Restoration)

- वन क्षेत्रहरूको पुनःस्थापना र सुधार ।
- बिरुवाको पुनःस्थापना, बोटबिरुवा रोपण, र वन वृक्षारोपणको प्रभावकारी अभ्यासहरू ।
- पुनःउत्पादन प्रविधि र तरिकाहरू ।

जलवायु परिवर्तन र वन संवर्धन (Climate Change and Forest Conservation)

- जलवायु परिवर्तनले वन र वन्यजन्तुमा पार्ने प्रभाव ।
- जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका लागि वन संवर्धन रणनीतिहरू तथा कार्यहरू ।
- कार्बन सञ्चिति तथा त्यसको वन संवर्धन प्रणालीसँगको सामञ्जस्यता ।

वन जन्य उत्पादन र गैर काष्ठजन्य उत्पादनको व्यवस्थापन (Management of Forest Products and Non-Timber Forest Products)

- काष्ठजन्य र गैर काष्ठजन्य उत्पादनहरूको परिचय र यसको व्यावसायिक प्रयोग ।
- गैर काष्ठजन्य उत्पादनको दिगो संकलन र बजार व्यवस्थापन ।
- वनमा आधारित स्थानीय उद्यमहरू र उनीहरूको सञ्चालन ।

साना जलाधार व्यवस्थापन र भू संरक्षण (Small Watershed Management and Soil Conservation)

- वन संवर्धनले जलस्रोत संरक्षण र भू संरक्षणमा खेल्ने भूमिका ।
- जलवायु अनुकूलनका लागि पानी र माटोको समुचित व्यवस्थापन ।
- भूक्षय रोकथाम र बाढी नियन्त्रणका लागि वन क्षेत्रको महत्व ।

वन सर्वेक्षण र नक्सांकन (Forest Survey and Mapping)

- GPS, GIS र Remote Sensing जस्ता प्रविधिको प्रयोग गरी वन क्षेत्रको नक्सांकन ।
- वन क्षेत्रको मापन, भू-सर्वेक्षण, र भू-उपयोग योजना बनाउन आवश्यक सीपहरूको विकास ।
- वन क्षेत्रमा भइरहेको परिवर्तनलाई नक्सांकनका माध्यमबाट अनुगमन गर्ने तरिका ।

वन स्रोतहरूको अनुगमन र मूल्यांकन (Forest Resources Monitoring and Assessment)

- वनजन्य उत्पादनहरूको अनुमान ।
- वन उपजहरूको अनुगमन र मूल्यांकन गर्न आधुनिक प्रविधि र विधिहरूको प्रयोग ।
- वन व्यवस्थापनमा तथ्याङ्क व्यवस्थापन र रिपोर्टिङ प्रणालीको विकास ।

जैविक विविधता संरक्षण (Biodiversity Conservation)

- वन्यजन्तु, वनस्पति, र जैविक विविधताको संरक्षण ।
- जैविक विविधता संरक्षणमा सामुदायिक सहभागिता र दिगो वन व्यवस्थापनको भूमिका ।
- जोखिममा रहेका वन्यजन्तु र वनस्पतिको संरक्षण र पुनरुत्थान योजना ।

वन सुरक्षा र आगलागी नियन्त्रण (Forest Protection and Fire Management)

- वन डढेलो रोकथाम र नियन्त्रणका उपायहरू ।
- वन सुरक्षा र सुरक्षासम्बन्धी कार्यक्रमहरू ।
- वन डढेलो जोखिम मूल्यांकन र व्यवस्थापन ।

वनको वित्तीय व्यवस्थापन (Financial Management of Forest Resources)

- वनजन्य उत्पादनहरूको आर्थिक मूल्यांकन र व्यावसायिकरण ।
- वन स्रोतहरूको दिगो उपयोगमार्फत आर्थिक उपार्जनका सम्भावनाहरू ।
- वन परियोजनाहरूको वित्तीय व्यवस्थापन ।

नियमित अनुगमन र मूल्यांकन प्रणाली (Regular Monitoring and Evaluation Systems)

- वन संरक्षण कार्यहरूको नियमित अनुगमन र प्रगति मूल्यांकन ।
- प्रभावकारी वन संरक्षणका लागि डाटा र तथ्याङ्कहरूको प्रयोग ।
- दीर्घकालीन वन संवर्धनमा अनुगमन र मूल्यांकनको भूमिका ।

यसमा विनियोजित बजेटबाट खाजा, यातायात खर्च, हल भाडा, मसलन्द, दैनिक भ्रमण भत्ता लगायतका कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ । सेवा प्रदायकको सेवा खरिद गरी निजको पारिश्रमिक पनि उपलब्ध गराउन सकिनेछ । यसको व्यवस्थापन तथा सहजिकरण प्रदेशस्तरका वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्रले गर्ने गरी तालिम सञ्चालन गर्न सकिनेछ ।

लुम्बिनीमा ३ पटकको लागि रु ४० लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.३९ वन सम्बर्धन प्रणालीमा आधारित/दिगो वन व्यवस्थापन सम्बन्धित उपभोक्ता समूहहरूलाई तालिम (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)

यस कार्यक्रम अन्तर्गत स्थानीय वन उपभोक्ता समूहका उपभोक्ताहरूलाई वन सम्बर्धन प्रणालीमा आधारित वन व्यवस्थापन अन्तर्गत वन संरक्षण, सम्बर्धन, व्यवस्थापन, सदुपयोग र आयआर्जन वा जिविकोपार्जनका नवीनतम क्रियाकलाप एवम् सुशासन प्रवर्द्धन गर्नका लागि तालिम/कोचिङ्ग कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्नेछ । यस कार्यक्रमको लागि बजेटको परिधि भित्र रही अवधि निर्धारण गर्न सकिनेछ ।

तालिमको लागि निम्न विषयहरू समावेश गर्नु पर्नेछ ।

- दिगो वन व्यवस्थापन तथा वन सम्बर्धन प्रणाली (दिगो वन व्यवस्थापन लक्ष्य पुरा गर्नको लागि अपनाइने वन सम्बर्धन प्रणालीको बारेमा जानकारी)
- वनको किसिम तथा उद्देश्य अनुरूपको वन व्यवस्थापन प्रणालीको पहिचान तथा त्यसको फाइदा तथा वेफाइदाहरू

- वन व्यवस्थापनको लागि अपनाइएको विधिहरूको सफल तथा असफल पक्षहरू एवं सुधारका क्षेत्रहरू स्थलगत अवलोकन तथा छलफल
- वन व्यवस्थापन प्रणाली अवलम्बन गर्दा अपनाउनु पर्ने सावधानीहरू जस्तै वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षा
- वन व्यवस्थापनका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्दा श्रमिकहरूको स्वास्थ्य तथा सुरक्षाको व्यवस्था
- वन पैदावारको घाटगद्दी व्यवस्थापन तथा विक्री वितरणको व्यवस्थापन
- अन्य आवश्यक विषयहरू

यसमा विनियोजित बजेटबाट खाजा, यातायात खर्च, हल भाडा, तालिम सामग्री, समन्वय । सहयोगी भत्ता, भाडामा सवारी साधनको सेवा लिने, प्रतिवेदन लेखन, मसलन्द, दैनिक भ्रमण भत्ता लगायतका कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

लुम्बिनी प्रदेशमा २७ प्याकेजको प्रति प्याकेज रु ३ लाख विनियोजन गरिएको छ । यसै गरी मधेश प्रदेशमा ९ पटकको लागि रु ३ लाख प्रति पटकको लागि विनियोजन गरिएको छ ।

२.४० निर्देशनालय र डि व काका लेखा शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरूको लागि लेखा व्यवस्थापन र वन व्यवस्थापन अनुदान प्रक्रिया तालिम

परियोजना कार्यान्वयनमा सहभागी हुने योजना तथा लेखा शाखाका कर्मचारीहरूलाई सहभागी गराई यो तालिम सञ्चालन गरिनेछ । लेखा व्यवस्थापन तथा समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन अनुदान निर्देशिका बमोजिम अनुदान दिने प्रकृया तथा सो को सोधभर्ना माग गर्ने प्रयोजनका लागि खर्च तथा कार्यक्रम प्रगति प्रतिवेदन पेश गर्ने विषय तथा खरिद गर्दा अपनाउनुपर्ने प्रकृया बारे सहभागीहरूको क्षमता अभिवृद्धि यो कृयाकलाप मार्फत गरिनेछ । यो तालिम सञ्चालन गर्दा संघिय परियोजना व्यवस्थापन इकाईका लेखा शाखा तथा वित्त व्यवस्थापन विज्ञ र खरिद विज्ञलाई समेत सहजीकरणका लागि आमन्त्रण गर्न सकिनेछ । लुम्बिनी प्रदेशमा १ पटकको लागि रु २ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.४१ सब-डिभिजन स्तरमा उपभोक्ता समूहहरूको लागि सुशासन, अभिलेख तथा लेखा व्यवस्थापन तालिम (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)

प्रभावकारी सुशासन, पारदर्शिता, तथा लेखा व्यवस्थापनको अभावले वन स्रोतहरूको दिगो उपयोग सन्दर्भमा, सबै डिभिजन वन कार्यालयहरूको पहलमा सबडिभिजन स्तरमा उपभोक्ता समूहहरूलाई सुशासन-, अभिलेख तथा लेखा व्यवस्थापनमा तालिम प्रदान गर्नु महत्त्वपूर्ण पहल हुनसक्छ । यस प्रकारका तालिमहरूले उपभोक्ता समूहहरूलाई संस्थागत रूपले सशक्त बनाउँदै स्रोतहरूको दिगो व्यवस्थापनमा योगदान पुर्याउँछ ।

- सुशासनको अवधारणा: उपभोक्ता समूहहरूको सुशासन प्रणाली सुधार्न, पारदर्शिता र जवाफदेहिताको महत्त्वलाई स्पष्ट पार्नु ।
- अभिलेख व्यवस्थापन: वन स्रोतहरूको अभिलेख दुरुस्त राख्न र आवश्यक कागजातहरूको संरक्षण गर्न सिकाउनु ।
- लेखा व्यवस्थापन: वित्तीय पारदर्शिता कायम गर्न, वार्षिक बजेट र खर्चको हिसाबकिताब गर्ने तरिकाहरू सिकाउनु ।

- स्थानीय विकासमा सहभागिता: समुदायका अन्य सरोकारवालासँग समन्वय गर्दै दिगो विकास र स्रोतको उपयोगमा सघाउनु।

तालिमका प्रमुख विषयवस्तुहरूमा सुशासन र पारदर्शिता: सुशासनको महत्त्व र सिद्धान्तहरू, उपभोक्ता समूहहरूको भूमिकामा जवाफदेहिता, निर्णय प्रक्रियामा पारदर्शिता र सहभागिता; अभिलेख व्यवस्थापन: वन स्रोतहरूको सही अभिलेख राख्ने तरिकाहरू, योजनाबद्ध क्रियाकलापहरूको दस्तावेजीकरण, डिजिटल अभिलेख राख्ने तरिका र फाइदाहरू;

लेखा व्यवस्थापन: लेखा पद्धतिका आधारभूत सिद्धान्तहरू , वार्षिक बजेट योजना र त्यसको कार्यान्वयन, वित्तीय प्रतिवेदन र अडिट प्रक्रियाको महत्त्व; तथा कानूनी तथा नीतिगत ज्ञान: वन व्यवस्थापनमा लागु हुने कानूनी मापदण्ड र नीतिहरू, वन ऐन, २०७६ को मुख्य प्रावधानहरू, वन उपभोक्ता समूहहरूको अधिकार र कर्तव्यहरू बारेमा तालिम दिनु पर्नेछ । बजेटको परिधि भित्र रही सहभागी र दिन तय गर्न सकिनेछ ।

यसमा विनियोजित बजेटबाट खाजा, यातायात खर्च, हल भाडा, तालीम सामग्री, समन्वय/सहयोगी/प्रतवेदनलेखन, मसलन्द, दैनिक भ्रमण भत्ता, प्रशिक्षक भत्ता लगायतका कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

लुम्बिनि प्रदेशमा ४९ पटकको लागि रु १ लाख प्रति पटक विनियोजन गरिएको छ । यसै गरी मधेश प्रदेशमा २६ पटकको लागि रु १ लाख प्रति पटकका दरले विनियोजन गरिएको छ ।

२.४२ कबुलियती वन समूहहरुलाई क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम (कलस्टर स्तरमा) (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)"

यस कार्यक्रम अन्तर्गत विनियोजित बजेट प्रचलित वन ऐन, नियमावली र मार्गदर्शनले निर्धारण गरेको प्रक्रियाहरु पुरा गरेर कबुलियती वन समूहहरुको जिविकोपार्जन योजना कार्यान्वयनको लागि आवश्यक पर्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्ने खालको तालीम समूह/क्लस्टर स्तरमा संचालन गर्ने कार्यमा डिभिजनल वन अधिकृतबाट स्वीकृत लागत इष्टिमेटको सिमा भित्र रही कार्य सम्पन्न गर्न खर्च गरिनेछ।

यस कार्यक्रम अन्तर्गत विनियोजित बजेट प्रचलित वन ऐन, नियमावली र मार्गदर्शनले निर्धारण गरेको प्रक्रियाहरु पुरा गरेर समूह गठन, विधान तथा कार्ययोजना तयारी, वनस्रोत मापन, चारकिल्ला सीमाङ्कन, उपभोक्ता भेलाको लागि दैनिक भ्रमण भत्ता, ईन्धन, खाजा, तथ्याङ्क विश्लेषण तथा कार्ययोजना लेखन, सम्पादन, प्रिन्टीङ्ग, बाईन्डीङ्ग र मसलन्द लगायतका कार्यमा डिभिजनल वन अधिकृतबाट स्वीकृत लागत इष्टिमेटको सिमा भित्र रही कार्य सम्पन्न गर्न खर्च गरिनेछ।

कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि स्वीकृत कार्ययोजना तथा जिविकोपार्जन सुधारयोजनामा उल्लेखित क्रियाकलापमा खर्च गर्न सकिने छ ।

कार्यक्रम कार्यान्वयन स्वीकृत बजेटको अधिनमा रही डिभिजन वन कार्यालय मार्फत वा डिभिजन वन कार्यालयहरुले माग सङ्कलन गरी सेवा प्रदायकबाट पनि गर्न सक्नेछ।

(कलष्टर भन्नाले एक पालिका भित्र वा कम्तिमा तीन घण्टाको दुरी भित्र पर्ने क.व.स.हरूलाई सम्झनु पर्दछ)

यस बाहेक कबुलियती वन उपभोक्ता समूहको सुदृढीकरण लगायतका कार्यहरुमा पनि निम्न बमोजिमको कार्यक्रमहरु कार्यान्वयनमा रहेका छन् । ती क्रियाकलापहरुको पनि कार्यविधि निम्न बमोजिम रहेको छ ।

कार्यान्वयन गर्दा डिभिजनल वन अधिकृतबाट स्वीकृत लागत इष्टिमेटको सिमा भित्र रही कार्य सम्पन्न गरी प्रति समूह विनियोजित बजेटको परिधि भित्र रही डिभिजन वन कार्यालयले माग बमोजिम अनुदान रकम उपलब्ध गराउन सकिने छ ।

यसको लागि २२ प्याकेजको रु २२ लाख विनियोजन गरिएको भएतापनि प्रदेशबाट विनियोजन गरिएको बजेटको परिधि भित्र रही अधिकता एक प्याकेजको रु १ लाख भन्दा बढी नहुने गरी अनुदान उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।

२.४३ वन पैदावार हार्भेस्टिङ योजना तयारी

वन पैदावार हार्भेस्टिङ योजना तयारीको मुख्य उद्देश्य दीर्घकालीनरूपमा वन व्यवस्थापनलाई सुनिश्चित गर्नु हो । यसले वन पैदावारलाई सन्तुलित रूपमा उपयोग गर्दै पुनरुत्पादन प्रक्रिया निरन्तर राख्न मद्दत गर्छ । हार्भेस्टिङ प्रक्रियामा ध्यान दिनुपर्ने मुख्य पक्ष भनेको वनको जैविक विविधता, माटोको स्थिरता, र वातावरणीय सन्तुलनलाई कायम राख्नु हो । यस योजनाले वन पैदावारको दीर्घकालीन उपयोग सुनिश्चित गर्दै वनस्पतिको पुनःउत्पादन क्षमता बढाउन योगदान पुर्याउँछ, जसले गर्दा भविष्यमा पनि वन स्रोतहरूको उपलब्धता कायम रहन सक्छ ।

हार्भेस्टिङ योजना तयारी गर्दा हार्भेस्टिङ क्षेत्रको छनोट, हार्भेस्टिङ समय, र विधिको निर्धारण महत्वपूर्ण हुन्छ । हार्भेस्टिङ क्षेत्र निर्धारण गर्दा वातावरणीय प्रभाव, पुनरुत्पादन क्षमता, र जैविक विविधता विचार गर्नुपर्छ । हार्भेस्टिङको सही समय छनोट गर्नाले पैदावारको गुणस्तर कायम राख्न मद्दत गर्छ, र हार्भेस्टिङ विधिहरूलाई वातावरणमैत्री बनाउँदा वनको दीर्घकालीन स्थायित्व सुनिश्चित हुन्छ । साथै, पुनःरोपण तथा पुनःउत्पादन योजना, जसमा बिरुवा रोप्ने र संरक्षणका उपायहरू समावेश हुने हुनाले यसको महत्व रहेको छ । यस परियोजनाले भूदृष्य स्तरमा यस्तो योजनाहरू तयार गर्नको लागि सुझाव दिएको छ । यसै गरी विशेष त विभिन्न कलष्टरहरू तयार गरी कार्ययोजना तयार गर्दै जानु पर्ने हुन्छ । यसको निर्धारण बजेटको परिधि भित्र रही गर्न सकिनेछ ।

यो योजना तयार गर्दा कार्यसूची तयार गरी सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको सुझावहरू एवं स्थलगत भ्रमण गरी तयार गर्न कार्यलाई प्राथमिकताका साथ राख्नु पर्नेछ । यसका साथै, आर्थिक योजना तयार गरेर हार्भेस्टिङ कार्यको लागत, लाभ, र बजार व्यवस्थापनको स्पष्ट खाका बनाउनुपर्छ । यो योजना सरकारले तोकेका नियम र नीतिहरूको पालना गर्दै पारदर्शी र व्यवस्थित रूपमा तयार गर्नुपर्छ, ताकि वन पैदावारको हार्भेस्टिङ दीर्घकालीन रूपमा सफल र भरपर्दो अनुमानयोग्य होस् ।

यसको लागि सेवा प्रदायक मार्फत पनि गर्न सकिनेछ ।

मधेश प्रदेशमा १ पटकको लागि रु ३ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.४४ परियोजनाका कर्मचारीहरूका लागि वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षाको मापदण्ड तथा लैङ्गिक हिंसाको अवधारणा सम्बन्धि अभिमुखिकरण गोष्ठी । वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन प्रारूप एवं लैङ्गिक समता सामाजिक सुरक्षा तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि क्षमता अभिवृद्धि

लैङ्गिक र सामाजिक समावेशीकरण (Gender and Social Inclusion) र समुदायका सदस्यहरूका लागि सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी तालिम सत्र सञ्चालन गर्नु समानता, समावेशीतालाई जिम्मेवार बनाउनको लागि यो कार्यक्रम राखिएको छ ।

यस कार्यक्रमलाई विभिन्न विषयहरूमा सत्रहरू सञ्चालन गर्नको लागि मुख्य विषयहरू निम्न बमोजिम रहेका छन् ।

- सिर्जनशीलता र नवप्रवर्तन अभ्यासहरू कसरी गर्ने तथा निरन्तरता कसरी गर्ने गराउने ।
- टोली निर्माणका कार्यहरू कसरी गर्ने गराउने तथा टोलीको एकतालाई कसरी कायम गर्ने ।

यो कार्यक्रममा विज्ञ सेवा वा सेवा प्रदायक समेत खरिद गर्न सकिनेछ ।

यस कार्यक्रम अन्तर्गत सहभागीको लागि स्टेसनरी, प्रशिक्षण सामग्री एवम् तालिम हल, कार्यपत्र तयारी, सहभागीको लागि खाजा, खाना, यातायात, वास, दैनिक भ्रमण भत्ता, प्रशिक्षण शुल्क र समन्वय/सहयोगी/प्रतिवेदन तयारी वापत रकम खर्च गरिनेछ। यस कार्यक्रमलाई प्याकेजमा पनि सञ्चालन गर्न सकिनेछ ।

लुम्बिनी प्रदेशको लागि १४ प्याकेट रु ४२ लाख विनियोजन गरिएकोमा प्रति प्याकेट रु ३ लाख विनियोजन गरिएको छ। यसै गरी मधेश प्रदेशमा २० प्याकेटको लागि रु १६ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.४६ गाउँपालिका तथा नगरपालिका पदाधिकारी एवम् कर्मचारीहरूका लागि कृषि वन प्रणाली तथा भू-जलाधार सम्बन्धी क्रियाकलाप कार्यान्वयनका सम्बन्धि तालिम । समुदायमा आधारित दिगो वन व्यवस्थापन क्षमता अभिवृद्धि तालिम । वृक्षरोपण अनुदान व्यवस्थापनका लागि क्षमता अभिवृद्धि तालिम

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य गाउँपालिका तथा नगरपालिका पदाधिकारी, कर्मचारीहरू, समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापनमा संलग्न समुदायहरू एवं पदाधिकारीहरू, निजी वन धनी तथा संजालहरूका सदस्यहरू लगायत सम्बन्धित सरोकारवालाहरूलाई दिगो वन व्यवस्थापनको अवधारणा लगायत वातावरणीय सुरक्षाको (Environmental Safeguard) क्षेत्रलाई सुदृढीकरण गर्ने विषयहरू, अनुदान व्यवस्थापन, कृषि वन प्रणाली तथा भूजलाधार व्यवस्थापनको महत्व- सम्बन्धी क्रियाकलाप कार्यान्वयन तथा सो सम्बन्धमा भएका व्यवस्था सम्बन्धी स्थलगत रूपमा तालिम सञ्चालन गरी सो विषयमा ज्ञान सीप अभिवृद्धि गर्ने रहेकोछ ।

यस कार्यक्रममा निम्न बमोजिम विषयहरूको बारेमा जानकारी प्रवाह गरी सुझावहरू ग्रहण गरी आगामी कार्यक्रमहरूलाई परिमार्जन गर्न सकिनेछ ।

- परियोजनाले लिएको लक्ष्यहरू कार्यान्वयन गर्नको लागि सहयोगी हुने क्रियाकलापहरूको बारेमा जानकारी जस्तै नदी उकास वृक्षरोपणको लागि सुरक्षा तथा तटहरू संरक्षणको कार्यहरू ।
- वृक्षरोपण गरिने क्षेत्रहरूमा भूसंरक्षणका क्रियाकलापहरू जस्तै कम खर्चबाट निर्माण गरिने जैविक विधिहरू अपनाइने क्रियाकलापहरू जस्तै बायोइन्जिनियरिङ्गका कार्यहरू ।
- निजी जग्गा तथा सार्वजनिक जग्गाको संरक्षण लगायत माटोको संरक्षण तथा दिगो माटो संरक्षणको कार्यहरू एवं एकीकृत कृषि प्रणालीको दिगो फाइदाको बारेमा जानकारी आदी ।
- वृक्षरोपण तथा यस्ता क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन गर्दा जलवायुमैत्री प्रजातिहरूको छनौट गर्ने तथा क्रियाकलापहरूको पहिचान आदी ।
- दिगो वन व्यवस्थापन । वन सम्बर्धन प्रणालीको कार्यान्वयनका फाइदाहरू तथा दीर्घकालीन योजनाहरू तयार गर्ने विषयहरू । वन व्यवस्थापनका विभिन्न तरिकाहरू
- दिगो वन व्यवस्थापन । वन सम्बर्धन प्रणालीहरूको स्थलगत अभ्यासहरूबाट प्राप्त सिकाईहरू ।

- दिगो वन व्यवस्थापन तथा समुदायस्तरका वन व्यवस्थापनहरूको योजना तर्जुमा विषयमा समायोजन कसरी गर्ने तथा समन्वय कसरी कायम गर्ने ।
- वन क्षेत्रको फाइदालाई दिगो पूर्वाधारको विषयसँग कसरी समायोजन गर्ने ।
- पालिकाहरूको योजना चक्रमा दिगो वन व्यवस्थापनको कार्यलाई कसरी मूलप्रवाहिकरणमा ल्याउने आदी ।

यस कार्यक्रम अन्तर्गत विनियोजित बजेटबाट हलभाडा, खाजा, यातायात खर्च, मसलन्द, दैनिक भ्रमण भत्ता, इन्धन लगायतका कार्यमा लागत इष्टिमेट तयार गर्दा प्रदेशको हकमा प्रदेश सरकारबाट तयार भएको स्वीकृत नर्मस तथा वन तथा वातावरण मन्त्रालयबाट स्वीकृत नर्मस् र नभएमा जिल्ला दररेट र सङ्घीय सरकारको स्वीकृत नर्मस र दररेट लाई आधार लिने ।

मधेश प्रदेशमा २ पटकको लागि रु ७ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

लुम्बिनी प्रदेशमा ४ पटकको लागि कूल १२ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.४७ दिगो वन व्यवस्थापनका लागि नवप्रवर्द्धन कार्यक्रम (प्रदेश मन्त्रालयसँग समन्वय गरि)

दिगो वन व्यवस्थापनका लागि नवप्रवर्तन क्रियाकलापहरू वन क्षेत्रको संरक्षण, समुदायको सहभागिता, र आर्थिक समृद्धि सुनिश्चित गर्नका लागि नवीनतम प्रविधि र सोचलाई समाहित गरेर कार्यान्वयन गरिने यस्ता क्रियाकलापहरूले वन व्यवस्थापनलाई अधिक प्रभावकारी, दीर्घकालीन, र टिकाउ बनाउन मद्दत गर्छन्। यस्ता क्रियाकलापहरू वातावरण तथा सामाजिक सुरक्षाको दृष्टीकोणबाट पनि उचित हुन आवश्यक रहेको छ । यो कार्यक्रमको उद्देश्य विशेष गरी दिगो वन व्यवस्थापनमैत्री नवप्रवर्तन क्रियाकलापहरूको पहिचान पनि होस र यसको उपयोगबाट वनको व्यवस्थापनमा नयाँपन पनि आओस् भन्ने नै हो ।

निम्न बमोजिमको केही नवप्रवर्तनको क्षेत्रहरू हुन सक्ने र यसैलाई सीमित नमानिकन अन्य क्रियाकलापहरू पनि छनौट गर्न सकिन्छ ।

१. प्रविधि-आधारित वन अनुगमन प्रणालीको विकास तथा व्यवस्थापन:

- ड्रोन र स्याटेलाइटको प्रयोग: वन क्षेत्रको सतह, जैविक विविधता, र वन विनाशको निगरानी गर्न ड्रोन र स्याटेलाइटबाट तस्विर र डेटा सङ्कलन गर्ने तथा व्यवस्थापन गर्ने ।
- दूर संवेदन प्रविधि: वन क्षेत्रको स्वास्थ्य, वृक्षारोपण, माटोको उर्वरता, र जल स्रोतको अवस्था जाँचन रिमोट सेन्सिङ प्रविधिको प्रयोग ।
- GIS (Geographic Information System) प्रणाली: वन क्षेत्रहरूको नक्सांकन, वनको अवस्थाको विश्लेषण, र दिगो व्यवस्थापनको योजना बनाउन GIS प्रणालीको उपयोग ।

२. वन पैदावारको वितरण प्रणाली स्थापना तथा व्यवस्थापन गरी सञ्चालन:

- पारदर्शी वन पैदावार वितरण प्रणाली: वन पैदावारको निष्पक्ष वितरण गर्न प्राविधिक समाधानहरू (जस्तै मोबाइल एप्स वा डिजिटल प्लेटफर्महरू) को विकास ।

३. नयाँ आय आर्जनका अवसरहरू सिर्जना गर्ने: वनजन्य पैदावारमा आधारित हस्तकला, जडिबुटी उत्पादन, र पर्यापर्यटन, पर्यापर्यटनमा आधारित होमस्टे लाई प्रवर्द्धन गरी स्थानीय समुदायलाई आर्थिक लाभमा सहभागी गराउने।

४. वन पुनःस्थापना र वृक्षरोपणमा नवप्रवर्तन:

- बहुतलीय वन वृक्षरोपण तथा व्यवस्थापन: विभिन्न प्रजातिका बिरुवा र रुखहरूलाई एकै ठाउँमा रोपेर विविध प्रकारको वन संरचना निर्माण गर्ने प्रविधि।
- कार्बन क्रेडिट योजनाहरू: कार्बन सञ्चिति तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रमहरू लाई प्रोत्साहन गर्दै वृक्षरोपण र वनक्षेत्रको विस्तार गरी कार्बन भण्डारणमा योगदान पुर्याउने कृषि वन लगायतका क्रियाकलापहरू।
- जैविक मल र कम्पोस्टको प्रयोग: वृक्षरोपण र माटोको स्वास्थ्य सुधार गर्न जैविक मल, कम्पोस्ट, र अन्य जैविक विधिहरूको प्रयोग गरी माटोको उर्वराशक्ति कायम राख्ने।

४. जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका क्रियाकलापहरू

- जलवायु-सम्बन्धी वन व्यवस्थापन: वन क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तनका असरहरूको विश्लेषण गरी त्यसअनुसार अनुकूलन वन व्यवस्थापन कार्ययोजनाहरू।
- जल स्रोतको पुनर्निर्माण: वन क्षेत्रभित्रका साना जलस्रोतहरू जस्तै झरना, नदी, र पोखरीहरूलाई संरक्षण गरी पानीको स्रोत पुनःस्थापना गर्ने।
- वनमा आगलागी नियन्त्रण प्रणालीहरू: अग्नि प्रतिरोधात्मक वृक्षरोपण गर्ने, स्थानीय जनतालाई वनमा आगो लाग्नबाट रोक्ने उपायबारे सचेतना कार्यक्रम चलाउने विशेष कार्यक्रम।

५. वन्यजन्तु संरक्षण र सहअस्तित्वको लागि दिगो वन व्यवस्थापन:

- स्मार्ट उपकरण र सेन्सरको प्रयोग: वन्यजन्तुको गतिविधिहरू र बसोबास क्षेत्रको निगरानी गर्न सेन्सर र स्मार्ट उपकरणहरूको प्रयोग।
- वन्यजन्तु संरक्षण कोरिडोरहरूको विकास तथा व्यवस्थापन: वन्यजन्तुको आप्रवासन र बसोबासका लागि कोरिडोरहरू बनाउने, जसले मानव-वन्यजन्तु द्वन्द्व घटाउन मद्दत पुर्याउँछ।
- वन्यजन्तु अनुगमनका लागि मोबाइल एप्स: वन्यजन्तुहरूको उपस्थिति र तिनीहरूबाट हुने सम्भावित जोखिमहरूको निगरानी गर्न मोबाइल एप्सको विकास तथा सूचना प्रसारण।

६. वन पैदावारको मूल्य श्रृंखला विकास:

- प्राकृतिक उत्पादनको मूल्य अभिवृद्धि: वन क्षेत्रबाट प्राप्त हुने जडिबुटी, फलफूल, रुखका काठ, र अन्य वन उत्पादहरूलाई प्रशोधन गरी उच्च मूल्य अभिवृद्धि हासिल गर्ने कार्यहरू।
- जैविक इन्धन प्रवर्द्धन: वन क्षेत्रको वन पैदावारहरू विशेष गरी मिचाह तथा अनिच्छित प्रजातिहरू लगायत लप्स टप्सहरू लगायतको उपयोग गरी जैविक इन्धन उत्पादनमा रूपान्तरण गर्ने परियोजनाहरू लागू गर्ने।
- वन आधारित उद्योगहरूको प्रवर्द्धन: लघु उद्यमहरू र वन आधारित उद्योगहरूको लागि कच्चा पदार्थहरूको उत्पादनलाई स्थानीय र राष्ट्रिय बजारसम्म पु-याउन सहयोगी क्रियाकलापहरू।

७. शिक्षा र जनचेतना:

- वन शिक्षा केन्द्रहरूको स्थापना: स्थानीय समुदायलाई वन व्यवस्थापन, जैविक विविधता संरक्षण, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन लगायत दिगो विकासबारे जानकारी दिन सामुदायिक वन शिक्षा केन्द्रहरू स्थापना गर्ने तथा सञ्चालन गर्ने आदी ।
- वातावरणीय शिक्षाको प्रवर्धन: विद्यालय र समुदायमा वातावरणीय शिक्षा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी भावी पुस्तालाई वन संरक्षण र दिगो व्यवस्थापनको महत्त्व बुझाउने किसिमका क्रियाकलापहरू ।

यस्तै अन्य नवप्रवर्तन क्रियाकलापहरू । दिगो वन व्यवस्थापनको लागि नव प्रवर्तन कार्यक्रमहरूको निवेदन सङ्कलन, मूल्याङ्कन, र स्वीकृत गर्ने निम्नानुसार गर्न सकिन्छ ।

यसको लागि सूचना प्रकाशन गरेर वा कुनै माध्यमबाट आवेदन आह्वान गर्ने सार्वजनिक सूचना विभिन्न संचार माध्यमहरू, सरकारी वेबसाइट, र स्थानीय निकायहरू मार्फत प्रकाशन गर्न गराउन सकिन्छ । सूचनामा आवेदन गर्ने सयम सीमा, आवेदन गर्न सकिने रकमको सीमा, पेश गर्नु पर्ने कागजप्रमाणहरू तथा भूक्तानी प्रक्रियाको बारेमा उल्लेख गर्नु पर्नेछ । प्राप्त आवेदनहरूको मूल्याङ्कन गर्ने कार्यको लागि एक समिति गठन गर्ने र सो समितिमा प्रदेश वन तथा वातावरण मन्त्रालयको अधिकृत पनि राख्ने व्यवस्था गर्ने ।

आवेदनहरूको मूल्याङ्कन गर्दा निम्न बमोजिमका मापदण्डहरू निर्धारण गर्न सक्ने र यी मापदण्ड बाहेक अन्य मापदण्डहरू पनि राख्न सकिनेछ । निम्न बमोजिमको अङ्कभारलाई स्थानीय परिवेश बमोजिम परिमार्जन गरी कार्यान्वयन गर्न सकिनेछ ।

क्र सं	मापदण्ड	अङ्क भार
१	परियोजनाको प्रभावकारिता र नवप्रवर्तनको स्तर	२०
२	दिगो वन व्यवस्थापनमा योगदान	३०
३	समुदायमा पर्ने सामाजिक प्रभाव तथा योगदान	१०
४	दीर्घकालीन आर्थिक लाभ	१०
५	पर्यावरणीय प्रभाव र जैविक विविधता संरक्षणमा प्रभाव	२०
६	अन्य	१०
	कूल अङ्क भार	१००

उपरोक्त बमोजिमको अङ्कभारको आधारमा मूल्याङ्कन गरी बजेटको परिधि भित्र रही सम्बन्धित निकायहरूसँग सम्झौता गरी कम्तीमा दुइ किस्तामा नियमानुसार भूक्तानी हुने गरी कार्यान्वयन गर्न गराउन सकिन्छ ।

३. स्वीकृत प्रक्रिया:

- **अन्तर्वार्ता/परामर्श प्रक्रिया:** पहिलो चरणको मूल्याङ्कनमा छनोट भएका परियोजनाहरूलाई अन्तर्वार्ता वा परामर्शको लागि बोलाउने, जसले परियोजनाका विस्तृत विवरण बुझ्न र आवेदकसँग प्रत्यक्ष छलफल गर्न मद्दत गर्छ ।

- **अन्तिम स्वीकृतिका लागि निर्णय:** अन्तिम मूल्याङ्कन र परामर्शपछि, सबै निवेदनहरूलाई समितिले समीक्षा गर्ने र जसले उच्च मापदण्ड पूरा गरेको छ, तिनीहरूलाई स्वीकृति दिने।
- **अनुदान वितरण/सम्झौता गर्ने:** स्वीकृत भएका कार्यक्रमहरूलाई अनुदान दिने वा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न सम्झौता गर्ने प्रक्रिया अघि बढाउने।

४. अनुगमन र प्रतिवेदन:

- **निरन्तर अनुगमन:** स्वीकृत नवप्रवर्तन कार्यक्रमहरूको निरन्तर अनुगमन गर्ने प्रणाली तयार गर्ने। यो अनुगमनले परियोजनाको प्रगति, चुनौतीहरू, र अपेक्षित परिणामहरू हासिल भएको छ कि छैन भनेर जाँच गर्छ।
- **प्रतिवेदन प्रस्तुति:** परियोजना अवधिभर निश्चित अन्तरालमा प्रगति प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्नुपर्ने प्रावधान राख्ने, जसले योजनाबद्ध तरिकाले कार्यान्वयन भइरहेको सुनिश्चित गर्छ।

५. समाप्ति र समीक्षा:

- **समाप्ति मूल्याङ्कन:** परियोजना समाप्त भएपछि, परियोजनाको समग्र मूल्याङ्कन गर्ने, जसमा परियोजना लक्ष्य पूरा भएको, परिणाम दीर्घकालीन भएको, र समुदायमा प्रभाव पारेको हो वा होइन भन्ने कुराको समीक्षा गर्ने।
- **सर्वश्रेष्ठ परियोजनाको प्रचार:** सफल परियोजनाहरूलाई उदाहरणका रूपमा प्रस्तुत गर्दै अन्य क्षेत्रमा पनि विस्तार गर्ने नीति अवलम्बन गर्ने।

यस कार्यविधिले दिगो वन व्यवस्थापनको लागि नवप्रवर्तन कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी, पारदर्शी, र दीर्घकालीन योजना बनाउन मद्दत पुर्याउनेछ।

मधेश प्रदेश र लुम्बिनी प्रदेशमा १ प्याकेज ५० लाखका दरले विनियोजन गरिएको छ ।

२.४८ वन तथा वातावरणसँग सम्बन्धीत सरोकारवालाहरूसँगको अन्तरक्रिया गोष्ठी । प्रदेश स्तरका सरोकारवालाहरू बीच अन्तरक्रिया गोष्ठी । समन्वय बैठक

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य वन तथा वातावरण सँग सम्बन्धीत सरोकारवालाहरू बीच निजी वन, सार्वजनिक वन, शहरी वन लगायत हरियाली प्रवर्धन सम्बन्धी कार्यहरूको लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्ने रहेको छ।

निम्न बमोजिम मुख्य विषयहरूमा केन्द्रित रही अन्तरक्रिया गोष्ठी, अन्तरक्रिया तथा बैठक आयोजना गर्नु पर्नेछ ।

- स्थानीय वातावरण र वन मुद्दाहरूको सिंहावलोकन
- स्थानीय सफलता कथाहरू र चुनौतीहरू
- दिगो वन व्यवस्थापन अभ्यास कार्यशाला
- वातावरण संरक्षण रणनीतिहरूमा समूह छलफल
- कानूनी र नियामक पक्षहरूमा अन्तरक्रियात्मक सत्र
- वन का लागि प्रविधि प्रयोग
- दिगो अभ्यासहरू कार्यान्वयन गर्ने बारे सामूहिक छलफल

- उद्यम प्रवर्धनको लागि सहयोगी वातावरणमैत्री प्रविधिहरू तथा तिनीहरूको प्रयोग ।
- वन उद्यम प्रवर्धनको लागि नवीन प्रविधिहरू तथा सुधारका क्षेत्रहरू ।
- अन्य विषयहरू ।

यसमा विनियोजित बजेट खाना, खाजा, यातायात खर्च, मसलन्द, दैनिक भ्रमण भत्ता प्रशिक्षक/विज्ञको प्रशिक्षण भत्ता लगायतका कार्यमा स्वीकृत लागत इष्टिमेटका आधारमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

मधेश प्रदेशमा ३ पटकको लागि रु ६ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.५.१ निजी वन सम्बन्धी संघसंस्थाहरूको क्षमता अभिवृद्धि तालिम/गोष्ठी (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)

नेपालमा निजी वन धनी/कृषकहरूका लागि क्षमता निर्माण गतिविधिहरूले उनीहरूको वन स्रोतहरू व्यवस्थापन र दिगो रूपमा उपयोग गर्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्न महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्न सक्छ ।

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य निजी वन सम्बन्धी संघसंस्थाहरूको पदाधिकारी तथा निजी वन लगाउने कृषक/उद्यमीहरूलाई हरूलाई निजी वन विकास तथा व्यवस्थापन कार्यको लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्ने रहेको छ ।

निजी वन सम्बन्धि सङ्घ संस्था/कृषक/उद्यमीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्नको लागि निम्न बमोजिमको विषयहरू समेटेर कार्यक्रम तयार गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्दछ ।

- वन व्यवस्थापन प्रविधिहरू: दीर्घकालीनरूपमा रुखहरू तथा वन उपजको स्वास्थ्यलाई प्रवर्द्धन गर्ने रुख रोपण, छाँट्ने, पातलो बनाउने र फसल काट्ने विधिहरू सहित दिगो वन व्यवस्थापन अभ्यासहरू बारे प्रशिक्षण तथा जानकारी ।
- जैवविविधता संरक्षण: जैविक विविधता संरक्षणको महत्त्व र तिनीहरूको वनमा रहेका वनस्पति र जनावरका प्रजातिहरूको विविधतालाई संरक्षण र वृद्धि गर्ने तरिकाहरू ।
- डढेलो रोकथाम र व्यवस्थापन: जङ्गलको आगोको जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्न र वन इकोसिस्टमको सुरक्षा गर्न आगो रोकथाम र व्यवस्थापन रणनीतिहरू बारे जानकारी ।
- जलवायु परिवर्तनमा निजी वनको भूमिका
- कानूनी र नियामक विषयमा सचेतना:
- वन क्षेत्रका कानून र नियमहरू: पालना र जिम्मेवार व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्न नेपालका सान्दर्भिक वन क्षेत्र लगायत अन्य सम्बन्धित कानून, नियमहरू र नीतिहरूको बारेमा जानकारी ।
- निजी वन दर्ता तथा नविकरण: यस विषयमा जानकारी तथा प्रक्रिया तथा दर्ता गर्दाको फाइदाहरू आदी बारेमा जानकारी आदी ।
- कानूनी हक तथा अधिकार: जग्गाको किसिम र सम्पत्ति अधिकारको बारेमा जानकारी । वन उद्यम वा उद्योगको लागि जग्गाको हदबन्दी आदिको विषय एवं रुख काट्ने हक तथा अधिकारको बारेमा जानकारी ।

वित्तीय व्यवस्थापन:

- वन उद्यम विकास: काठ उत्पादन, गैर-काष्ठ वन उत्पादनहरू (NTFPs), पर्यावरण पर्यटन, र कार्बन व्यापार जस्ता दिगो वन-आधारित उद्यमहरू स्थापना र व्यवस्थापन गर्न मार्गदर्शन ।

- वित्तीय स्रोतहरूमा पहुँच: दिगो वन व्यवस्थापनका लागि उपलब्ध अनुदान, ऋण र अनुदानहरू सहित वित्तीय स्रोतहरू पहुँच कसरी गर्ने । विद्यमान पहुँचको अवस्था ।

सामुदायिक संलग्नता र संजाल:

- निजी वन धनीहरू तथा सरोकारवाला समूहहरूको गठन: निजी वन धनीहरूबीच सहकार्य, सूचना आदानप्रदान र सामूहिक निर्णयलाई प्रोत्साहित गर्न स्थानीय स्तरका वनउपज उत्पादनकर्ताहरूको समूहहरूको गठन तथा यस्तै कार्यलाई सहयोग गर्ने संजालहरूसँग समन्वय सम्पर्क स्थापना । सञ्चार सम्पर्कको लागि सूचनाहरूको जानकारी ।

प्रविधिहरूको उपयोग:

- राम्रो वन अनुगमन, नक्साङ्कन र निर्णय लिनका लागि भौगोलिक सूचना प्रणाली (GIS) र रिमोट सेन्सिङ जस्ता प्रविधिहरू बारे जानकारी । रुखहरूको दर्ता गर्ने प्रणालीको बारेमा जानकारी तथा परिचय । यस्तै स्मार्ट मोबाइलको प्रयोग गरी तथ्याङ्क सङ्कलन, अनुगमन, र सान्दर्भिक जानकारी पहुँच गर्न निजी वन धनीहरूलाई सहयोग गर्न सक्ने मोबाइल अनुप्रयोगहरूको विकास वा प्रवर्द्धन बारे जानकारी तथा छलफल ।

जलवायु परिवर्तन अनुकूलन:

- जलवायु-मैत्री स्मार्ट अभ्यासहरू: जलवायु-स्मार्ट वन अभ्यासहरू बारे जानकारी ताकि उनीहरूलाई बदलिँदै गएको मौसममा अनुकूलन गर्न र उनीहरूका वनहरूमा जलवायु-सम्बन्धित चुनौतीहरूको प्रभावलाई कम गर्न मद्दत हुने प्रजातिहरू तथा अभ्यासहरूको बारेमा जानकारी ।

बजार पहुँच र प्रमाणीकरण:

- वन प्रमाणीकरण कार्यक्रम: निजी वन धनीहरूलाई वन प्रमाणीकरण प्राप्त गर्न जानकारी र सक्षम बनाउन जस्तै फरेस्ट स्टेवार्डशिप काउन्सिल (FSC) लगायत अन्य विषयको बारेमा जानकारी एवं पहुँचको बारेमा जानकारी प्रदान ।
- बजार सञ्जालहरूसँग समन्वय तथा सम्पर्क: बजार र उद्योगहरूसँगको समन्वय तथा मूल्य ऋखलामा जोड्ने कार्यमा सहजता गर्ने विषयहरू सूचनाका जानकारीहरू आदी ।

अनुगमन र मूल्याङ्कन:

- कार्यसम्पादन अनुगमन: निरन्तर सुधार र दिगोपन मापदण्डहरूको पालना सुनिश्चित गर्न निजी वन व्यवस्थापन अभ्यासहरूको निरन्तर अनुगमन र मूल्याङ्कनका लागि संयन्त्रहरू विकास तथा सूझावहरू । निजी वन व्यवस्थापनमा महिलाको भूमिकालाई विचार गर्ने र समावेशी तालिम प्रदान गर्ने र लैङ्गिक-विशेष सरोकारहरूलाई सम्बोधन गर्ने कुरा सुनिश्चितता ।

साझेदारी र सहयोग विकास:

- दिगो वन व्यवस्थापनका लागि सहयोगी उपयुक्त वातावरण सिर्जना गर्न निजी वन धनीहरू, सरकारी निकायहरू, गैरसरकारी संस्थाहरू र अन्य सरोकारवालाहरू बीचको सहकार्यलाई प्रोत्साहन गर्ने विषयहरू ।

यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट सहभागीको भत्ता, खाजा, इन्धन, कार्यपत्र, तालीम सामग्री, मसलन्द, होटल बास, प्रशिक्षक भत्ता, हलभाडा, समन्वय/सहयोगी/दैनिक भ्रमण भत्ता लगायतमा डिभिजन वन कार्यालयको स्वीकृत लागत इष्टिमेट

बमोजिम खर्च गर्ने सकिनेछ। विषयगत विज्ञताको आवश्यक भएमा सेवा प्रदायक मार्फत पनि कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

मधेश ८ पटक कूल ८ लाख ।

लुम्बिनी प्रदेशमा १४ पटकको लागि कूल १४ लाख विनियोजन गरिएको छ । एक पटकको लागि रु १ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.५२ निजी तथा सार्वजनिक समूहहरूलाई तथा सम्बन्धित वडा अध्यक्ष/सदस्यहरूको लागि वृक्षारोपण कार्यान्वयन सम्बन्धि अभिमुखिकरण गोष्ठी

यस वृक्षारोपण कार्यान्वयन अभिमुखिकरण गोष्ठीको मुख्य उद्देश्य निजी तथा सार्वजनिक समूहहरूलाई वृक्षारोपणको महत्व र प्रक्रियाबारे सचेत पार्नु हो। कार्यक्रमले वृक्षारोपणका फाइदाहरू, जस्तै जैविक विविधताको संरक्षण, माटोको स्थिरता, र हावाको गुणस्तर सुधारजस्ता विषयमा ध्यान केन्द्रित गर्नेछ। यसका साथै, वृक्षारोपणको दीर्घकालीन प्रभावकारिता कसरी सुनिश्चित गर्न सकिन्छ भन्नेबारे पनि छलफल हुनेछ, जसले गर्दा वृक्षारोपणले वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्न दीर्घकालीन योगदान गर्न सकोस्।

यसका साथै, सही स्थान र बिरुवा छनोट, वृक्षारोपणको समय, तथा वृक्षहरूको संरक्षणका उपायहरूबारे जानकारी लगायतका विषय समेत समृद्धिका लागि वन परियोजनाले गर्ने सहयोगको बारेमा जानकारी प्रवाह गरिनेछ । यो कार्यान्वयनमा सम्बन्धित वडा अध्यक्ष तथा सदस्यहरूको भूमिकाबारे पनि स्पष्ट पारिनेछ, जसले उनीहरूको सक्रिय सहभागिता र जिम्मेवारी सुनिश्चित गर्नेछ।

कार्यक्रममा समुदायको भूमिका, परियोजना, सरकारी निकायहरू जस्तै डिभिजन तथा सब डिभिजन वन कार्यालयहरू एवं अन्य निकायहरू बीचको सहकार्यलाई प्रोत्साहन गरिनेछ।

वृक्षारोपण कार्यान्वयनपछि बिरुवाहरूको संरक्षण, रेखदेख, र निरन्तर अनुगमनको आवश्यकतालाई पनि विशेष प्राथमिकता दिइनेछ।

यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट सहभागीको भत्ता, खाजा, इन्धन, कार्यपत्र, प्रशिक्षक भत्ता, हलभाडा लगायतमा स्वीकृत लागत इष्टिमेट बमोजिम खर्च गर्ने सकिनेछ। विषयगत विज्ञताको आवश्यक भएमा सेवा प्रदायक मार्फत पनि कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

मधेश प्रदेशमा १२ वटा कार्यक्रमको लागि रु २४ लाख विनियोजन गरिएको छ।

२.५३ अभिलेख व्यवस्थापन तथा अनुगमन मुल्यांकन सम्बन्धि कार्याशाला गोष्ठी। सब डिभिजन स्तरमा उपभोक्ता समूहहरूको लागि सुशासन अभिलेख तथा लेखा व्यवस्थापन तालिम (सबै डिभिजन वन कार्यालय)

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य विभिन्न वन उपभोक्ता समूहहरूको पदाधिकारीका लागि उपभोक्ता समूह गठन पश्चात समूह अन्तर्गत भएका विभिन्न क्रियाकलापहरूको अभिलेख राख्न तथा वन व्यवस्थापनको शिलशिलामा भए गरेका क्रियाकलापहरूको खर्च रकमको लेखा अभिलेख दुरुस्त राख्न र सो को आवधिक विवरण नियमित रूपमा सम्बन्धित निकायहरूमा पठाउन समितिका पदाधिकारीहरूको ज्ञान, सिप अभिवृद्धि गर्नु रहेको छ।

निम्न विषयहरूमा केन्द्रित रही कार्यसूची तयार गर्नु पर्नेछ ।

- वन व्यवस्थापन अन्तर्गत सामुदायिक वन अभिलेख तथा लेखापरिक्षण व्यवस्थापन,
- प्रस्ताव एवं निर्णयहरू लेख्ने सम्बन्धी,
- वन व्यवस्थापन तथा दिगो वन व्यवस्थापन, समूहमा सामूहिक भावना र सहकार्यमा टेवा विकास,
- समूहमा हुने क्रियाकलाप तथा ति क्रियाकलाप कार्य गर्न खर्च भएको रकमको व्यवस्थित लेखा राख्न सहजीकरण गरी स्रोत साधनको दिगो उपयोग गर्न सहयोग गर्ने विषयहरू ।
- आर्थिक पारदर्शी र सुशासन सम्बन्धी, समूहले कति प्रयोग गर्ने र राज्यलाई कति प्रतिशत दिने भन्ने विषयवस्तुको बारेमा जानकारी ।
- अनुदान व्यवस्थापन आदी ।

यसमा विनियोजित बजेट खाना, खाजा, यातायात खर्च, मसलन्द, दैनिक भ्रमण भत्ता, प्रशिक्षक/विज्ञको प्रशिक्षण भत्ता लगायतका कार्यमा डिभिजन वन कार्यालयको स्वीकृत लागत इष्टिमेटका आधारमा खर्च गर्न सकिनेछ।

मधेश प्रदेशमा २ वटा कार्यक्रमको लागि कूल ७ लाख विनियोजन गरिएको छ।

लुम्बिनी प्रदेशमा ४९ वटा कार्यक्रमको लागि ४९ लाख भन्नाले प्रति कार्यक्रम रु १ लाखका दरले विनियोजन गरिएको छ । लुम्बिनी प्रदेशमा सब डिभिजन वन कार्यालय मार्फत सञ्चालन गरिनेछ ।

२.५.४ सरोकारवालाहरूसँग समन्वय गोष्ठी/बैठक (सबै डिभिजन वन कार्यालय)

यस कार्यक्रमबाट वन उद्यमको प्रवर्धन, विकास तथा सुधारको लागि सहयोगी हुने विभिन्न किसिमका नीतिगत क्षेत्रका सम्मेलन गोष्ठी सेमिनार प्रदर्शनहरूमा भाग लिनको लागि सहयोग गरी वन प्रवर्धन क्षेत्रको ज्ञान तथा प्रविधिको जानकारी हासिल गर्नु गराउनु रहेको छ ।

यस कार्यक्रमबाट निम्न बमोजिम मुख्य शिर्षकहरू सम्बन्धित विषयहरूमा सहभागिता गर्न सकिनेछ।

- विभिन्न किसिमका वन उद्यमको प्रवर्धन तथा विकास
- वन उद्यमहरूको लागि विभिन्न व्यवसायिक नमूनाहरू ।
- सफल वन उद्यम विकासमा योगदान गर्ने नीतिगत विकासका क्षेत्रहरू तथा सहयोगी रणनीतिहरू ।
- दिगो वन व्यवस्थापन तथा वन उद्यममा नविन प्रयोग तथा प्रविधिहरू ।
- दिगो वन व्यवस्थापन लगायत जलवायुमैत्री वन उपजको उपयोगका अभ्यास र प्रमाणीकरण कार्यक्रम ।
- संरक्षण, विकास तथा वातावरण बीचको समन्वय एवम् वन उद्यमशीलताको क्षेत्रमा यसको प्रभावहरू ।
- राष्ट्रिय अर्थतन्त्र तथा हरित अर्थतन्त्रको विषयहरू ।
- वन उद्यमहरूको लागि वित्त पोषण तथा विभिन्न वित्तीय कोषहरूमा पहुँच स्थापना ।

- ऋण वा अनुदान सुरक्षित गर्नका लागि जोखिम आकलन ।
- वन उद्यमको प्रवर्धनको लागि बजार व्यवस्थापन तथा यसको प्रवर्धनको विषयहरू ।
- सङ्घीयता पश्चातको वन क्षेत्रको विकास तथा वन उद्यमको विकासका पहलहरू ।
- वन उद्यम प्रवर्धन तथा विकासको लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरू विषयक छलफल आदी ।
- स्थानीय समुदायहरूसँग सकारात्मक सम्बन्ध निर्माण गर्न रणनीतिहरू तथा कार्यक्रमको प्रवर्धन ।
- परियोजनासँग सम्बन्धित विषयहरू ।

लुम्बिनि प्रदेमा ४२ पटकको लागि रु २१ लाख विनियोजन गरिएको हुँदा प्रति पटक रु ५० हजार विनियोजन गरिएको छ । यसै गरी मधेश प्रदेशमा ५ पटकको लागि रु १२ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

यस परियोजनाको मुख्य उद्देश्य वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिमहरूको पहिचान गरी तिनीहरूको न्यूनिकरणका लागि प्रभावकारी योजना तयार गर्नु हो। परियोजनाले वन क्षेत्रको दीर्घकालीन संरक्षण, स्थानीय समुदायको सक्रिय सहभागिता, र आर्थिक तथा सामाजिक समृद्धिको प्रवर्द्धनलाई सुनिश्चित गर्दै वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्ने लक्ष्य राख्छ। यसका साथै, परियोजनामा सरोकारवालाहरूबीच पारदर्शिता र संवादलाई प्रवर्द्धन गर्दै गुनासो व्यवस्थापन प्रणालीको विकास गरिनेछ, जसले दिगो विकासको मार्ग प्रशस्त गर्नेछ।

वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिमहरूको प्रारम्भिक मूल्यांकन (Screening):

स्थानीय सरोकारवालाहरूको सहभागिता:

गुणासो व्यवस्थापन प्रणाली स्थापना:

रिपोर्टिङ र पारदर्शिता:

- परियोजनाले लिएको वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धि रणनीतिहरू तथा वातावरणीय एवम् सामाजिक सुरक्षाको विषयहरू ।
- वातावरणीय न्याय तथा सामाजिक असमानता पहिचान र सम्बोधन ।
- सामाजिक सुरक्षाको परिभाषा र महत्व ।
- समृद्धिका लागि विकास आयोजनाहरूमा सामाजिक र वातावरणीय प्रभावहरू विचार गर्ने विषयहरू ।
- सामाजिक सुरक्षा प्रवर्द्धन गर्ने राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय कानूनहरूको सिंहावलोकन ।
- सीमान्तकृत र कमजोर समूहहरूको लागि अधिकार र संरक्षण ।
- सामुदायिक विकासका सबै पक्षहरूमा लैङ्गिक दृष्टिकोणलाई एकीकृत गर्ने विषयहरू ।
- सीमान्तकृत समूहहरू (जस्तै, जातीय अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू) पहिचान गर्ने र समावेश गर्ने ।
- सामुदायिक विकासमा महिला र सीमान्तकृत समूहहरूलाई सशक्तिकरणको लागि सहजिकरणका विषयहरू ।
- सबै समुदायका सदस्यहरूबाट सक्रिय सहभागितालाई प्रोत्साहित गर्दै ।
- द्वन्द्व समाधान र गुनासो संयन्त्रहरूको महत्व एवं द्वन्द्व समाधानका लागि संयन्त्र स्थापना गर्ने तथा सञ्चालन गर्ने ।
- सामुदायिक आयोजनाहरूमा गुनासो निवारण प्रणाली लागू गर्ने कार्यहरू ।

यसमा विनियोजित बजेट खाना, खाजा, यातायात खर्च, मसलन्द, दैनिक भ्रमण भत्ता, प्रशिक्षक/विज्ञको प्रशिक्षण भत्ता लगायतका कार्यमा स्वीकृत लागत इष्टिमेटका आधारमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

मधेश प्रदेशमा १ प्याकेज ५ लाख विनियोजन गरिएको छ । यसै गरी लुम्बिनी प्रदेशमा पनि १ प्याकेज ५ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

कृषि विकास वैङ्कका फोकल पर्सनहरूलाई वातावरणीय तथा सामाजिक मापदण्ड, प्रारम्भिक छनौट (Screening) गुनासो व्यवस्थापन सम्बन्धि अभिमुखिकरण तालिम

यसको लागि लुम्बिनी प्रदेशमा १ पटकको लागि रु ३ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.५.६ वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन प्रारूप एवं लैङ्गिक क्षमता सामाजिक सुरक्षा तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि क्षमता अभिवृद्धि

यस परियोजनाको मुख्य उद्देश्य वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिमहरूको पहिचान गरी तिनीहरूको न्यूनिकरणका लागि प्रभावकारी योजना तयार गर्नु हो । परियोजनाले वन क्षेत्रको दीर्घकालीन संरक्षण, स्थानीय समुदायको सक्रिय सहभागिता, र आर्थिक तथा सामाजिक समृद्धिको प्रवर्द्धनलाई सुनिश्चित गर्दै वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्ने लक्ष्य राख्छ । यसका साथै, परियोजनामा सरोकारवालाहरूबीच पारदर्शिता र संवादलाई प्रवर्द्धन गर्दै गुनासो व्यवस्थापन प्रणालीको विकास गरिनेछ, जसले दिगो विकासको मार्ग प्रशस्त गर्नेछ । परियोजनाको सामाजिक तथा लैङ्गिक कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि यो तालिम लक्षित रहेको छ । परियोजनाको लक्ष्य विशेष गरी वन उद्यम लगायत महिलाहरूको कम्तिमा पनि ३० प्रतिशत सहभागितालाई सुनिश्चितता गर्नु गराउनु मुख्य ध्येय हुन पर्दछ ।

परियोजनाको कार्यान्वयनसँग सम्बन्धित कर्मचारी तथा पदाधिकारीहरूलाई यो तालिमको लागि लक्षित वर्गको रूपमा लिइएको छ।

- परियोजनाले लिएको वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धि रणनीतिहरू तथा वातावरणीय एवम् सामाजिक सुरक्षाको विषयहरू ।
- वातावरणीय न्याय तथा सामाजिक असमानता पहिचान र सम्बोधन ।
- सामाजिक सुरक्षाको परिभाषा र महत्व ।
- समृद्धिका लागि विकास आयोजनाहरूमा सामाजिक र वातावरणीय प्रभावहरू विचार गर्ने विषयहरू ।
- सामाजिक सुरक्षा प्रवर्द्धन गर्ने राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय कानूनहरूको सिंहावलोकन ।
- सीमान्तकृत र कमजोर समूहहरूको लागि अधिकार र संरक्षण ।
- सामुदायिक विकासका सबै पक्षहरूमा लैङ्गिक दृष्टिकोणलाई एकीकृत गर्ने विषयहरू ।
- सीमान्तकृत समूहहरू (जस्तै, जातीय अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू) पहिचान गर्ने र समावेश गर्ने ।
- सामुदायिक विकासमा महिला र सीमान्तकृत समूहहरूलाई सशक्तिकरणको लागि सहजिकरणका विषयहरू ।
- सबै समुदायका सदस्यहरूबाट सक्रिय सहभागितालाई प्रोत्साहित गर्दै ।
- द्वन्द्व समाधान र गुनासो संयन्त्रहरूको महत्व एवं द्वन्द्व समाधानका लागि संयन्त्र स्थापना गर्ने तथा सञ्चालन गर्ने ।
- सामुदायिक आयोजनाहरूमा गुनासो निवारण प्रणाली लागू गर्ने कार्यहरू ।

यसमा विनियोजित बजेट खाना, खाजा, यातायात खर्च, मसलन्द, दैनिक भ्रमण भत्ता, प्रशिक्षक/विज्ञको प्रशिक्षण भत्ता लगायतका कार्यमा स्वीकृत लागत इष्टिमेटका आधारमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

२.५.७ डिभिजन वन कार्यालय/सब डिभिजन वन कार्यालय र स्थानीय तहबीच अन्तरक्रिया गोष्ठी

यस कार्यक्रमको उद्देश्य वन क्षेत्रमा रहेको सुशासनको अवस्था यसको सुदृढिकरण एवम् अन्तर निकायहरूको अनुगमन र मूल्याङ्कन पद्धतिका विषयमा डिभिजन, सबडिभिजन वन कार्यालय तथा स्थानीय तहहरूमा अभिमूखिकरण गर्नु रहेको छ ।

यस कार्यक्रमको कार्यान्वयन वन कर्मचारी तथा स्थानीय निकायका जनप्रतिनिधि एवम् कर्मचारीहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यमा क्षमता अभिवृद्धि गरी वन क्षेत्रमा सुशासन सुदृढीकरण गर्नको लागि गोष्ठी सञ्चालन गरी कार्यक्रम सम्पन्न गरिनेछ ।

कार्यक्रममा निम्न बमोजिमको विषयहरूलाई मुख्य कार्यसूचि बनाउनु पर्नेछ ।

- जिल्लामा रहेको वन क्षेत्रको कार्यक्रमहरूको जानकारी ।
- समृद्धिका लागि वन कार्यक्रमको कार्य प्रगति तथा त्यसको कार्यान्वयनमा देखा परेका समस्याहरू र चुनौतिहरूको बारेमा छलफल ।
- डिभिजन वन । सब डिभिजन वन कार्यालयहरूले प्रवाह गरेको सेवाहरू प्राविधिक सेवाहरूको स्थिति तथा त्यस बारेमा सुधारका पक्षहरू बारे छलफल ।
- वन ऐन, २०७६ तथा अन्य कानूनी अधिकार क्षेत्र अनुरूपको वन क्षेत्रका विषयहरू सार्वजनिक जग्गामा वन विकास निजी वन विकास तथा निजी वन दर्ता निजी तथा आवादीको रुखहरूको स्थानान्तरण एवं सहरी वन विकासका कार्यहरू सञ्चालन गर्दा आइपरेका समस्याहरू र तिनको समाधानको लागि उपायहरूको बारेमा छलफल ।

यसले परियोजनाको प्रगतिलाई प्रभावकारी रूपमा मापन गर्न मद्दत गर्नेछ र परियोजनाले लिएको लक्ष्य पुरा भएको सुनिश्चित गर्नेछ ।

यस कार्यको लागि सेवा प्रदायक पनि खरिद गर्न सकिने एवं सर्वेक्षण तथा अध्ययनको लागि आवश्यक फिल्ड भ्रमण यातायात छलफल गर्दा लाग्ने इन्धन सवारी साधन भाडा खाजा खर्च दैनिक भ्रमण भत्ता लगायतको खर्च गर्न सकिनेछ । सेवा प्रदायक खरिद गरेको हकमा सेवा प्रदायकको पारिश्रमिक पनि उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।

मधेश प्रदेशमा १ प्याकेजको रु ५ लाख विनियोजन गरीएको छ । यसै गरी लुम्बिनीमा पनि स्वीकृत बजेटको परिधि भित्र रहेर कार्यक्रम सम्पन्न गर्न सकिनेछ ।

२.६० पालिका स्तरमा लगाईएको सार्वजनिक कृषि वन तथा वृक्षारोपणको अभिलेखिकरण र व्यवस्थापन

यस क्रियाकलापको मुख्य उद्देश्य प्रदेश स्तरमा सार्वजनिक कृषि वन तथा वृक्षारोपणसम्बन्धी तथ्याङ्कहरूलाई व्यवस्थित रूपमा व्यवस्थापन गर्नु र ती तथ्याङ्कहरूलाई पालिकाहरूसँग साझा गर्दै योजनाको तर्जुमा सहजता प्रदान गर्नु हो । परियोजनाले समूहहरूले सार्वजनिक जग्गामा गरेको वृक्षारोपण र निजी जमिन धनीहरूले गरेका वृक्षारोपणका सबै तथ्याङ्कहरूलाई अभिलेखमा राखेर दीर्घकालीन व्यवस्थापनका लागि सहयोग पुर्याउनेछ ।

परियोजनाका लक्षित क्षेत्रहरूमा विशेषगरी मधेश प्रदेश र लुम्बिनी प्रदेशका सबै पालिकाहरू समावेश हुनेछन्, जसमा सार्वजनिक तथा निजी जग्गामा वृक्षारोपण गर्ने समूह र किसानहरू मुख्य लक्षित वर्ग हुन् ।

परियोजनाले पालिकास्तरमा वृक्षारोपणको सर्वेक्षण गरी सार्वजनिक जग्गामा गरिएको वृक्षारोपण तथा निजी जग्गाधनीहरूले गरेको वृक्षारोपणको तथ्याङ्क संकलन गर्नेछ ।

यस तथ्याङ्कलाई व्यवस्थित व्यवस्थापन प्रणालीमार्फत प्रदेश तहमा पालिकाहरूसँग साझा गरिनेछ, जसले दीर्घकालीन योजना निर्माणमा सहयोग पुर्याउनेछ ।

यसका साथै, परियोजनामा संलग्न समूहहरू तथा किसानहरूलाई सहभागी गराउँदै वृक्षारोपणको सफल कार्यान्वयन र समृद्धि प्रवर्द्धन गर्नेछ ।

यस क्रियाकलापमा परियोजनाको परिणाम लक्ष्यमा आधारित आवश्यक तथ्याङ्कहरू अनुगमन तथा मूल्याङ्कन विज्ञबाट सहजिकरण लिइ आवश्यकता अनुसारको सर्वेक्षण अध्ययन तथा तथ्याङ्कहरू सङ्कलन गरिनेछ ।

यस कार्यको लागि सेवा प्रदायक पनि खरिद गर्न सकिने एवं सर्वेक्षण तथा अध्ययनको लागि आवश्यक फिल्ड भ्रमण यातायात छलफल गर्दा लाग्ने इन्धन सवारी साधन भाडा खाजा खर्च दैनिक भ्रमण भत्ता लगायतको खर्च गर्न सकिनेछ । सेवा प्रदायक खरिद गरेको हकमा सेवा प्रदायकको पारिश्रमिक पनि उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।

मधेश प्रदेशमा १ प्याकेजको रु ५ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.६१ साना तथा मझौला उद्यमहरूको आधाररेखा सूचना संकलन

समृद्धिका लागि वन परियोजना अन्तर्गत वन उद्यमहरूको सुधार र विकासका लागि कृषि विकास बैङ्क (ADBL) मार्फत ऋण लगानीको व्यवस्था गरिएको छ। यस परियोजनामा संलग्न साना तथा मझौला वन उद्यमहरूको प्रभावकारी व्यवस्थापन र दीर्घकालीन दिगोपन सुनिश्चित गर्न वन उद्यमहरूको आधाररेखा सूचना सङ्कलन अति आवश्यक छ। यो क्रियाकलाप वन उद्यमहरूको आर्थिक, सामाजिक, र प्राविधिक पक्षहरूको अध्ययन गर्न र तिनीहरूको विकासका लागि रणनीति निर्माण गर्न महत्त्वपूर्ण हुनेछ।

वन उद्यमहरूको वर्तमान अवस्था, सक्षमता, आर्थिक स्थायित्व, र सामाजिक प्रभावको मूल्यांकन गर्न आधाररेखा सूचना सङ्कलन गर्नु मुख्य उद्देश्य हो। यसले भविष्यमा वन उद्यमहरूको सुधार र विकासका लागि रणनीतिक योजना बनाउन मद्दत पुर्याउनेछ।

यसको लागि वन तथा उद्यम विज्ञले तयार गरेको आधार रेखाको फारम अनुसार तथ्याङ्क सङ्कलन गरिनेछ। यो कार्यक्रमको लागि छुट्याइएको रकमको उपयोग तथ्याङ्क संकलन, तालिम, र डाटा विश्लेषणका लागि गरिनेछ। यसमा जनशक्ति व्यवस्थापन, सर्वेक्षण टोलीको यात्रा खर्च, आवास व्यवस्थापन, र तथ्याङ्क प्रविष्टि प्रणालीको लागि आवश्यक सामग्रीहरूको खरिद गर्न सकिनेछ। तथ्याङ्क संकलन गर्ने टोलीलाई तालिम दिने, विशेषज्ञहरूसँग परामर्श सेवा लिने लगायत व्यवस्थापन कार्यमा समेत खर्च गर्न सकिनेछ। सेवा प्रदायक आवश्यक भएमा माथि उल्लिखित विषयहरू समावेस गरी कार्यसूची तयार गरी खरिद गर्न सकिनेछ। यस कार्यमा कृषि विकास बैङ्कका विज्ञ तथा पदाधिकारीहरूसँग पनि परामर्श तथा सल्लाह लिन सकिनेछ।

मधेश प्रदेशमा १ प्याकेजको रु ३ लाख र लुम्बिनी प्रदेशमा पनि १ प्याकेज रु ३ लाख विनियोजन गरिएको छ।

२.६२ सामुदायिक वन भित्र रहेका क. व. उ.स. को कार्ययोजना नविकरण (जिविकोपार्जन सुधार योजना तयारी र कार्यान्वयन समेत) (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत) "

यस कार्यक्रम अन्तर्गत विनियोजित बजेट प्रचलित वन ऐन, नियमावली र मार्गदर्शनले निर्धारण गरेको प्रक्रियाहरू पुरा गरेर समूह गठन, विधान तथा कार्ययोजना तयारी, वनस्रोत मापन, चारकिल्ला सीमाङ्कन, उपभोक्ता भेलाको लागि दैनिक भ्रमण भत्ता, ईन्धन, खाजा, तथ्याङ्क विश्लेषण तथा कार्ययोजना लेखन, सम्पादन, प्रिन्टीङ्ग, बाईन्डीङ्ग र मसलन्द लगायतका कार्यमा डिभिजनल वन अधिकृतबाट स्वीकृत लागत इष्टिमेटको सिमा भित्र रही कार्य सम्पन्न गर्न खर्च गरिनेछ।

कार्यक्रम कार्यान्वयन स्वीकृत बजेटको अधिनमा रही डिभिजन वन कार्यालय मार्फत वा डिभिजन वन कार्यालयहरूले अनुरोध गरेमा सबै डिभिजन वन कार्यालयहरूको माग मागसङ्कलन सङ्कलन गरी PPMU ले सेवा प्रदायकबाट गर्न सक्नेछ।

मधेश प्रदेशमा नविकरणको लागि वटा ८ लाख र कार्यान्वयनको लागि ८ प्याकेजको रु ८ लाख विनियोजन गरिएको छ।

२.६३ साझेदारी वनको दिगो वन व्यवस्थापन कार्ययोजना नविकरण/परिमार्जन (डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)

यस कार्यक्रम अन्तर्गत विनियोजित बजेट प्रचलित वन ऐन, नियमावली र मार्गदर्शनले निर्धारण गरेको प्रक्रियाहरू पुरा गरेर समूह गठन, विधान तथा कार्ययोजना तयारी, वनस्रोत मापन, चारकिल्ला सीमाङ्कन, उपभोक्ता भेलाको लागि दैनिक भ्रमण भत्ता,

ईन्धन, खाजा, तथ्याङ्क विश्लेषण तथा कार्ययोजना लेखन, सम्पादन, प्रिन्टीङ्ग, बाईन्डीङ्ग र मसलन्द लगायतका कार्यमा डिभिजनल वन अधिकृतबाट स्वीकृत लागत इष्टिमेटको सीमा भित्र रही कार्य सम्पन्न गर्न खर्च गरिनेछ।

बजेटको परिधि भित्र रही अधिकतम ५ लाख भन्दा बढी नहुने गरी खर्च गर्न सकिनेछ।

२.६४ सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह गठन, विधान, कार्ययोजना तयारी तथा वन हतान्तरण

यस कार्यक्रम अन्तर्गत विनियोजित बजेट प्रचलित वन ऐन, नियमावली र मार्गदर्शनले निर्धारण गरेको प्रक्रियाहरू पुरा गरेर कार्ययोजना नविकरणमा खर्च गर्नु पर्नेछ।

यस अन्तर्गत विनियोजित बजेट वन स्रोत मापन, चारकिल्ला सीमाङ्कन, सामाजिक-आर्थिक तथ्याङ्क सङ्कलन, उपभोक्ता भेला, ईन्धन, खाजा, तथ्याङ्क विश्लेषण तथा कार्ययोजना लेखन, सम्पादन, प्रिन्टीङ्ग, बाईन्डीङ्ग र मसलन्द लगायतका कार्यमा स्वीकृत लागत इष्टिमेटको अधिनमा रही खर्च गर्न सकिनेछ।

कार्यक्रम कार्यान्वयन स्वीकृत परिमाण र बजेटको अधिनमा रही डिभिजन वन कार्यालयले सेवा प्रदायकबाट पनि गराउन सक्नेछ।

मधेश प्रदेशमा ३ वटाको लागि रु ६ लाख विनियोजन गरिएको छ भने लुम्बिनी प्रदेशमा १० वटाको लागि रु २० लाख विनियोजन गरिएकोले प्रति वटा रु २ लाख भन्दा बढी नहुने गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ।

२.६५ सा. व. उ. स. को दिगो वन व्यवस्थापन कार्ययोजना नविकरण/परिमार्जनमा सहयोग (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)

यस कार्यक्रम अन्तर्गत विनियोजित बजेट प्रचलित वन ऐन, नियमावली, मार्गदर्शन, मापदण्डले निर्धारण गरेको प्रक्रियाहरू पुरा गरेर विधान तथा कार्ययोजना नविकरण गर्न वनस्रोत मापन, चारकिल्ला सीमाङ्कन, उपभोक्ताहरूको समूहगत छलफल गर्दा खाना, खाजा खर्च, ईन्धन, फिल्डमा खटिएका प्राविधिक तथा समूह सदस्यहरूको लागि खाजा, तथ्याङ्क विश्लेषण तथा कार्ययोजना लेखन, सम्पादन, प्रिन्टीङ्ग, बाईन्डीङ्ग र मसलन्द लगायतका कार्यमा डिभिजनल वन अधिकृतबाट स्वीकृत लागत इष्टिमेटको सीमा भित्र रही कार्य सम्पन्न गर्न खर्च गरिनेछ।

कार्यक्रम कार्यान्वयन स्वीकृत परिमाण र बजेटको अधिनमा रही डिभिजन वन कार्यालयले कर्मचारी मार्फत वा डिभिजन वन कार्यालयहरूले माग सङ्कलन गरी सेवा प्रदायकबाट गर्न सक्नेछ।

मधेश प्रदेशमा ३७ वटाको लागि रु ५६ लाख विनियोजन गरिएको र लुम्बिनीको ११२ वटा १ करोड ६८ लाख विनियोजन गरिएकोमा एक वटाको लागि रु १ लाख ५० हजार भन्दा बढी नहुने गरी कार्यान्वयन गर्न सकिनेछ।

२.६६ सामुदायिक वन तथा कवुलियति वन उपभोक्ता समूहको कार्ययोजना कार्यान्वयन (समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन अनुदान कार्यक्रम)

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य परियोजना लागु भएका जिल्लाहरूमा डिभिजन वन कार्यालय मार्फत सञ्चालित सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूको स्वीकृत कार्ययोजनामा उल्लेख भएका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनको लागि अनुदान सहयोग गर्ने रहेको छ।

यो कार्यक्रम समुदायमा आधारित दिगो वन व्यवस्थापन अनुदान निर्देशिका, २०७८ वा संशोधन भएकोमा सोही अनुसारको सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले कार्यान्वयन गर्ने स्वीकृत वन कार्ययोजना बमोजिमको दिगो वन व्यवस्थापनको क्रियाकलापहरूमा कार्य सम्पादनमा आधारित अनुदान उपलब्ध गराउने हो । विशेष गरी वन क्षेत्र भित्रको संवेदनशील क्षेत्रमा पुनरुत्पादन गर्ने, वन व्यवस्थापनका क्रियाकलापहरू जस्तै वन पैदावारहरूको उत्पादन गर्ने लगायतको कार्यको लागि निर्देशिका बमोजिम प्राप्त निवेदनहरू मूल्याङ्कन गरी निर्देशिकाले तोकेको प्रक्रिया पुरा गरी कार्य गर्न गराउन सकिनेछ । यो कार्यक्रमबाट एक वर्षको लागि मात्र अनुदान उपलब्ध गराउने गरी आवेदन लिएर सञ्चालन गर्न सकिनेछ ।

यस कार्यक्रमको लागि सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले स्वीकृत भएको निवेदन अनुसार लागत अनुमानको ५० प्रतिशत मात्र अनुदान कार्य सम्पादनको क्रियाकलापको आधारमा प्राप्त गर्दछ । क्रियाकलापहरू स्वीकृत वन कार्ययोजनामा उल्लेख भएको हुनु पर्नेछ ।

२.६७ साझेदारी वनको कार्ययोजना कार्यान्वयन (समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन अनुदान कार्यक्रम)

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य परियोजना लागु भएका जिल्लाहरूमा डिभिजन वन कार्यालय मार्फत सञ्चालित साझेदारी वन उपभोक्ता समूहहरूको स्वीकृत कार्ययोजनामा उल्लेख भएका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनको लागि अनुदान सहयोग गर्ने रहेको छ ।

यो कार्यक्रम समुदायमा आधारित दिगो वन व्यवस्थापन अनुदान निर्देशिका, २०७८ वा संशोधन भएकोमा सोही अनुसारको साझेदारी वन उपभोक्ता समूहले कार्यान्वयन गर्ने स्वीकृत वन कार्ययोजना बमोजिमको दिगो वन व्यवस्थापनको क्रियाकलापहरूमा कार्य सम्पादनमा आधारित अनुदान उपलब्ध गराउने हो । विशेष गरी वन क्षेत्र भित्रको संवेदनशील क्षेत्रमा पुनरुत्पादन गर्ने, वन व्यवस्थापनका क्रियाकलापहरू जस्तै वन पैदावारहरूको उत्पादन गर्ने लगायतको कार्यको लागि निर्देशिका बमोजिम प्राप्त निवेदनहरू मूल्याङ्कन गरी निर्देशिकाले तोकेको प्रक्रिया पुरा गरी कार्य गर्न गराउन सकिनेछ । कार्यक्रमबाट एक वर्षको लागि मात्र अनुदान उपलब्ध गराउने गरी आवेदन लिएर सञ्चालन गर्न सकिनेछ ।

यस कार्यक्रमको लागि साझेदारी वन उपभोक्ता समूहले स्वीकृत भएको निवेदन अनुसार लागत अनुमानको ५० प्रतिशत मात्र अनुदान प्राप्त गर्दछ । क्रियाकलापहरू स्वीकृत वन कार्ययोजनामा उल्लेख भएको हुनु पर्नेछ ।

लुम्बिनीमा ८ वटाको १ करोड ६० लाख दररेट २० लाख प्रति समूह ।

मधेशमा १४ वटा २ करोड ८० लाख दररेट २० लाख प्रति समूह ।

कुनै समूहले कम रकम माग गरेमा बाँकी रहेको रकम माग बमोजिमको कार्यान्वयन गर्नको लागि समायोजन गरी व्यवस्थापन गर्न सकिनेछ ।

२.६८ सामुदायिक वनको कार्ययोजना कार्यान्वयन (समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन अनुदान कार्यक्रम) (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)"

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य परियोजना लागु भएका जिल्लाहरूमा डिभिजन वन कार्यालय मार्फत सञ्चालित सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूको विधान कार्ययोजना तयारी र स्वीकृत कार्ययोजनामा उल्लेख भएका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनको लागि अनुदान सहयोग गर्ने रहेको छ ।

यो कार्यक्रम समुदायमा आधारित दिगो वन व्यवस्थापन अनुदान निर्देशिका, २०७८ वा संशोधन भएकोमा सोही अनुसारको सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले कार्यान्वयन गर्ने स्वीकृत वन कार्ययोजना बमोजिमको दिगो वन व्यवस्थापनको क्रियाकलापहरूमा कार्य सम्पादनमा आधारित अनुदान उपलब्ध गराउने हो । विशेष गरी वन क्षेत्र भित्रको संवेदनशील क्षेत्रमा पुनरुत्पादन गर्ने, वन व्यवस्थापनका क्रियाकलापहरू जस्तै वन पैदावारहरूको उत्पादन गर्ने लगायतको कार्यको लागि निर्देशिका बमोजिम प्राप्त निवेदनहरू मूल्याङ्कन गरी निर्देशिकाले तोकेको प्रक्रिया पुरा गरी कार्य गर्न गराउन सकिनेछ । यो कार्यक्रमबाट एक वर्षको लागि मात्र अनुदान उपलब्ध गराउने गरी आवेदन लिएर सञ्चालन गर्न सकिनेछ ।

यस कार्यक्रमको लागि सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले स्वीकृत भएको निवेदन अनुसार लागत अनुमानको ५० प्रतिशत मात्र अनुदान कार्य सम्पादनको क्रियाकलापको आधारमा प्राप्त गर्दछ । क्रियाकलापहरू स्वीकृत वन कार्ययोजनामा उल्लेख भएको हुनु पर्नेछ ।

मधेश सामुदायिक वन १८ प्याकेज ९० लाख । ५ लाख प्रति समूह ।

लुम्बिनीमा सामुदायिक वनको कार्ययोजना कार्यान्वयन ६० प्याकेज ५ लाखका दरले ।

कुनै समूहले कम रकम माग गरेमा बाँकी रहेको रकम माग बमोजिमको कार्यान्वयन गर्नको लागि समायोजन गरी व्यवस्थापन गर्न सकिनेछ ।

२.६९ उत्सर्जन न्युनिकरणका लागि वन डढेलो व्यवस्थापन कार्यक्रम (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य डिभिजन वन कार्यालयले संरक्षण/व्यवस्थापन गरिरहेका विभिन्न किसिमका वनहरूमा आगलागी हुन नदिनु वा आगलागीबाट वन जंगल नियन्त्रण गर्नु रहेको छ ।

यस कार्यक्रमबाट स्थानीय समुदाय लगायत वन क्षेत्रका प्राविधिक तथा वन डढेलो व्यवस्थापनको लागि सहयोग परिचालन गर्ने निकायहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न सकिनेछ । यस कार्यक्रमको संयोजन वन डढेलो व्यवस्थापनको लागि कार्य गरिरहेको वा सम्बन्धित प्राविधिकबाट गराउनु पर्नेछ ।

यस कार्यक्रम अन्तर्गत विनियोजित बजेट, प्रचलित कानूनको अधिनमा रही वन डढेलो नियन्त्रणका उपायहरू बारे सचेतना गराउने, प्रचार प्रसार, जोखिमयुक्त क्षेत्रमा अग्नी रेखा निर्माण, मर्मत तथा सरसफाइ, ज्वलनशील पदार्थ व्यवस्थापन, स्कुल शिक्षा कार्यक्रम, तालिम/गोष्ठी, डढेलो नियन्त्रणको लागि ईन्धन, सवारी साधन मर्मत, खाना/खाजा, डढेलो नियन्त्रणका सामग्री खरिद तथा वितरण, केहि निश्चित समयका लागि अग्नी नियन्त्रक दस्ता नियुक्ति गरी परिचालन, परिचालित दस्ताहरूको लागि पारिश्रमिक, जोखिम अवधिमा सवारी साधन भाडामा लिने र मसलन्द लगायतका कार्यमा डिभिजनल वन अधिकृतबाट स्वीकृत लागत इष्टिमेटको सीमा भित्र रही कार्य सम्पन्न गर्न खर्च गरिनेछ ।

मधेश प्रदेशमा ८ प्याकेज ५ लाखको दरले तथा लुम्बिनी प्रदेशमा ३१ प्याकेज कूल १ करोड ५५ लाख विनियोजन गरिएको छ यसको दर रु ५ लाख राखिएको छ ।

२.७० वन्यजन्तुको संरक्षण र व्यवस्थापन । वन्यजन्तु उद्धार र व्यवस्थापन

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य डिभिजन वन कार्यालयले संरक्षण/व्यवस्थापन गरिरहेका आरक्ष तथा निकुन्ज बाहिरका वनहरू एवम् वनक्षेत्र बाहिर आवादी क्षेत्रमा सबै किसिमका वन्यजन्तुहरूको सुरक्षा, संरक्षण तथा व्यवस्थापन गर्नु रहेको छ । विशेष

गरी मानव वन्यजन्तु बीचको द्वन्द्वलाई न्यूनिकरण गर्न सहयोगी हुने किसिमले कार्यक्रमलाई लक्षित गरी सञ्चालन गर्नु पर्नेछ। वन्यजन्तुहरु उद्धार गर्नु परेमा पनि यस शिर्षकबाट खर्च गर्न सकिनेछ। यो वन व्यवस्थापनको एक अङ्गको रूपमा अङ्गीकार गरिएको छ।

यस कार्यक्रम अन्तर्गत विनियोजित बजेट, प्रचलित वन ऐन, नियमावली र मार्गदर्शनले निर्धारण गरेको प्रक्रियाहरु पुरा गरेर, सम्बन्धित सरोकारवालाहरुको भेला गराई वन्यजन्तुहरुको महत्व, यसको संरक्षण नियन्त्रणका उपायहरु बारे सचेताना गराउने, यस कार्यको लागि ईन्धन, खाजा, वन्यजन्तु उद्धारका सामग्री खरिद, केहि निश्चित समयका लागी जनशक्ति सेवामा लिने र मसलन्द लगायतका कार्यमा डिभिजनल वन अधिकृतबाट स्वीकृत लागत इष्टिमेटको सीमा भित्र रही कार्य सम्पन्न गर्न खर्च गरिनेछ।

मधेश प्रदेशमा १० प्याकेज रु ५ लाख विनियोजन गरिएको छ भने प्रति प्याकेज रु ५० हजार विनियोजन गरिएको छ ।

लुम्बिनिमा २८ प्याकेजमा २२ लाख विनियोजन गरिएको मा प्रति प्याकेज दर रु ८० हजार भन्दा बढी खर्च नगर्ने । यदी कुनै प्याकेजको लागि दर बढी पर्न गएमा बजेटको परिधि भित्र रही समायोजन गर्न सकिनेछ।

२.७१ पातपतिगंर, झाडि आदि व्यवस्थापन गरि प्रांगारिक मल उत्पादन

कार्यक्रमले वन क्षेत्रको जैविक फोहोरलाई व्यवस्थित रूपमा व्यवस्थापन गरेपछि वनमा डढेलो लाग्ने सम्भावना पनि घटाउन मद्दत पुर्याउँछ। पातपतिहरु र झाडिपातहरु सँगै जमिनमा जम्मा हुँदा डढेलोको सम्भावना बढ्ने हुन सक्छ, जसले वनस्पति तथा वन्यजन्तुमा गम्भीर प्रभाव पार्छ। अतयवः यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य पातपतिहरु, झाडिपातहरु तथा अन्य जैविक फोहोरको प्रभावकारी व्यवस्थापन गरी प्रांगारिक मल उत्पादन गर्नुको साथै वन डढेलो नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन गर्नु हो।

वन क्षेत्रहरुमा खस्ने पातपतिहरु र झाडिपातहरुलाई नष्ट नगरी तिनीहरुको सदुपयोग गरी जैविक मल उत्पादन गर्दा वातावरणीय सन्तुलन कायम रहन सक्छ। यो प्रक्रियाले वन क्षेत्रको फोहोर व्यवस्थापन मात्र होइन, माटोको उर्वराशक्ति बढाएर जैविक खेतीलाई पनि प्रोत्साहन गर्छ। साथै, समुदायलाई यस कार्यमा संलग्न गराई, उनीहरुलाई आर्थिक लाभ प्राप्त गराउँदै स्रोतहरुको प्रभावकारी उपयोगलाई प्रवर्द्धन गर्न सकिन्छ।

तर, यी जैविक पदार्थलाई संकलन गरी मल उत्पादन गर्नले वन क्षेत्रमा डढेलोको जोखिम कम हुन्छ र जैविक फोहोरलाई उपयोग गरेर वातावरणीय संरक्षण पनि गर्न सकिन्छ। यस किसिमका योजनाहरुले वन स्रोतको संरक्षणसँगै, समुदायमा आय आर्जन, जैविक कृषि उत्पादन र वातावरणीय सन्तुलनको दीर्घकालीन समाधान प्रदान गर्छ ।

यो कार्यक्रमको लागि सर्वप्रथम जैविक मल बनाउने उपयुक्त विधिको चयन गरी स्थानीय विज्ञ तथा सम्बन्धित निकायको समेत सहयोगमा प्राविधिक डिजाइन गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन बजेटको परिधि भित्र रही दिगो रूपमा सञ्चालन हुने गरी सम्पन्न गर्न सकिनेछ । यसबाट उत्पादन हुने जैविक मलको उपयोग नजिकको नर्सरी तथा समुदायका सदस्यहरु मार्फत गराउन सकिन्छ। यो कार्य गर्दाको तथ्याङ्कहरुलाई सङ्कलन गरी अनुसन्धान सहयोगी पनि बनाउन सकिन्छ।

यो कार्यक्रम सामुदायिक र साझेदारी वन उपभोक्ता समूहको लागत साझेदारीमा सञ्चालन गर्न सकिनेछ । यसको लागि संक्षिप्त अवधारणापत्र तयार गरी कार्यान्वयनको लागि साझेदारीता गर्न सकिनेछ। यसको लागि प्रचलित खरिद तथा निर्माण प्रक्रिया अवलम्बन गर्नुपर्नेछ।

मधेश प्रदेशमा ३ प्याकेज रु ६ लाख तथा लुम्बिनि प्रदेशमा २६ प्याकेज रु ५२ लाख विनियोजन गरिएको छ । यस अनुसार प्रति प्याकेज रु २ लाख राखिएको छ ।

- परियोजनाबाट सिकेका अभ्यासहरू, सुझावहरू, र सिफारिसहरूलाई सम्बन्धित निकायहरूलाई उपलब्ध गराउनको लागि सारसंक्षेपहरू तयार।
- दिगो वन व्यवस्थापनको लागि अपनाइएको विधिहरू मध्ये वन संवर्धन प्रणाली, र समृद्धिका लागि वन परियोजनाका नतिजाहरूलाई राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रकाशन गर्ने।

नवप्रवर्तनको खोजी र प्रयोग:

- नवीनतम प्रविधिहरू र अवसरहरूको पहिचान गरी दिगो वन व्यवस्थापनमा सुधार गर्ने।
- वनमा आधारित नयाँ पद्धतिहरू र संसाधनहरूको दिगो प्रयोगलाई समेटेर परियोजनाको दिगो विकासमा सहयोग पुर्याउने खालका अभ्यासहरूको पहिचान गर्ने।

स्थानीय समुदायमा नतीजा साझा गर्ने :

- स्थानीय समुदायलाई परियोजनामा अझ बढी संलग्न गराई, उनीहरूको अनुभव, ज्ञान, र अभ्यासहरूलाई साझा गर्ने अवसर प्रदान गर्ने।
- परियोजना अन्तर्गतका गतिविधिहरूमा समुदायको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गर्ने।

सुझाव र नतिजा वितरण:

- सफल अभ्यासहरूका सुझावहरू सार्वजनिक नीति निर्माणमा समेट्नको लागि सरकार तथा अन्य साझेदार निकायहरूसँग सहकार्य गर्ने गराउने तरिकाहरूको पहिचान तथा सुझावहरू तयार गर्ने।
- परियोजनाका नतिजाहरू र सफल अभ्यासहरूलाई नयाँ परियोजनाहरूमा प्रयोग गर्ने सिफारिसहरू तयार गर्ने तथा साझा गर्ने।

उपरोक्त कार्यको लागि कार्यसूची तयार गरी स्थापित तरिकालाई अवलम्बन गरी सेवा प्रदायक वा कुनै अनुसन्धान गर्ने निकायसँग सहकार्य वा सम्झौता गरेर यस कार्यलाई सम्पन्न गर्न सकिनेछ। यसको लागि आवश्यक पर्ने तथ्याङ्क सङ्कलनको लागि तथा विश्लेषणको लागि चाहिने सेवा शुल्क, मसलन्द, विज्ञ शुल्क, यातायात प्रिन्ट प्रसार लगायतको कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ।

२.७४ सङ्घिय प्रदेश तथा जिल्ला स्तरका लागि तथ्याङ्क व्यवस्थापन सबै डिभिजन वन कार्यालय

रेड कार्यान्वयन केन्द्रले तयार गरेको राष्ट्रिय वन सूचना प्रणाली (NFIS) मा सामुदायिक वन सब डिभिजन र डिभिजन वन कार्यालयहरूबाट वन क्षेत्रको अद्यावधिक तथ्याङ्क प्रविष्टि गर्नका लागि यो कार्यक्रम तयार गरिएको हो। यस कार्यक्रमको उद्देश्य वन क्षेत्रहरूको व्यवस्थापन, अनुगमन, र प्रविधिआधारित- डाटा प्रविष्टि प्रणालीलाई प्रभावकारी र पारदर्शी बनाउनु हो।

- सब डिभिजन र डिभिजन वन कार्यालयहरूसँग समन्वय गरेर तथ्याङ्क संकलन प्रक्रियालाई व्यवस्थित गर्ने र आवश्यक उपकरणहरूको व्यवस्था गर्ने।
- संकलित तथ्याङ्कलाई NFIS प्रणालीमा प्रविष्टि गर्ने र समय समयमा अद्यावधिक गर्ने।
- वन क्षेत्रको जैविक विविधता, वन उत्पादन, र वनमा आधारित गतिविधिहरूलाई डाटाको रूपमा संरक्षित गरिनेछ।

- प्रविष्टि गरिएको तथ्याङ्कलाई राष्ट्रिय स्तरमा पहुँच योग्य बनाउने।

यसको लागि डिभिजन वन कार्यालयले सेवा प्रदायक वा कुनै तथ्याङ्क सङ्कलक प्राविधिकलाई तथ्याङ्क सङ्कलन गरी प्रविष्टि गर्ने प्रयोजनको लागि बजेटको परिधि भित्र रही सेवाको लागि राख्न सक्ने एवं सम्बन्धित खर्चहरू निज सङ्कलको लागि पारिश्रमिक लगायत अन्य खर्चहरू गर्न सक्नेछ।

२.७५ साना तथा मझौला उद्यमको आधाररेखा सूचना सङ्कलन

समृद्धिका लागि वन परियोजना अन्तर्गत वन उद्यमहरूको सुधार र विकासका लागि कृषि विकास बैङ्क (ADBL) मार्फत ऋण लगानीको व्यवस्था गरिएको छ। यस परियोजनामा संलग्न साना तथा मझौला वन उद्यमहरूको प्रभावकारी व्यवस्थापन र दीर्घकालीन दिगोपन सुनिश्चित गर्न वन उद्यमहरूको आधाररेखा सूचना सङ्कलन अति आवश्यक छ। यो क्रियाकलाप वन उद्यमहरूको आर्थिक, सामाजिक, र प्राविधिक पक्षहरूको अध्ययन गर्न र तिनीहरूको विकासका लागि रणनीति निर्माण गर्न महत्त्वपूर्ण हुनेछ।

वन उद्यमहरूको वर्तमान अवस्था, सक्षमता, आर्थिक स्थायित्व, र सामाजिक प्रभावको मूल्यांकन गर्न आधाररेखा सूचना सङ्कलन गर्नु मुख्य उद्देश्य हो। यसले भविष्यमा वन उद्यमहरूको सुधार र विकासका लागि रणनीतिक योजना बनाउन मद्दत पुर्याउनेछ।

यसको लागि वन तथा उद्यम विज्ञले तयार गरेको आधार रेखाको फारम अनुसार तथ्याङ्क सङ्कलन गरिनेछ। यो कार्यक्रमको लागि छुट्याइएको रकमको उपयोग तथ्याङ्क संकलन, तालिम, र डाटा विश्लेषणका लागि गरिनेछ। यसमा जनशक्ति व्यवस्थापन, सर्वेक्षण टोलीको यात्रा खर्च, आवास व्यवस्थापन, र तथ्याङ्क प्रविष्टि प्रणालीको लागि आवश्यक सामग्रीहरूको खरिद गर्न सकिनेछ। तथ्याङ्क संकलन गर्ने टोलीलाई तालिम दिने, विशेषज्ञहरूसँग परामर्श सेवा लिने लगायत व्यवस्थापन कार्यमा समेत खर्च गर्न सकिनेछ। सेवा प्रदायक आवश्यक भएमा माथि उल्लिखित विषयहरू समावेस गरी कार्यसूची तयार गरी खरिद गर्न सकिनेछ। यस कार्यमा कृषि विकास बैङ्कका विज्ञ तथा पदाधिकारीहरूसँग पनि परामर्श तथा सल्लाह लिन सकिनेछ।

२.७६ अन्तर प्रदेश अवलोकन अध्ययन भ्रमण । प्रादेशिक परियोजना व्यवस्थापन एकाई कर्मचारीहरूको क्षमता विकास तालिम गोष्ठी तथा अध्ययन भ्रमण

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य परियोजनाको सफल कार्यान्वयनको लागि यस प्रदेश तथा अन्य प्रदेशमा भए गरेका दिगो वन व्यवस्थापनका विषयका सफल अभ्यासहरूको स्थलगत रूपमा अवलोकन गरी प्रदेशमा कार्यान्वयनमा रहेको वन सम्बर्द्धन लगायतका क्षेत्रहरूमा थप टेवा पुर्याउन अन्तरप्रदेश सिकाइ आदान प्रदान गर्नु रहेकोछ।

यस कार्यक्रम अन्तर्गत वन व्यवस्थापनका सफल कामहरू भएका प्रदेशहरूका विभिन्न जिल्लामा स्थलगत भ्रमण गर्न प्रदेश परियोजना निर्देशक समितिका सदस्यहरू, प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन इकाइसँग सम्बन्धीत कर्मचारी/विज्ञ, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, वन निर्देशनालय, वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्र, डिभिजन वन कार्यालयहरूमा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई सहभागी गराई बढिमा १ हप्ता अवधि सम्मको अन्तर प्रदेश अवलोकन अध्ययन भ्रमण कार्यक्रम गरिनेछ। निम्न बमोजिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट गाडी भाडा, दैनिक भ्रमण भत्ता, सहभागीहरूलाई खाजा एवम् प्रशिक्षक भत्ता लगायतका कार्यहरूमा खर्च गरिनेछ। यस कार्यक्रमको लागि प्याकेजमा नै खरिदको कार्य गर्न सकिनेछ।

१. दिगो वन व्यवस्थापन तथा अन्य कार्यक्रमहरूको बारेमा जानकारी ।
 २. वन व्यवस्थापन तथा वन विकासमा समुदायको भूमिका तथा सफल निजी उद्यमी तथा कृषकहरूको कार्यहरू ।
 ३. फिल्ड भ्रमण र अन्तरक्रिया एवं सफल कथाहरूबारे जानकारी हासिल ।
 ४. जैविक विविधता संरक्षण ।
 ५. आर्थिक प्रभाव तथा यसको दीर्घकालीन फाइदाहरू ।
 ६. सामाजिक प्रभाव: जीविकोपार्जनमा सुधार, सामाजिक एकता, र सांस्कृतिक संरक्षण सहित दिगो वन व्यवस्थापनको सामाजिक प्रभाव ।
 ७. प्रविधि र नवप्रवर्तन: वन व्यवस्थापनमा प्रविधिको प्रयोग, यसमा भौगोलिक सूचना प्रणाली, रिमोट सेन्सिङ, र अनुगमन र योजनाका लागि अन्य उपकरणहरूको प्रयोग आदी ।
 ८. नेपालमा सफल परियोजनाहरू अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त वन प्रमाणीकरण कार्यक्रमहरू जस्तै फरेस्ट स्टेवार्डशिप काउन्सिल (Forest Stewardship Council-FSC) द्वारा प्रमाणित अभ्यासहरू आदी ।
 ९. चुनौतीहरू र सिकेका पाठहरू: यी परियोजनाहरूले सामना गरेका चुनौतीहरू र तिनीहरूबाट सिकेका पाठहरू पहिचान तथा भविष्यकमा दिगो वन व्यवस्थापन पहलहरूलाई व्यवस्थित गर्न महत्वपूर्ण ज्ञानहरूको ग्रहण ।
- फिल्ड भ्रमण कार्यक्रमको अन्तिममा समिक्षा गरि प्रतिवेदन पनि तयार गर्ने तथा प्रतिवेदनलाई सार्वजनिकरण गर्ने ।
- उपरोक्त सम्बन्धित गोष्ठी तथा तालिमहरूमा सहभागी हुनको लागि कार्यक्रममा उल्लेख भए बमोजिम खर्च गर्न सकिनेछ ।
- सम्बर्धन प्रणालीमा आधारित वन व्यवस्थापन सम्बन्धि अध्ययन भ्रमणमा यस प्रणाली अवलम्बन गरेका तथा संभावित समुदायका सदस्यहरू लगायत प्रदेश तथा जिल्लास्तरका नीतिगत क्षेत्रमा सहयोग गर्ने पदाधिकारीहरूलाई समेत सहभागिता गराउन सकिनेछ । यसको लागि बजेटको परिधि भित्र रही प्याकेजमा कार्यक्रमको लागत अनुमान तयार गरी सेवा प्रदायकको सेवा खरिद गरेर पनि कार्य सम्पन्न गर्न सकिनेछ ।

२.७७ दिवस/आयोजना शुभारम्भ/समारोह/प्रचार प्रसार

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य वन, वनस्पति, वन्यजन्तु, जलाधार, जैविक विविधता, सिमसार, वातावरण, जलवायु परिवर्तन लगायतका विषयमा जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने रहेकोछ । यस कार्यक्रमबाट आवश्यकता अनुसार निम्न अनुसारका क्रियाकलापमा खर्च गरिनेछ ।

- विभिन्न दिवस मनाउने, आयोजनाको शुभारम्भ तथा समारोहहरू सञ्चालन गर्ने ।
- दिवसको अवसरमा विभिन्न गोष्ठी, न्याली, वृक्षरोपण कार्यक्रम लगायत अन्य सिर्जनात्मक कार्यक्रमहरू आयोजना गर्न सकिनेछ ।
- आमसञ्चारका माध्यमहरू रेडियो, टेलिभिजन र पत्रपत्रिकाबाट सन्देशमूलक सामग्री निर्माण तथा प्रसारण गर्ने । सूचनाको हक सम्बन्धी विषयहरूमा कार्यालयका गतिविधिहरूको नियमित प्रकाशन, सब डिभिजन स्तरमा सार्वजनिक सुनुवाई, वेबसाइट सञ्चालन गर्ने ।

- पुस्तिका प्रकाशन, प्रचार प्रसार सामग्री उत्पादन र वितरण गर्ने ।
- कार्यदल र सरोकारवालाहरूसँग समन्वय बैठक, गोष्ठी आदि गर्ने ।

यो कार्यक्रममा सेवा प्रदायकबाट विशेष सेवा आवश्यक भएमा सो समेत खरिद गर्न सकिनेछ । यसै गरी आवश्यक परेमा दिवस तथा समारोहमा उपस्थित गराउनु पर्ने विशेष सहभागीहरूलाई दैनिक भ्रमण भत्ता लगायत यातायात खर्च, खाजा, पानी, इन्धन, दिवस समारोहको लागि सामग्रीहरू समेतमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

२.७८ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन खर्च । प्रादेशिक परियोजना व्यवस्थापन ईकाईबाट फिल्ड अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

कार्यक्रम सञ्चालन भएको सम्पूर्ण क्षेत्रहरूमा प्रादेशिक परियोजना व्यवस्थापन ईकाईका कर्मचारीको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन खर्च शिर्षकबाट समृद्धिका लागि वन कार्यक्रमतर्फको कार्यक्रमहरू अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यको लागि खर्च गरिनेछ । यस्तो अनुगमनको कार्यलाई थप प्रभावकारी गराउनको लागि संयुक्त अनुगमन टोली आवश्यकता अनुसार बनाउन सकिनेछ ।

- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको खर्चबाट परियोजनाले खोजेको प्रगति प्रतिवेदनहरू तयार गर्नको लागि एवं परियोजना कार्यान्वयन गर्दा प्राप्त हुने सिकाईहरूको दस्तावेज तयार गर्नको लागि लक्षित रहेको छ ।
- अनुगमन गरिएको प्रतिवेदनहरूबाट परियोजनाको कार्यहरूको प्रगति प्रतिवेदन तयार गरिने एवं ज्ञान व्यवस्थापनको लागि पनि कार्य हुने भएकोले यस्तै कार्य लक्षित खर्च गर्नको लागि यो रकम तथा कार्यक्रम राखिएको हो ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरि सकेपछि अनिवार्य प्रतिवेदन तथा त्यसको प्रमाणहरू संलग्न गर्नु पर्नेछ ।

प्रादेशिक परियोजना कर्मचारीबाट अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण गर्नको लागि यस शिर्षकबाट समृद्धिका लागि वन कार्यक्रमतर्फको कार्यक्रमहरू अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यका लागि खर्च गर्न सकिनेछ । । यस्तो खर्च गर्दा संयुक्त अनुगमनका लागि पनि खर्च गर्न सकिनेछ । यसै गरी सुपरिवेक्षण गर्दा दैनिक भ्रमण भत्ता लगायत यातायात खर्च, खाजा, पानी, सवारी साधनहरूको इन्धन, फिल्ड गियर जस्ता सामग्रीहरू समेतमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

२.७९ संयुक्त अनुगमन (PMU, PPMU, ADBL)

मधेश र लुम्बिनी प्रदेशमा समृद्धिका लागि परियोजना (Forests for Prosperity Project) को गतिविधिहरूको प्रभावकारी अनुगमन गर्न PMU (Project Management Unit), PPMU (Provincial Project Management Unit) र कृषि विकास बैंक (ADBL) को संयुक्त अनुगमनको उद्देश्य निम्नानुसार रहेको छ । विशेष गरी वन उद्यमको सुधार तथा विकासको लागि प्रवाह भएको ऋणको सदुपयोगमा केन्द्रीत रहनको लागि यो कार्यक्रम प्रस्तावित गरिएको हो ।

१. परियोजना प्रगतिको अनुगमन:

- परियोजनाका गतिविधिहरूले तोकिएको लक्ष्यहरू र मापदण्डहरू पूरा गरिरहेका छन् कि छैनन् भन्ने मूल्यांकन गर्ने ।
- परियोजना अन्तर्गत भएका वन व्यवस्थापन, जैविक विविधता संरक्षण, र पालिकाहरूको संलग्नताबाट भएको प्रगतिहरूको अनुगमन गर्ने ।

२. वित्तीय व्यवस्थापनको अनुगमन:

- परियोजनामा प्रयोग भएको वित्तीय स्रोतको पारदर्शिता र सदुपयोग सुनिश्चित गर्ने।
- कृषि विकास बैंक मार्फत वितरण भएको ऋण रकमको सदुपयोग तथा व्यवस्थापन र उचित प्रयोग भएको छ कि छैन भन्ने अनुगमन गर्ने।

३. प्रभाव मूल्यांकन:

- परियोजनाका सामुदायिक, आर्थिक र पर्यावरणीय प्रभावहरूको समीक्षा गर्ने।
- परियोजनाबाट स्थानीय समुदाय, साना किसान, र उद्यमीहरूलाई फाइदा पुगेको छ वा छैन भन्ने मूल्यांकन गर्ने।

४. क्षमता अभिवृद्धि र सामुदायिक संलग्नता:

- परियोजनाका क्रममा गरिएको तालिम, प्रशिक्षण र सामुदायिक संलग्नताका गतिविधिहरूको प्रगति अनुगमन गर्ने।
- स्थानीय समुदायहरूलाई सहभागी गराउने कार्यक्रमको प्रभावकारिता मूल्यांकन गर्ने।

५. वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षा मापदण्डको पालना:

- वन समृद्धि परियोजनाले वातावरणीय संरक्षण, जलवायु अनुकूलन, सामाजिक संरक्षण एवं सुरक्षा र दिगो वन व्यवस्थापनका मापदण्डहरू पालना गरेको सुनिश्चित गर्ने।
- समुदायद्वारा गरिएको दिगो वन व्यवस्थापन तथा संरक्षणका गतिविधिहरू प्रभावकारी रूपमा संचालित भए/नभएको हेर्ने।

६. नवीनतम प्रविधिको प्रयोग:

- परियोजनामा डिजिटल प्रविधि, GEMS प्रणालीको प्रयोगको अनुगमन गर्ने।
- वन व्यवस्थापनमा नवीनतम प्रविधिहरू ड्रोन तथा अग्नि नियन्त्रणका सामग्रीहरू लगायत नर्सरीको विरूवा उत्पादनमा गरिएको विभिन्न नवीनतम प्रयोगबाट भएका सुधारहरूको समीक्षा गर्ने।

७. समस्या पहिचान र समाधान प्रस्ताव:

- परियोजनाको कार्यान्वयनमा आएका बाधा, चुनौती, र समस्याहरू पहिचान गर्ने र तिनको समाधानको लागि आवश्यक सिफारिसहरू गर्ने।
- सामयिक समीक्षा मार्फत समस्याहरूको पहिचान र तिनको सम्बोधनको लागि उपायहरू प्रस्तुत गर्ने।

८. समग्र परियोजना प्रगतिको रिपोर्टिङ:

- संयुक्त अनुगमन टोलीले परियोजनाको समग्र प्रगति, चुनौतीहरू, र प्रभावकारिताको मूल्यांकन गरेर सङ्कलित तथ्याङ्क र प्रतिवेदन तयार गर्ने।

- सम्बन्धित निकायहरूको लागि आवश्यक सुझावहरू र सुधारका उपायहरू प्रस्तुत गर्ने।

यस शिर्षकबाट समृद्धिका लागि वन कार्यक्रमतर्फको कार्यक्रमहरू अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यका लागि खर्च गर्न सकिनेछ । यसै गरी सुपरिवेक्षण गर्दा दैनिक भ्रमण भत्ता, बास खर्च लगायत यातायात खर्च, खाजा, पानी, इन्धन, फिल्ड गियर जस्ता सामग्रीहरू समेतमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

२.८० दिगो वन व्यवस्थापन कार्यान्वयन सुपरिवेक्षण

दिगो वन व्यवस्थापनका लक्ष्यहरू प्राप्त गर्न, सामाजिक र आर्थिक फाइदाहरूका साथ वातावरण संरक्षणलाई सन्तुलनमा राख्न नियमित र पूर्ण रूपमा सुपरिवेक्षण आवश्यक छ । वन इकोसिस्टमको दीर्घकालीन स्वास्थ्य र लचिलोपन सुनिश्चित गर्न सरकारी निकायहरू, स्थानीय समुदायहरू, गैरसरकारी संस्थाहरू र निजी उद्यमहरू लगायत विभिन्न सरोकारवालाहरू बीचको सहकार्य आवश्यक छ ।

यस कार्यक्रममा निम्न बमोजिमको कार्यहरू केन्द्रित रही कार्यहरूमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

वन स्रोतको जिम्मेवार उपयोग र संरक्षण सुनिश्चित गर्न दिगो वन व्यवस्थापन गतिविधिहरूको सुपरिवेक्षण महत्त्वपूर्ण रहेको छ । प्रभावकारी सुपरिवेक्षणमा वातावरणीय, सामाजिक र आर्थिक उद्देश्यहरू पूरा गर्न गतिविधिहरूको निरीक्षण र मार्गदर्शन समावेश गरिएको छ ।

१. अनुपालन अनुगमन (Compliance Monitoring): वन व्यवस्थापन गतिविधिहरूले वन, वातावरण संरक्षण, र व्यवस्थापनमा स्थानीय, राष्ट्रिय र परियोजनाको कार्यविधिहरू तथा मापदण्डहरू पालना गरेको विषयहरू ।

२. पारिस्थितिक अनुगमन: जैविक विविधता लगायत वातावरणीय सुरक्षा सम्बन्धि विषयहरू ।

३. वन सम्बर्धन अभ्यासहरू: पुनः उत्पादन र पुनः रोपण गर्ने प्रयासहरूको कार्यहरू तथा कार्य योजनाको कार्यान्वयन ।

४. टिम्बर हार्वेस्टिङ सुपरिवेक्षण: लगिड अभ्यासहरूको विधि तथा उपयुक्त तरिकाको पालना तथा वन पैदावार ढुवानीको व्यवस्था लगायत सुरक्षा एवं जोखिमहरूको व्यवस्थापन ।

५. सामुदायिक सहभागिता परिचालन: वन व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित निर्णय प्रक्रियामा स्थानीय समुदाय, आदिवासी समूह र अन्य सरोकारवालाहरूलाई संलग्न गराउने तथा गराएको विषय लगायत तिनीहरूको परम्परागत ज्ञान सम्मान र व्यवस्थापन योजनाहरूमा समावेश गरिएको विषयहरू ।

६. सामाजिक प्रभाव मूल्याङ्कन: स्थानीय समुदायहरूमा वन व्यवस्थापन गतिविधिहरूको सामाजिक र आर्थिक प्रभावको मूल्याङ्कन तथा दिगो जीविकोपार्जनको अवस्था लगायत लाभको उचित बाँडफाँट एवं संयन्त्रको व्यवस्था ।

७. वन डढेलो तथा आगो व्यवस्थापन: वनलाई वन डढेलोबाट जोगाउन रोक्न र नियन्त्रण गर्न उपायहरूको बारेमा एवं वन डढेलो अनुगमन प्रणाली तथा विधिहरू । यसैगरी आगोको जोखिम अनुगमन, आगो व्यवस्थापन प्रविधिहरूको उपयोग आदी ।

८. द्वन्द्व तथा गुनासो व्यवस्थापन: विभिन्न सरोकारवालाहरू बीच उत्पन्न हुन सक्ने विवादहरू सम्बोधनको अवस्था । विवादहरू समाधान गर्न र पारस्परिक रूपमा स्वीकार्य समाधानहरू खोज्न वार्ता र वार्तालाई सहज बनाएको स्थितिहरू । गुनासो व्यवस्थापनको कार्यहरू ।

९. वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन: वन व्यवस्थापन क्षेत्र भित्र कुनै पनि नयाँ क्रियाकलाप वा गतिविधिहरूको लागि वातावरणीय परीक्षण तथा त्यसको विभिन्न चरणहरूको मूल्याङ्कन। सम्भावित प्रभावहरू पहिचान गरी न्यूनीकरण गरिएको सुनिश्चितता।

डिभिजन वन कार्यालय मार्फत सञ्चालित दिगो वन व्यवस्थापन कार्यक्रमको अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण गर्न यस शिर्षकबाट समृद्धिका लागि वन कार्यक्रमतर्फको कार्यक्रमहरू अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यको लागि खर्च गरिनेछ। यस्तो खर्च गर्दा संयुक्त अनुगमनका लागि पनि खर्च गर्न सकिनेछ। यसै गरी सुपरिवेक्षण गर्दा दैनिक भ्रमण भत्ता लगायत यातायात खर्च, खाजा, पानी, इन्धन, फिल्ड गियर जस्ता सामग्रीहरू समेतमा खर्च गर्न सकिनेछ।

२.८१ दिगो वन व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयन अनुगमन तथा सहजीकरण (सबै डिभिजनल वन कार्यालय मार्फत)

दिगो वन व्यवस्थापनका लक्ष्यहरू प्राप्त गर्न, सामाजिक र आर्थिक फाइदाहरूका साथ वातावरण संरक्षणलाई सन्तुलनमा राख्न नियमित र पूर्ण रूपमा सुपरिवेक्षण आवश्यक छ। वन इकोसिस्टमको दीर्घकालीन स्वास्थ्य र लचिलोपन सुनिश्चित गर्न सरकारी निकायहरू, स्थानीय समुदायहरू, गैरसरकारी संस्थाहरू र निजी उद्यमहरू लगायत विभिन्न सरोकारवालाहरू बीचको सहकार्य आवश्यक छ।

यस शिर्षकबाट खर्च गर्न सकिने कार्यहरू: गस्ती परिचालनको लागि उपयोग हुने सवारी साधनहरूको इन्धन तथा आवश्यक परेको खण्डमा मर्मत संभार कार्यहरू, फिल्ड स्तरका कर्मचारीहरूको अनुगमन तथा नियमित समय अवधि भन्दा बाहेकको समयमा खाजाहरू लगायत अन्य दैनिक भ्रमण भत्ताहरू एवं गस्तीको लागि आवश्यक हुने सुरक्षासँग सम्बन्धित गियरका सामग्रीहरू आदी।

डिभिजन वन कार्यालयहरूले कार्यक्रम मार्फत विभिन्न वनहरूमा सञ्चालित दिगो वन व्यवस्थापन कार्यक्रमको कार्यान्वयन सुपरिवेक्षण तथा सहजीकरणको लागि यस शिर्षकबाट डिभिजनल वन अधिकृतबाट स्वीकृत गराई बजेट सीमाभित्र रही सो कार्यको लागि खर्च गरिनेछ। यस्तो खर्च गर्दा संयुक्त अनुगमन तथा शुसाशनको लागि कर्मचारी परिचालनको लागि पनि खर्च गर्न सकिनेछ।

यस कार्यक्रममा निम्न बमोजिमको कार्यहरूलाई मार्गदर्शनको रूपमा अनुगमन प्रतिवेदन तयार गर्दा अवलम्बन गर्न सकिनेछ।

वन स्रोतको जिम्मेवार उपयोग र संरक्षण सुनिश्चित गर्न दिगो वन व्यवस्थापन गतिविधिहरूको सुपरिवेक्षण महत्त्वपूर्ण रहेको छ। प्रभावकारी सुपरिवेक्षणमा वातावरणीय, सामाजिक र आर्थिक उद्देश्यहरू पूरा गर्न गतिविधिहरूको निरीक्षण र मार्गदर्शन समावेश गरिएको छ।

१. अनुपालन अनुगमन (Compliance Monitoring): वन व्यवस्थापन गतिविधिहरूले वन, वातावरण संरक्षण, र व्यवस्थापनमा स्थानीय, राष्ट्रिय र परियोजनाको कार्यविधिहरू तथा मापदण्डहरू पालना गरेको विषयहरू। यसमा गस्ती व्यवस्थापनको साथै नियमित अनुगमनको कार्यहरू पर्दछन्।

२. पारिस्थितिक अनुगमन: जैविक विविधता लगायत वातावरणीय सुरक्षा सम्बन्धि विषयहरू।

३. वन सम्बर्धन प्रणालीका अभ्यासहरू: पुनः उत्पादन र पुनः रोपण गर्ने प्रयासहरूको कार्यहरू तथा कार्य योजनाको कार्यान्वयन।

४. टिम्बर हार्वेस्टिङ सुपरिवेक्षण: लगिड अभ्यासहरूको विधि तथा उपयुक्त तरिकाको पालना तथा वन पैदावार ढुवानीको व्यवस्था लगायत सुरक्षा एवं जोखिमहरूको व्यवस्थापन।

५. सामुदायिक सहभागिता परिचालन: वन व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित निर्णय प्रक्रियामा स्थानीय समुदाय, आदिवासी समूह र अन्य सरोकारवालाहरूलाई संलग्न गराउने तथा गराएको विषय लगायत तिनीहरूको परम्परागत ज्ञान सम्मान र व्यवस्थापन योजनाहरूमा समावेस गरिएको विषयहरू ।

६. सामाजिक प्रभाव मूल्याङ्कन: स्थानीय समुदायहरूमा वन व्यवस्थापन गतिविधिहरूको सामाजिक र आर्थिक प्रभावको मूल्याङ्कन तथा दिगो जीविकोपार्जनको अवस्था लगायत लाभको उचित बाँडफाँट एवं संयन्त्रको व्यवस्था ।

७. वन डढेलो तथा आगो व्यवस्थापन: वनलाई वन डढेलोबाट जोगाउन रोक्न र नियन्त्रण गर्न उपायहरूको बारेमा एवं वन डढेलो अनुगमन प्रणाली तथा विधिहरू । यसैगरी आगोको जोखिम अनुगमन, आगो व्यवस्थापन प्रविधिहरूको उपयोग आदी ।

८. द्वन्द्व तथा गुनासो व्यवस्थापन: विभिन्न सरोकारवालाहरू बीच उत्पन्न हुन सक्ने विवादहरू सम्बोधनको अवस्था । विवादहरू समाधान गर्न र पारस्परिक रूपमा स्वीकार्य समाधानहरू खोज्न वार्ता र वार्तालाई सहज बनाएको स्थितिहरू । गुनासो व्यवस्थापनको कार्यहरू ।

९. वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन: वन व्यवस्थापन क्षेत्र भित्र कुनै पनि नयाँ क्रियाकलाप वा गतिविधिहरूको लागि वातावरणीय परीक्षण तथा त्यसको विभिन्न चरणहरूको मूल्याङ्कन । सम्भावित प्रभावहरू पहिचान गरी न्यूनीकरण गरिएको सुनिश्चितता ।

मधेश प्रदेशमा १६ प्याकेज रु ३२ लाख तथा लुम्बिनी प्रदेशमा २३ वटा प्याकेज रु ४६ लाख विनियोजन गरिएको छ । प्रति प्याकेज रु २ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.८२ अनुगमन तथा मूल्यांकन (साना तथा मझौला उद्यमहरूको)

यस कार्यक्रमको उद्देश्य समृद्धिका लागि वन परियोजनाको संभाग ३ मा रहेको वन उद्यमको विकास तथा सुधारलाई प्रभावकारी बनाउनु हो । कार्यक्रमले कृषि विकास बैंकबाट प्रवाह भएको ऋणको सदुपयोग भएको छ कि छैन भन्ने विषयमा अनुगमन र मूल्यांकन गर्न महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्छ । ऋणको सदुपयोगले वन उद्यमहरूमा नयाँ प्रविधि, साधनस्रोत, र व्यवसायिकरणको प्रक्रिया अघि बढेको छ वा छैन भन्ने जाँच गर्नु यस कार्यक्रमको प्रमुख लक्ष्य हो ।

कार्यक्रमले वन उद्यमको विकासमा योगदान पुर्याउने गरी सुधारात्मक उपायहरूको पहिचान र तिनको कार्यान्वयन गर्न मद्दत गर्दछ । अनुगमन र मूल्यांकनको माध्यमबाट ऋणको सदुपयोग, वन उद्यमहरूमा भएको प्रगति, तिनको वित्तीय स्थिति, उत्पादनमा वृद्धि, र सामुदायिक सहभागिता जस्ता विषयमा गहन अध्ययन र विश्लेषण गरिन्छ । यसले वन उद्यमको प्रभावकारिता मूल्यांकन गरी तिनको सुधारका लागि आवश्यक नीतिगत सिफारिसहरू तयार गर्न मद्दत पुर्याउँछ ।

अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रक्रियाले ऋण लगानीको सफलतासँगै, ऋणदातालाई पनि आवश्यक जानकारी प्रदान गर्छ । यस क्रममा, कृषि विकास बैंकले ऋणको सदुपयोग, वन उद्यमहरूको प्रगति, र सुधारात्मक क्रियाकलापहरूको प्रभावकारिता बुझ्न सक्छ । अन्ततः यो प्रक्रिया वन उद्यमहरूको दीर्घकालीन स्थायित्व सुनिश्चित गर्न, नयाँ अवसरहरू सिर्जना गर्न, र ऋणको उचित प्रबन्धन गर्नका लागि महत्त्वपूर्ण छ ।

यसको लागि नमूनाको रूपमा सूचकहरू सहितको फारम **अनुसूची ९** मा राखिएको छ ।

२.८३ प्रदेश मन्त्रालयबाट हुने अनुगमन निरीक्षण समन्वय कार्यक्रम

कार्यक्रम सञ्चालन भएको सम्पूर्ण क्षेत्रहरूमा प्रदेशको वन तथा वातावरण मन्त्रालयका पदाधिकारीहरूबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन खर्च शिर्षकबाट समृद्धिका लागि वन कार्यक्रमतर्फको कार्यक्रमहरू अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यको लागि खर्च गर्न सकिनेछ । यस्तो अनुगमनको कार्यलाई थप प्रभावकारी गराउनको लागि संयुक्त अनुगमन टोली आवश्यकता अनुसार बनाउन पनि सकिनेछ ।

- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको खर्चबाट परियोजनाले खोजेको प्रगति प्रतिवेदनहरू तयार गर्नको लागि एवं परियोजना कार्यान्वयन गर्दा प्राप्त हुने सिकाईहरूको दस्तावेज तयार गर्नको लागि लक्षित रहेको छ ।
- अनुगमन गरिएको प्रतिवेदनहरूबाट परियोजनाको कार्यहरूको प्रगति प्रतिवेदन तयार गरिने एवं ज्ञान व्यवस्थापनको लागि पनि कार्य हुने भएकोले यस्तै कार्य लक्षित खर्च गर्नको लागि यो रकम तथा कार्यक्रम राखिएको हो ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरि सकेपछि पश्चातको प्रतिवेदनहरू प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन एकाईले संकलन गरी व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ ।

यो रकम प्रदेशको वन तथा वातावरण मन्त्रालयबाट अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण गर्नको लागि यस शिर्षकबाट समृद्धिका लागि वन कार्यक्रमतर्फको कार्यक्रमहरू अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यका लागि खर्च गर्न सकिनेछ । यस्तो खर्च गर्दा संयुक्त अनुगमनका लागि पनि खर्च गर्न सकिनेछ । यस अनुगमनको समन्वय प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन एकाईका संयोजक वा निजले तोकेको समन्वयकर्ताबाट गर्नु गराउनु पर्नेछ । यसै गरी सुपरिवेक्षण गर्दा दैनिक भ्रमण भत्ता लगायत यातायात खर्च, खाजा, पानी, इन्धन, फिल्ड गियर जस्ता सामग्रीहरू समेतमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

२.८४ भ्रमण खर्च

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य समृद्धिका लागि वन परियोजना मार्फत सञ्चालित प्रदेश भरि कै सबै डिभिजन वन कार्यालयहरू, महानगरपालिका, उपमहानगर पालिका, नगरपालिका तथा गाउँपालिकाहरू अन्तर्गत सञ्चालनमा रहेको कार्यक्रमहरूको संयोजन, समन्वय, सहयोग, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन एवम् आवश्यक पर्ने अन्य कार्यहरूको लागि यस प्रदेशका परियोजना व्यवस्थापन एकाईबाट समय समयमा खटी जाने कर्मचारीहरूको दैनिक भ्रमण भत्ता लगायत अन्य सम्पूर्ण खर्च गरिने छ । साथै परियोजना सँग सम्बन्धित सबै कार्यहरूको लागि आवश्यक पर्ने अन्य सबै खर्च समेत यसै कार्यक्रमबाट खर्च गरिने छ । यस शिर्षकबाट गरिएको खर्चको प्रतिवेदनहरू अनिवार्यरूपमा सङ्कलन गरी प्रगति प्रतिवेदनसँग समायोजन गर्नु पर्नेछ ।

२.८५ बिमा तथा नवीकरण

यस कार्यक्रमबाट सवारी साधनहरूको बिमा लगायतको कार्य एवं नवीकरणको कार्यहरूमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

२.८६ कार्यालयको कर्मचारी तथा पाहुनाको लागि चिया/कफी आदि खर्च

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य समृद्धिका लागि वन परियोजनामा कार्यरत सम्पूर्ण कर्मचारीहरू तथा समय समयमा कार्यक्रमको सिलसिलामा बाहिर मन्त्रालय, विभाग, निर्देशनालय, डिभिजन वन कार्यालय, स्थानीय तह तथा निकायहरू तथा अन्यत्रबाट आउने कर्मचारीहरू एवम् पाहुनाहरूको अतिथि सत्कारको लागि आवश्यक पर्ने रकम यस कार्यक्रमबाट खर्च गरिने छ । विभिन्न बैठकहरूमा पनि यस कार्यक्रमबाट चिया कफी आदीमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

२.८७ अन्य विविध खर्च

परियोजनाका लागि आवश्यक परेको भैपरी खालका खर्च जुन माथि उल्लिखित कुनै खर्च शिर्षकसँग नमिल्ने भएमा यस अन्य विविध खर्च शिर्षकबाट निर्णय गरी खर्च व्यवस्थापन गर्न सकिनेछ ।

२.८८ निर्देशनालय । प्रादेशिक । परियोजना व्यवस्थापन इकाईबाट फिल्ड अनुगमन । भ्रमण

कार्यक्रम सञ्चालन भएको सम्पूर्ण क्षेत्रहरूमा निर्देशनालय । परियोजना व्यवस्थापन इकाईबाट गरिने फिल्ड भ्रमणहरूमा लागेको खर्च यस शिर्षकबाट समृद्धिका लागि वन कार्यक्रमतर्फको कार्यक्रमहरू अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यको लागि खर्च गरिनेछ । यस्तो अनुगमनको कार्यलाई थप प्रभावकारी गराउनको लागि संयुक्त अनुगमन टोली आवश्यकता अनुसार बनाउन सकिनेछ ।

- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको खर्चबाट परियोजनाले खोजेको प्रगति प्रतिवेदनहरू तयार गर्नको लागि एवं परियोजना कार्यान्वयन गर्दा प्राप्त हुने सिकाईहरूको दस्तावेज तयार गर्नको लागि लक्षित रहेको छ ।
- अनुगमन गरिएको प्रतिवेदनहरूबाट परियोजनाको कार्यहरूको प्रगति प्रतिवेदन तयार गरिने एवं ज्ञान व्यवस्थापनको लागि पनि कार्य हुने भएकोले यस्तै कार्य लक्षित खर्च गर्नको लागि यो रकम तथा कार्यक्रम राखिएको हो ।
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरि सकेपछि अनिवार्य प्रतिवेदन तथा त्यसको प्रमाणहरू संलग्न गर्नु पर्नेछ ।

प्रादेशिक परियोजना कर्मचारीबाट अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण गर्नको लागि यस शिर्षकबाट समृद्धिका लागि वन कार्यक्रमतर्फको कार्यक्रमहरू अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यका लागि खर्च गर्न सकिनेछ । यस्तो खर्च गर्दा संयुक्त अनुगमनका लागि पनि खर्च गर्न सकिनेछ । यसै गरी सुपरिवेक्षण गर्दा दैनिक भ्रमण भत्ता लगायत यातायात खर्च, खाजा, पानी, इन्धन, फिल्ड गियर जस्ता सामग्रीहरू समेतमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

२.८९ वन संरक्षण, व्यवस्थापन र अनुगमनका लागि ड्रोन खरिद संचालन (बारा तथा कपिलबस्तु डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)

ड्रोनको उपयोग वनको संरक्षण, व्यवस्थापन तथा सदुपयोगका लागि विभिन्न उद्देश्यहरूसँग जोडिएको छ ।

ड्रोनको माध्यमबाट उच्च-रिजोल्युसनको तस्वीर र भिडियो खिचन सकिन्छ जसले वनको अवस्थाको नियमित निगरानी गर्न सजिलो बनाउँछ । जसबाट वनको उत्पादकत्व लगायत कार्बन सञ्चितिको स्थितिहरू आकलन गर्न गराउन सकिन्छ ।

- ड्रोनले अवैध वन कटानी, अवैध शिकार, तथा वन पैदावार चोरीलाई केही हद सम्म ट्र्याक गर्न मद्दत गर्छ ।
- यसको मद्दतले वन विकासका कार्यहरूको अनुगमन गर्न पनि मद्दत पुर्याउँछ । ड्रोनले खाली जमिनको पहिचान र वृक्षारोपणको लागि उपयुक्त क्षेत्र छनोट गर्न मद्दत गर्दछ । यसको साथै भूउपयोग योजनाहरू तयार गर्नको लागि पनि यसबाट प्राप्त नक्सा तथा तस्वीरहरू प्रयोग गर्न सकिन्छ ।
- ड्रोनले वनमा लागेको डढेलोको अनुगमन गर्न सकिन्छ, जसले आगो नियन्त्रणमा आवश्यक कदम चाल्न सहयोग पुर्याउँछ । ड्रोनको मद्दतले आगोको फैलावटको दिशा र तीव्रता बारे पनि सही सूचना तथा जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ ।
- ड्रोनमार्फत वन्यजन्तुको बसोबास, आनीबानी, र गतिविधिको अनुगमन गर्न सकिन्छ । यसले वन्यजन्तुको संरक्षण योजनाहरू बनाउन सहयोग पुर्याउँछ ।

- भूस्खलन, बाढी, आँधी, जस्ता प्राकृतिक प्रकोपहरूले वनमा पर्ने असरको अनुगमन गर्न ड्रोनले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्छ। यसले वन संरक्षण रणनीतिहरूलाई सुदृढ बनाउन मद्दत गर्दछ।

अतयवः परीक्षणको रूपमा यस परियोजनाबाट ड्रोनको खरिद गरी उपयोग गर्नको लागि कार्यक्रममा समावेश गरिएको छ । यसको लागि स्पेसिफिकेसन तयार गरी खरिद कार्यको लागि प्रचलित विधि अवलम्बन गर्न सकिनेछ ।

२.९० सवारी साधन खरिद (मोटर साइकल/ स्कुटर)

सवारी साधनको खरिद गर्ने कार्य प्रचलनमा रहेको विधि उपयोग गर्न सकिनेछ ।

२.९१ रुख मापन सम्बन्धि उपकरण (रेन्ज फाइनडर, डिजिटल क्यालिपर समेत) खरिद

रुख मापन सम्बन्धि उपकरणहरू जस्तै रेन्ज फाइनडर, डिजिटल क्यालिपर, जिपिएस, डायमिटर टेप लगायत (खरिद गरी गर्ने उपयोगले वन व्यवस्थापन र संरक्षणलाई थप प्रभावकारी बनाउँछ। यसको साथै दिगो वन व्यवस्थापनका लागि आवश्यक सहयोगी प्रणाली सहितको उपकरणहरू खरिद गर्न सकिनेछ ।

- रुखको उचाइ मापनः रेन्ज फाइनडरको प्रयोगले सजिलै रुखको उचाइ मापन गर्न सकिन्छ। यसले वनको संरचना, वृद्धि, र व्यवस्थापनको जानकारी दिन्छ।
- रुखको व्यास मापनः डिजिटल क्यालिपर तथा डायमिटर टेप जस्ता उपकरणले रुखको व्यास (Diameter at Breast Height - DBH) मापन गर्न मद्दत गर्छ ।
- बायोमास र कार्बन स्टक मूल्याङ्कनः रुखको उचाइ र व्यासको मापनबाट रुखको बायोमास र कार्बन स्टकको हिसाब गर्न सकिन्छ, जसले वन क्षेत्रको कार्बन सेन्किङ क्षमता र पर्यावरणीय योगदानको मूल्याङ्कन गर्न मद्दत गर्छ।
- दिगो वन व्यवस्थापन योजनाः मापन गरिएका तथ्यांकहरू वन व्यवस्थापनका लागि दिगो योजना बनाउन सहयोग गर्छन्। उदाहरणका लागि, कुन क्षेत्रमा वृक्षरोपण गर्नुपर्छ, कुन क्षेत्रलाई संरक्षण गर्नुपर्छ भन्ने निर्णयमा मापनको आधारमा योजना बनाइन्छ।
- वनको स्वास्थ्य अनुगमनः उपकरणहरूको प्रयोगले समयसमयमा- मापन गरेर वन क्षेत्रको स्वास्थ्य अनुगमन गर्न सकिन्छ। रुखहरूको वृद्धिको दर, विरुवा रुखको स्वास्थ्य, र रोगहरूको पहिचान गर्न सहयोग पुर्याउँछ।
- अनुसन्धान र अध्ययनः वनस्पति विज्ञान, वानिकी, र वन्यजन्तु व्यवस्थापन सम्बन्धी अनुसन्धानमा यस्ता उपकरणहरूको प्रयोगले तथ्यांकको सटीकता बढाउँछ। यसले विभिन्न अनुसन्धान परियोजनामा सहायता पुर्याउँछ।

अतयवः उपरोक्त बमोजिमको उपकरणहरू खरिद गरी उपयोग गर्नको लागि कार्यक्रममा समावेश गरिएको छ । यसको लागि स्पेसिफिकेसन तयार गरी खरिद कार्यको लागि प्रचलित विधि अवलम्बन गर्न सकिनेछ । स्पेसिफिकेसन तयारको लागि सम्बन्धित विज्ञहरूसँग परामर्श गर्न सकिनेछ ।

मधेश प्रदेशमा १० प्याकेजको लागि रु २० लाख तथा लुम्बिनी प्रदेशमा ३ वटा प्याकेजको लागि रु ३० लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.९२ डेस्कटप कम्प्युटर खरिद

डेस्कटप कम्प्युटरको खरिद गर्ने कार्य प्रचलनमा रहेको विधि उपयोग गर्न सकिनेछ ।

२.९३ वन पैदावार संकलन योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक साना औजार एवं व्यक्तिगत सुरक्षा सामग्री खरिद तथा वितरण

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य दिगो वन व्यवस्थापनका लागि वन पैदावार सङ्कलनका लागि आवश्यक पर्ने विभिन्न किसिमका उपकरण खरिद तथा उपयोग गरी वन व्यवस्थापनलाई थप प्रभावकारितामा बृद्धि गर्ने रहेको छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत वन पैदावार सङ्कलन सँग सम्बन्धीत मोटर चेन सः, हाते आरा, डायमिटर टेप, जि.पि.एस., लगायतका उपकरण खरिद एवम् यस कार्यक्रम अन्तर्गत वन पैदावार सङ्कलनमा खटिएका कर्मचारि एवम् कामदारहरूको कार्यस्थलमा हुने जोखिम कम गर्ने Safety kits/personal protective equipment (head protection, body protection, hand protection, eye protection, Foot protection, hearing protection) तथा First aid kits लगायतका अत्यावश्यक सुरक्षा सामग्री खरिद तथा वितरण गरिनेछ ।

यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट प्रचलित खरिद ऐन नियमावली अनुसार खर्च गरिनेछ ।

२.९४ कलर प्रिन्टर खरिद

कलर प्रिन्टरको खरिद गर्ने कार्य प्रचलनमा रहेको विधि उपयोग गर्न सकिनेछ ।

२.९५ ड्रोन खरिद तथा संचालन । ड्रोन क्यामेरा खरिद तथा सञ्चालन

ड्रोन क्यामेराको खरिद गर्ने कार्य स्पेसिफिकेसन तयार गरी वन क्षेत्रको लागि उपयोगी हुने खालको उपकरण प्रचलनमा रहेको विधि उपयोग गर्न सकिनेछ तथा यस कार्यको खरिद गर्दा सञ्चालनको लागि यदि विज्ञको सेवा आवश्यक भएमा रकम छुट्याइ खर्च गर्न गराउन सकिनेछ ।

मधेश तथा लुम्बिनी १ प्याकेज १० लाख वारा तथा कपिलवस्तु जिल्लाको लागि विनियोजन गरिएको छ ।

प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन इकाइले खरिद गरी अनुगमनको लागि सञ्चालन गर्न सक्नेछ । एक वटा १० लाख ।

२.९६ ल्यापटप कम्प्युटर खरिद

ल्यापटप कम्प्युटरको खरिद गर्ने कार्य प्रचलनमा रहेको विधि उपयोग गर्न सकिनेछ ।

२.९७ क्यामेरा, मोबाईल, ट्याबलेट खरिद

क्यामेरा, मोबाइल, ट्याबलेटको खरिद गर्ने कार्य विशेष गरी दिगो वन व्यवस्थापनको लागि अनुगमन एवं ज्ञान व्यवस्थापनको लागि आवश्यक भएको र यस कार्यमा सहयोगी हुने किसिमको स्पेसिफिकेसन तयार गरी प्रचलनमा रहेको विधि अपनाउन सकिनेछ ।

२.९८ स्क्रिन तथा स्मार्ट टेलिभिजन खरिद

स्क्रिन तथा स्मार्ट टेलिभिजन पनि दिगो वन व्यवस्थापनको लागि अनुगमन एवं ज्ञान व्यवस्थापनको लागि आवश्यक भएको र यस कार्यमा सहयोगी हुने किसिमको स्पेसिफिकेसन तयार गरी खरिद गर्ने कार्य प्रचलनमा रहेको विधि उपयोग गर्न सकिनेछ ।

२.९९ आगलागी नियन्त्रणका लागि एयर ब्लोअर उपकरण खरिद

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य डिभिजन वन कार्यालयले संरक्षण/व्यवस्थापन गरिरहेका विभिन्न किसिमका वनहरूमा आगलागी हुन् नदिनु वा आगलागीबाट वन जंगल नियन्त्रण गर्नु रहेको छ ।

यस कार्यक्रमबाट स्थानीय समुदाय लगायत वन क्षेत्रका प्राविधिक तथा वन डढेलो व्यवस्थापनको लागि सहयोग परिचालन गर्ने निकायहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न सकिनेछ। यस कार्यक्रमको संयोजन वन डढेलो व्यवस्थापनको लागि कार्य गरिरहेको वा सम्बन्धित प्राविधिकबाट गराउनु पर्नेछ।

यस कार्यक्रम अन्तर्गत विनियोजित बजेट, प्रचलित वन ऐन, नियमावली र मार्गदर्शनले निर्धारण गरेको प्रक्रियाहरू पुरा गरेर, डिभिजनल वन अधिकृतबाट स्वीकृत लागत इष्टिमेटको सीमा भित्र रही कार्य सम्पन्न गर्न खर्च गरिनेछ।

बारा र कपिलवस्तुको लागि प्रति प्याकेज रु ५ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

२.१०० आगलागी नियन्त्रणका लागि पानी टंकी, जेनेरेटर र पम्प सहितको टिलर खरिद (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)

यो क्रियाकलापको मुख्य उद्देश्य नेपालको विशेष गरी तराई तथा मध्य पहाडी क्षेत्रमा हरेक वर्ष लाग्ने वन डढेलोलाई प्रभावकारी रूपमा नियन्त्रण गर्न डिभिजन वन र सबडिभिजन वन कार्यालयहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु हो। वन डढेलोको समयमा आवश्यक उपकरणहरूको उपलब्धता सुनिश्चित गर्न उपकरणहरू खरिद गरी उचित रूपमा प्रयोग गर्ने योजना बनाइएको छ। वन डढेलोको क्षति कम गर्न र वन तथा वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्नका लागि यो कार्य अत्यन्त महत्त्वपूर्ण छ।

उपकरण खरिद गर्ने कार्य प्रचलित विधि अनुसार गर्नु गराउनु पर्नेछ। यस कार्यक्रमबाट खरिद गरिने उपकरणहरूको उपयोग योजना निम्न बमोजिम रहेको छ ।

पानी टंकीको व्यवस्थापन:

- हरेक डिभिजन वन र सबडिभिजन- वन कार्यालयमा आगलागी नियन्त्रणका लागि उपयुक्त क्षमता भएका पानी टंकीहरू खरिद गरिनेछ।
- पानी टंकीहरूलाई आगलागीग्रस्त क्षेत्रमा तुरुन्तै पठाउन सकिने गरी आवश्यक ठाउँमा तयारी अवस्थामा राखिनेछ।
- प्रत्येक कार्यालयमा पर्याप्त पानी भण्डारणको व्यवस्था गरी, डढेलोको समयमा तत्काल पानी उपलब्ध गराउने योजना बनाइनेछ।

जेनेरेटरको प्रयोग:

- आगलागीको समयमा पम्प सञ्चालन गर्न आवश्यक पर्ने बिजुलीको अभावलाई मध्यनजर गर्दै डिभिजन वन र सब-डिभिजन वन कार्यालयहरूमा जेनेरेटर खरिद गरिनेछ।
- यसले बिजुली आपूर्ति नभएको ठाउँमा पम्प र अन्य आगलागी नियन्त्रणका उपकरणहरू चलाउन सहयोग पुऱ्याउनेछ।
- आपतकालीन अवस्थामा तत्काल बिजुली आपूर्ति गर्न सक्ने गरी जेनेरेटरहरू तयारी अवस्थामा राखिनेछ।

पम्पको प्रयोग:

- पानी फाल्ने पम्प खरिद गरिनेछ, जसले आगलागी नियन्त्रणका लागि तत्काल पानी फाल्न सक्नेछ।
- पम्पहरूलाई डढेलो नियन्त्रणको लागि प्रभावकारी रूपमा प्रयोग गर्न कर्मचारीहरूलाई तालिम दिइनेछ।
- पम्पको नियमित मर्मतसम्भार गरिनेछ ताकि डढेलोको समयमा यी उपकरणहरू पूर्ण रूपमा सञ्चालनमा रहून्।

टिलरको प्रयोग:

- पानी टंकी, जेनेरेटर, र पम्प जडान गर्न सकिने टिलरहरू खरिद गरिनेछ, जसले कठिन भौगोलिक क्षेत्रमा पनि उपकरणहरू सजिलै पुर्याउन सहयोग पुर्याउनेछ।
- यसले आगलागी भएका दुर्गम स्थानमा सजिलै उपकरण पुऱ्याउने र नियन्त्रण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउनेछ।
- टिलरको प्रयोगबाट आगलागीग्रस्त क्षेत्रमा सामग्री तथा उपकरणहरू लैजान सहज हुनेछ।

तालिम कार्यक्रम:

- उपकरणहरूको सही प्रयोग गर्न वन कर्मचारीहरूलाई विशेष तालिम दिइनेछ, जसमा पानी टंकी, पम्प, र जेनेरेटरको सञ्चालनबारे सिप दिने कार्यक्रम समावेश हुनेछ।
- डढेलो नियन्त्रणको समयमा सामुदायिक वन प्रयोगकर्ता समूहहरूलाई पनि उपकरणहरूको सही प्रयोग गर्न प्रशिक्षण दिइनेछ, जसले समुदायको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गर्छ।

अनुगमन र समीक्षा:

- उपकरणहरूको प्रयोग र डढेलो नियन्त्रणको प्रभावकारितालाई नियमित रूपमा अनुगमन गरिनेछ।
- प्रत्येक आगलागी नियन्त्रणको कार्य सम्पन्न भएपछि समीक्षा गरिनेछ, जसले उपकरणहरूको सही प्रयोग तथा आवश्यक सुधारका उपायहरू पहिचान गर्न मद्दत गर्नेछ।

यस क्रियाकलापले डिभिजन वन तथा सब-डिभिजन वन कार्यालयहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरेर नेपालका तराई र मध्य पहाडी क्षेत्रमा हुने डढेलो नियन्त्रणलाई प्रभावकारी बनाउनेछ। उपकरणहरूको उपलब्धता, सही प्रयोग र सामुदायिक सहभागिताले डढेलोबाट हुने क्षति न्यून गर्न महत्त्वपूर्ण योगदान पुर्याउनेछ।

मधेश प्रदेशमा ८ वटाको लागि रु ८० लाख ।

लुम्बिनी प्रदेशमा ६ वटाको लागि रु ६० लाख ।

२.१०१ दुई वर्षे वन बिरुवा उत्पादन तथा वितरण (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य खाली रहेका सार्वजनिक र निजी जग्गामा वृक्षरोपण गर्न आवश्यक पर्ने गुणस्तरयुक्त रोपण योग्य बिरुवा उत्पादन गर्ने रहेकोछ।

ढिलो बढ्ने (Slow Growing) बिरुवा प्रजातिहरूलाई नर्सरीमा एक सिजन मात्र हुर्काई वृक्षरोपण गर्दा स्याहार सम्भार धेरै गर्न पर्ने र Plant Mortality पनि धेरै नै हुनसक्ने भएकोले वृक्षरोपण क्षेत्रमा अधिकतम Survival Rate को लागि ठुला र परिपक्व बिरुवा रोपणलाई अभिप्रेरित गर्न नर्सरीहरूमा यस्ता बिरुवा उत्पादन गर्नु यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य रहेको छ ।

सम्भव भएसम्म कम्तिमा एक मिटर उचाईका बिरुवा (अति ढिलो बढ्ने प्रजाति बाहेक) उपयोग हुने गरी बहुवर्षीय बिरुवा उत्पादनमा जोड दिएको छ । नर्सरीमा बहुवर्षे बिरुवा उत्पादन गर्दा लामो समयसम्म बिरुवालाई नर्सरीमै राखी स्याहार गर्नुपर्ने भएकोले ४"x७" वा सो भन्दा ठुला साइजका पोलिथैला प्रयोग गर्नुपर्नेछ । प्रजाति छनौट गर्दा सडक किनारा तथा शहरी क्षेत्रका लागि आवश्यक पर्ने, विभिन्न महोत्सव समारोहको लागि आवश्यक पर्ने र नियमित वृक्षरोपणका लागि आवश्यक तर ढिलो बढ्ने प्रजातिका बिरुवाहरूलाई प्राथमिकता दिनुपर्नेछ । यस कार्यक्रमबाट चालु आ.व.को यथासम्भव छिटो बिरुवा उत्पादन कार्य सुरु गरी आगामी आ.व.हरूमा मात्र प्रयोग हुने गरी उत्पादन गरिने हुँदा आषाढ मसान्तमा आम्दानी बाँधी सोको जानकारी एकतह माथी पठाउनु पर्नेछ ।

यस कार्यक्रम अन्तरगत बिरुवा उत्पादन कार्यमा कार्यालयलाई प्राप्त बिरुवा उत्पादन लक्ष्य नघट्ने गरी स्वीकृत बजेटको परिधि भित्र रही बिरुवा उत्पादन खर्च (प्रजाति अनुसार तलमाथी हुन सक्ने) गरी बिरुवा उत्पादन गर्न सकिनेछ ।

कार्यक्रम सम्पन्न पछि प्रगतिमा निम्न बुँदाहरू समावेश गर्नुपर्नेछ ।

- उत्पादित बिरुवाहरूको जात र संख्या (पोलिथैला साइज अनुसारको बिरुवा सँख्या)
- बिरुवा उत्पादन रजिष्टर (बिउ छर्ने, बिउ उपचार, ट्रान्सप्लान्ट, गोडमेल, ग्रेडिड सहितका विस्तृत कृयाकलाप उल्लेख गरिएको) बिरुवा वितरण रजिष्टरमा बिरुवा प्राप्त गर्ने सँघ, संस्था, समूह, व्यक्तिको नाम, ठेगाना, सम्पर्क नम्बर, बिरुवा जात सँख्या, रोपिने स्थान सहितको विवरण विभिन्न क्रियाकलापहरूको फोटो ।

यसमा विनियोजित रकम स्वीकृत लागत इष्टिमेटका आधारमा स्थापित नर्सरीहरूमा विभिन्न प्रजातिका बिरुवा उत्पादन, व्यवस्थापन, हेरालुको ज्याला, सिँचाई आदि कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ । स्थापित नर्सरीमा उत्पादन भएका बिरुवाहरूको प्रजाति र संख्या विवरण एवम् वितरणको लगत (व्यक्ति/ संस्था, संख्या) स्पष्ट रूपमा डिभिजन वन कार्यालय प्रमुखबाट प्रमाणित गरी राख्नु पर्नेछ ।

यो कार्यक्रम बिरुवाको गुणस्तर कायम गर्नको लागि डिभिजन वन कार्यालबाट सञ्चालन वा अन्तर्गत कार्यरत प्राविधिक वन कर्मचारीहरू मार्फत गर्नु पर्नेछ । यो कार्यक्रम क्रमागतरूपमा वार्षिक कार्यक्रमसँग समायोजन हुने गरी भूतानी तालिका तयार गरी कम्तिमा दुई वर्षको लागि हुने भएकोले सो अनुसारको खर्च व्यवस्थापन गर्न सकिनेछ ।

२.१०२ गत आ.व.को दुई वर्षे वन बिरुवा संरक्षण तथा मर्मत खर्च

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य गत आ.व.मा उत्पादन भएको नर्सरीमा रहेको बिरुवाहरूको मर्मत संभार गरी स्वस्थ बिरुवा उत्पादन गर्ने हो ।

यसमा विनियोजित रकम स्वीकृत लागत इष्टिमेटका आधारमा स्थापित नर्सरीहरूमा विभिन्न प्रजातिका बिरुवा उत्पादन, संभार, व्यवस्थापन, हेरालुको ज्याला, सिंचाई आदि कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

स्थापित नर्सरीमा उत्पादन भएका बिरुवाहरूको प्रजाति र संख्या विवरण एवम् वितरणको लागत (व्यक्ति/ संस्था, संख्या) स्पष्ट रूपमा डिभिजन वन कार्यालय प्रमुखबाट प्रमाणित गरी राख्नु पर्नेछ । यो कार्यक्रम डिभिजन वन कार्यालय अन्तर्गत कार्यरत प्राविधिक वन कर्मचारीहरू मार्फत गराउन सकिनेछ ।

प्रति बिरुवा ५ रुपियाको दरले राखिएको छ मर्मत संभारको लागि यो नर्मस बमोजिम बजेट सीमा भित्र रही कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न सकिनेछ ।

२.१०३ तिन वर्षे फलफुल, वन बिरुवा (शोभायमान समेत) उत्पादन, खरिद तथा वितरण । नर्सरी मर्मत / व्यवस्थापन

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य खाली रहेका सार्वजनिक र निजी जग्गामा वृक्षरोपण गर्न आवश्यक पर्ने गुणस्तरयुक्त रोपण योग्य बिरुवा उत्पादन गर्ने रहेकोछ ।

यसमा विनियोजित रकम स्वीकृत लागत इष्टिमेटका आधारमा नर्सरी निर्माण/स्थापित नर्सरीको स्तरोन्नती, व्यवस्थापन, हेरालु र बिरुवा उत्पादन कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ । स्थापित नर्सरीमा उत्पादन भएका बिरुवाहरूको प्रजाति र संख्या विवरण एवम् बिरुवा रोपण तथ्याङ्क (व्यक्ति/ संस्था, संख्या र क्षेत्रफल) स्पष्ट रूपमा डिभिजन वन कार्यालय प्रमुखबाट प्रमाणित गरी राख्नु पर्नेछ । यो कार्यक्रम डिभिजन वन कार्यालय अन्तर्गत कार्यरत प्राविधिक वन कर्मचारीहरू मार्फत अमानतबाट गराउन सकिनेछ ।

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य निजी तथा सार्वजनिक जग्गाहरूमा हरियाली प्रवर्द्धन गरी उत्पादकत्व वृद्धि गर्नका लागि उच्च माग भएका काष्ठ तथा गैरकाष्ठ प्रजातिका स्वस्थ तथा गुणस्तरीय बिरुवाहरू उत्पादन गरी वृक्षरोपणको लागि तयार पार्नु रहेको छ । साथै निजी र सार्वजनिक क जग्गाहरूमा स्थानीय चाहना तथा प्राविधिक दृष्टिकोणले उपयुक्त र उत्पादन दिन सक्ने प्रजातिहरूको बृहत वृक्षरोपण गरी वनबाट समृद्धिमा योगदान पुर्याउनको लागि आवश्यक बिरुवाहरू वन नर्सरीमा तयार गर्नुपर्ने रहेको छ ।

विशेष गरी वृक्षरोपणको लक्ष्य परियोजनाको दस्तावेज अनुसार र हाल विनियोजित कार्यक्रम अनुसार दुवै प्रदेश मधेश तथा लुम्बिनीका गरी ५० वटा पालिकाहरूको कार्यक्रममा रहेको हुँदा तिनीहरूको मागलाई लक्षित गरी बिरुवा उत्पादन गर्नु रहेको छ । यसै गरी समुदायमा आधारित दिगो वन व्यवस्थापनको कार्यक्रम अनुसार अनुदान माग गर्दा पनि वृक्षरोपणको माग भएमा त्यसको लागि पनि आपूर्ति गर्ने उद्देश्य राखिएको छ ।

यस कार्यक्रम अन्तर्गत परियोजनाका लागि छुट्टै नर्सरीको व्यवस्थापन गर्न बाह्रै महिना बिरुवा उपलब्ध हुने गरी सिंचाइको स्थायी व्यवस्था, स्थायी रूपमा फेन्सिङ वा पर्खाल, स्टोराउस, कम्पोष्ट पिट, सेडहाउस, हरेक बेडमा पाइप जडान गरी स्प्रिङ्कल सिंचाइ, बत्तीको व्यवस्था गरी स्थायी रूपमा नर्सरी सञ्चालन हुने गरी निर्माण वा मर्मत गर्नुपर्नेछ ।

निर्माण एवम् मर्मत भई स्थापना भएका नर्सरीहरूमा खाली रहेको निजी, सार्वजनिक क्षेत्रमा वृक्षरोपण गर्न, समुदायको जग्गामा बिरुवा रोपण गरी रुखले ढाकेको क्षेत्रको विस्तार गर्न डिभिजन वन कार्यालय वा मातहतका सब डिभिजन वन कार्यालय मार्फत यो कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्नेछ ।

प्रजातिहरू छनौट गर्दा समृद्धिका लागि वन परियोजना लागु भएका पालिकाहरूको माग, उपभोक्ताहरूको रुचि र कृषि-वनको लागि आवश्यक कार्यालयको वार्षिक कार्यक्रममा उल्लिखित वृक्षरोपणका लक्ष्यलाई आधार बनाई विभिन्न प्रकारका रुख काष्ठ

तथा अन्य बहुउपयोगी प्रजातिलाई प्राथमिकता दिनुपर्नेछ। परस्थानीय प्रजातिहरूको विरुवा उत्पादनलाई यस कार्यक्रमले निरुत्साहन गरेको छ । अतयवः वृक्षरोपण अनुदान निर्देशिकामा उल्लेख गरिएको विरुवाहरूको उत्पादनलाई प्राथमिकता दिनु पर्नेछ ।

विरुवा उत्पादनको कार्यदिश गर्दा अनिवार्य रूपमा प्रजाति किटान गर्नुपर्नेछ । कार्यालय आफैले नर्सरी सञ्चालन गर्दा सम्भव भए सम्म बीउ स्रोत, समय तालिका आदि समेत खुल्ने गरी डिभिजनल वन अधिकृतबाट प्रमाणित गरिएको विरुवा उत्पादन रजिष्टर राख्नु पर्नेछ । उक्त वन नर्सरीमा विरुवा वितरणको विवरण अनिवार्य रूपमा राख्नु पर्दछ ।

विरुवा उत्पादन भई वितरण गर्दा अनिवार्य रूपमा वितरण लगत राख्नुपर्नेछ। नर्सरी राखिएको स्थानमा स्पष्ट देखिने गरी परियोजनाबाट सञ्चालित नर्सरी किटान गरी होर्डिङ बोर्ड राख्नु पर्नेछ । अन्य कुरा स्वीकृत लागत इष्टिमेट र प्रचलित नियमानुसार गर्नुपर्नेछ ।

मधेशमा नर्सरी मर्मत १७ वटा २६ लाख विनियोजन गरीएको छ । लुम्बिनीमा २७ पटकको लागि ४१ लाख विनियोजन गरिएको छ । प्रति नर्सरी अधिकतम १ लाख ५२ हजार रकम राखिएको छ ।

२.१०४ सुधारिएको वन पैदावार घाटगद्दी/डिपो निर्माण

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य डिभिजन वन कार्यालय अन्तर्गत रहेका विभिन्न प्रकारका वनहरूबाट नियमित रूपमा नियमानुसार उत्पादन हुने काठको समुचित भण्डारण गर्नको लागि आधुनिक किसिमको हावा पानीले असर नगर्ने गरी टिनको छाना भएको सेड निर्माण/दुङ्गा बिछ्याउने जस्ता कार्य गर्नु रहेको छ ।

यसमा विनियोजित बजेट डिभिजन वन कार्यालयबाट स्वीकृत लागत इष्टिमेटका आधारमा खर्च गर्न सकिनेछ। यो कार्य सामुदायिक र साझेदारी वन उपभोक्ता समूहको लागत साझेदारीमा यो कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिनेछ । यसको लागि डिभिजन वन कार्यालयको उपयुक्त क्षेत्रको छनौट गर्दा समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापनको लागि सहयोगी हुने गरी लागत वा अन्य सहयोगमा साझेदारीता गर्न सकिनेछ ।

यस्तो घाटगद्दी वा डिपो निर्माण गर्दा बजेटको परिधि भित्र रही निम्न बमोजिमको कार्यहरू डिजाइनमा समावेस गर्नको लागि मार्गनिर्देशन गर्नेछ ।

१. **वातावरणीय पक्षहरू:** माटोको अवस्था, पानीको गुणस्तर, र वन्यजन्तुको बासस्थान जस्ता कारकहरूलाई ध्यानमा राखेर वातावरणीय प्रभावलाई कम गर्ने स्थान तथा संवेदनशील क्षेत्र र पानीबाट सुरक्षा गर्न बफर जोनको व्यवस्था ।
२. **पहुँच:** डिपोमा वन पैदावारहरू लैजान र डिपोबाट वन पैदावारहरू निकासको लागि सहज तथा सरल पहुँच मार्गको व्यवस्था ।
३. **सुरक्षाको प्रत्याभूति भएको स्थान:** सुरक्षामा चोरी तथा सबै किसिमका जोखिमहरू आगलागी, बाढी पहिरो लगायत पर्दछन् ।
४. **लग भण्डारण:** विभिन्न प्रकार र आकारका लगहरूका लागि तोकिएका क्षेत्रहरूसहितको व्यवस्थित भण्डारण प्रणाली लागू गर्न सक्ने गरी स्थानको व्यवस्था । लगहरू बिग्रन र क्षति हुनबाट रोक्नको लागि उचित प्रविधिहरू प्रयोगमा सहज हुने कार्यको सुनिश्चितता ।

५. **लोडिङ र अनलोडिङ क्षेत्रहरू:** क्रेन वा फोर्कलिफ्टहरू जस्ता उपयुक्त उपकरणहरू सहित ट्रकहरू लोड र अनलोड गर्नका लागि विशेष क्षेत्रहरू निर्दिष्ट गर्ने । साथै सुरक्षित रूपमा सवारी साधन चलाउनको लागि पर्याप्त ठाउँको सुनिश्चितता ।
६. **सुरक्षित छानो भएको भण्डारण क्षेत्रको निर्माण:** प्रतिकूल मौसम अवस्थाहरूबाट लगहरू जोगाउन, क्षय र क्षतिको जोखिम कम गर्न यस्ता भण्डारण क्षेत्रहरू निर्धारण । विशेष गरी संवेदनशील लगहरूको सुरक्षाको लागि विशेष व्यवस्था ।
७. **भूक्षय हुनबाट जोगाउने तथा संरक्षण गर्ने कार्य:** माटोको क्षय हुनबाट रोक्नको लागि सिल्ट बार, वनस्पति बफर लगायत अन्य संरचनाहरूको उपायहरू ।
८. **फोहोर व्यवस्थापन:** बोक्रा, भूस लगायत अन्य उप-उत्पादनहरू व्यवस्थापन गर्नको लागि फोहोर व्यवस्थापन प्रणाली स्थापना । फोहोर सामग्रीहरूको पुनः उपयोग तथा सुरक्षित विसर्जनको व्यवस्था ।
९. **श्रमिक सुरक्षा उपायहरू:** दुर्घटनाको जोखिम कम गर्न सुरक्षा प्रोटोकल र साइनेजहरूको व्यवस्था । कामदारहरूको लागि सुरक्षा प्रशिक्षण प्रदान गर्ने प्रणाली र व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणहरूको उपलब्धता सुनिश्चितता गर्ने । यससँग सम्बन्धित सामग्रीहरूको सुरक्षित भण्डारण तथा सहज पहुँचको व्यवस्था तथा त्यसको लागि प्रोटोकलको तयारी तथा लागु गर्ने व्यवस्था ।
१०. **सुरक्षा उपायहरू:** चोरी र अनधिकृत पहुँच रोक्न सुरक्षा सुविधाहरू स्थापना तथा संरचनाहरू निर्माण लगायत अवाञ्छित क्रियाकलापहरूको अनुगमनको लागि निगरानी क्यामेरा र उचित प्रकाशको प्रबन्ध ।
११. **वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षाको अनुपालन:** स्थानीय, राष्ट्रिय र सामान्यतः अन्तर्राष्ट्रिय वन र वातावरणीय नियमहरूको पालना सुनिश्चितको साथै परियोजनाको वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षा ढाँचाले निर्दिष्ट गरेको विषयहरूको पालना तथा लागु गर्ने कार्यहरू ।
१२. **अभिलेख व्यवस्थापन:** लगहरूको आगमन तथा निकासी भएको विवरण दैनिक तुरुन्त देखिने गरी जानकारी प्रवाह हुने व्यवस्था ।
१४. **समुदायसँगको सहकार्यको प्रणालीगत व्यवस्था:** वन पैदावारको उपयोगको सरोकारलाई सम्बोधन गर्न र सकारात्मक सम्बन्ध बढाउन स्थानीय समुदाय र सरोकारवालाहरूसँग डिपोको सञ्चालन व्यवस्था पारदर्शी प्रणाली ।
१५. **सूचना व्यवस्थापन प्रणाली विकास:** लगहरूको परिमाण र प्रकारहरूको वास्तविक-समय ट्र्याकिङको (**Real time tracking**) व्यवस्थापन प्रणालीहरू लगायत लग पहिचानको लागि नम्बरिङ प्रणाली वा बारकोड जस्ता प्रविधिको प्रयोग गरी अभिलेख व्यवस्थापन ।
१६. **श्रमिकहरूको सुरक्षा प्रणालीको प्रत्याभूति हुने प्रणाली**

यो कार्यक्रम डिभिजन वन कार्यालय अन्तर्गत स्वीकृत डिजाइन तथा कार्यसूची बमोजिम कार्यरत प्राविधिक वन कर्मचारीबाट अमानत वा सेवा प्रदायक वा समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन समूह मार्फत कुन तरिका उपयुक्त हुन सक्दछ एकिन गरी कार्यान्वयन गर्न सकिनेछ ।

मधेश प्रदेशमा १६ वटा १० लाखले १ करोड ६० लाख ।

लुम्बिनी प्रदेशमा १४ वटा १० लाखले १ करोड ४० लाख ।

२.१०५ फर्निचर तथा फिक्चर

यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य प्रदेशका परियोजना व्यवस्थापन इकाई तथा मातहतका कार्यालय व्यवस्थापनका लागि आवश्यक पर्ने विभिन्न सामग्री (फर्निचर तथा फिक्चर) खरिद गर्नु रहेको छ। यस कार्यक्रममा विनियोजित बजेट प्रचलित खरिद ऐन, नियमावली अनुसार खर्च गरिनेछ ।

भाग ३

अनुगमन तथा प्रतिवेदन

कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि अनुगमन र मूल्याङ्कनको खाका निम्न बमोजिम रहेको छ । समृद्धिका लागि वन परियोजनाले विशेष गरी दिगो वन व्यवस्थापनलाई केन्द्रमा राखेर कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिरहेको विदितै छ । प्रत्येक निर्दिष्ट परियोजना वर्षको लागि, कार्यान्वयन इकाइहरूले तोकिएको/अनुमोदित परियोजना क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन गर्न आवश्यक छ, र प्रभावकारी रूपमा गतिविधिहरू कार्यान्वयन गर्न कार्यान्वयन इकाइहरूलाई आवश्यक बजेट विनियोजन गरिएको छ । योजनाबद्ध तरिकाबाट समयमै क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन गर्न आवश्यक छ ताकि तिनीहरूको कार्यान्वयनबाट अपेक्षित उपलब्धिहरू पूरा गर्न सकियोस्, जसले गर्दा परियोजनाको लक्षित उद्देश्यहरू पूरा गर्न योगदान पुग्छ । परियोजनाको प्रगतिलाई पछ्याउन पालिकाहरूले योजनाबद्ध रूपमा स्वीकृत क्रियाकलापहरूलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिरहेको सुनिश्चित गर्न यो अनुगमन र मूल्याङ्कन खाका तयार गरिएको हो । प्रत्येक क्रियाकलाप कार्यान्वयन इकाइले तल वर्णन गरिएको तरिकाबाट अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको कार्यहरू सञ्चालन गर्न आवश्यक छ ।

३.१ विस्तृत कार्यान्वयन योजनाको तयारी

प्रत्येक कार्यान्वयन इकाइले स्वीकृत वार्षिक लक्ष्य अनुरूप कार्यान्वयन गर्नु भन्दा पहिले विस्तृत कार्यान्वयन योजना तयार गर्नुपर्ने हुन्छ । यस विस्तृत कार्यान्वयन योजनामा विभिन्न स्वीकृत गतिविधिहरूको लागि लक्ष्यहरूको मासिकरूपमा कार्यतालिका बनाउनु पर्नेछ । यो विस्तृत योजनाले सही समयमा गतिविधिहरूको कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्नेछ र परियोजनाको प्रगतिको अनुगमन गर्न मद्दत गर्नेछ, जस्तै योजनाबद्ध गतिविधिहरू सही समयमा, सही मात्रामा सम्पन्न भएका छन् वा छैनन् आदि ।

३.२ स्थलगत अनुगमन/मूल्याङ्कन

कार्यान्वयन इकाइमा रहेका विशेष गरी परियोजनाको लागि काम गर्ने वन प्राविधिकहरू, फोकल पर्सन एवम् कुनै सेवा प्रदायक विज्ञ वा अन्य कुनै निकायहरूबाट खटिएका सम्बन्धित पदाधिकारीहरूले आवधिक आधारमा क्रियाकलाप कार्यान्वयन स्थलहरूको अनुगमन भ्रमण गर्नेछन् । यस्तो स्थलगत अनुगमनको कार्य कम्तिमा तीन महिनामा एक पटक, वा आवश्यकता अनुसार गर्नु पर्दछ । यी प्रत्येक भ्रमणको अन्त्यमा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन भ्रमण टोलीले कार्यान्वयन इकाइ प्रमुखलाई प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेछ । यस्तो प्रतिवेदनहरू प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन एकाइ तथा सम्बन्धित डिभिजन वन वा सब डिभिजन वन कार्यालयहरूलाई आवश्यकता अनुसार उपलब्ध गराउनु पर्नेछ । अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट प्राप्त सुझावहरूलाई कार्य प्रक्रियामा आन्तरिक रूपमा समावेश गरिनुपर्छ ।

३.३ कार्य सम्पादन प्रतिवेदन

सम्पन्न गतिविधिहरूको सूचना तथा तथ्याङ्क राख्न र क्रियाकलापहरूको समय समयमा जाँच गर्नको लागि, पूरा भएका गतिविधिहरूको विवरणहरू भर्न आवश्यक छ, जस्तै गतिविधि कार्यान्वयनको लागि योजनाबद्ध मिति, गतिविधि कार्यान्वयनको वास्तविक मिति, गतिविधिको विवरण, उदाहरण, स्थान, सहभागीहरू, इत्यादि । गतिविधिहरूबाट अपेक्षित उपलब्धि, सामना गरिएका समस्याहरू, सुधारका लागि सुझावहरू, सहभागीहरूको विवरण, आदि ।

३.४ वार्षिक कार्यसम्पादनको मूल्याङ्कन

प्रत्येक कार्यान्वयन इकाईले आर्थिक वर्षको अन्त्यमा आयोजनाको समग्र कार्यसम्पादनको मूल्याङ्कन गर्नेछ। यसमा वार्षिक लक्ष्यको तुलनामा वर्षको उपलब्धिहरूको मूल्याङ्कन समावेश हुनेछ। त्यसो गर्दा, भिन्नताको कारणहरू, लक्ष्यहरू किन हासिल हुन सकेनन् र परियोजनाका क्रियाकलापहरू कार्यान्वयनमा के-कस्ता लक्ष्यहरू प्राप्त भए के कस्ता सिकाईहरू प्राप्त भयो त्यसबारेमा उल्लेख गर्नु पर्दछ। यस्तो प्रतिवेदन प्रत्येक क्रियाकलापहरूको लागि तयार गरी सबैको एकमुष्ट तयार गर्नु पर्छ। प्रतिवेदनमा समावेश गरिने प्रमाणहरू फोटोहरू नक्साहरू बैठकको निर्णयहरू लगायत विभिन्न सामग्रीहरू समावेश गर्न सकिनेछ।

३.५ त्रैमासिक/वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन

प्रत्येक कार्यान्वयन इकाईले आर्थिक वर्षको त्रैमासिक तथा वार्षिक अवधिमा गरिएका गतिविधिहरू वर्णन गर्दै संक्षिप्त त्रैमासिक तथा वार्षिक प्रतिवेदन तयार गर्नु पर्नेछ। यसमा त्रैमासिक/वार्षिक लक्ष्यको तुलनामा हासिल गरेका उपलब्धिहरूलाई प्रस्तुति गर्नु पर्नेछ। प्रस्तुति गर्दा सामना गरेका समस्या/चुनौतीहरू पनि वर्णन गर्नु पर्नेछ र कार्यान्वयनमा सुधारका लागि उपायहरू सुझाव दिनु पर्नेछ। प्रतिवेदनहरू नेपाली वा अङ्ग्रेजी कुनै पनि भाषामा तयार गर्न सकिनेछ।

यस कार्यविधिमा उल्लेख गरिएको प्रक्रियाको अलावा सङ्घीय तथा प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन एकाईहरूले माग गरे बमोजिम एवं नेपाल सरकारबाट प्रचलनमा रहेको तथा डिभिजन वन कार्यालयहरू लगायत सेवा प्रदायकहरूले सम्बन्धित कार्यान्वयन इकाईमा प्रगति विवरणहरू उपलब्ध गराउने फारमहरू भरी प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन एकाईले सङ्कलन वा प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन एकाईमा पेश गर्नु पर्नेछ र प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन एकाईले समग्र कार्यान्वयन इकाईहरू लगायत पालिकाहरू समेतको र प्रदेशको समग्र प्रगति सहितको प्रतिवेदन सङ्घीय परियोजना व्यवस्थापन एकाईमा पेश गर्नु पर्नेछ।

३.६. परिणाम खाकामा झल्किने प्रगति

परियोजना अन्तर्गत संचालित क्रियाकलापहरूले परियोजनाको स्वीकृत परिणाम खाकामा उल्लेखित सूचांकहरूको लक्ष्य प्राप्तमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरूपले योगदान गरि रहेको हुन्छ। यस्ता उपलब्धिहरूको अभिलेखीकरण गर्नु अत्यन्त जरूरी हुन्छ। यी सूचांकहरू मध्ये दिगो वन व्यवस्थापन क्रियाकलापहरू र अन्य क्रियाकलापहरूसँग प्रत्यक्ष सम्बन्धित रहेका छन्। अतः यस्ता सूचांकहरूको अभिलेख कार्यान्वयन इकाईहरूले अनिवार्य राख्नु पर्ने हुन्छ र यी उपलब्धिहरू आफ्नो त्रैमासिक/वार्षिक प्रगति प्रतिवेदनमा उल्लेख गर्नु पर्ने हुन्छ। कार्यान्वयन इकाई स्तरका यी सूचांकहरू तथा यिनको प्रगति अभिलेखीकरण निम्नानुसार गर्नु पर्ने हुन्छ।

३.७. प्रगति विवरणको अभिलेख राख्ने तथा प्रतिवेदन

यस कार्यविधि बमोजिमका क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन गरि सके पछि प्रत्येक त्रैमासिक अवधि समाप्त भएको ७ सात दिन भित्र प्रचलित व्यवस्थामा भएको प्रगति बुझाउने फारमहरू एवं विवरणहरू प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन इकाईमा अनुसूचीहरू १ देखि ५ सम्मका फारमको विवरणहरू डिभिजन वन कार्यालयहरूले प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन इकाईमा पठाउनु पर्नेछ। यसै गरी प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन इकाईले समग्रमा सबै विवरणहरू सङ्घीय परियोजना व्यवस्थापन इकाईमा नियमित रूपमा तथा आवश्यकता अनुसार प्रतिवेदन गर्नु पर्नेछ।

अनुसूची १: तालिम / गोष्ठी / अन्तरक्रिया/ सभा / सम्मेलन बारेको अभिलेख

अनुसूची २: सम्बर्धन प्रणालीबाट निर्दिष्ट समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन कार्ययोजना नविकरण गरिएका वन उपभोक्ता समूहहरुको विवरण

अनुसूची ३: सम्बर्धन प्रणालीबाट निर्दिष्ट समुदायमा आधारित वनको नया कार्य योजना तयारी तथा वन हस्तान्तरण गरिएका वन उपभोक्ता समूहहरुको विवरण

अनुसूची ४: समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन अनुदान कार्यक्रम अन्तर्गत भएका उपलब्धिहरु

अनुसूची ५: वित्तीय प्रतिवेदनका फारमहरु

अनुसूची ११: विश्व वैङ्कमा शोधभर्नाको लागि पेश गर्नु पर्ने लेखा विवरणको लागि Budget Category सूचक फारम

भाग ४

वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी प्रावधान

४.१ वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षा

परियोजनाले अवलम्बन गरेको दिगो वन व्यवस्थापनको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि सक्षम अवस्थाहरू, संस्थागत प्रावधानहरू र क्षमताको श्रृजना गरेर अप्रत्यक्षरूपमा दिर्घकालिन सकारात्मक प्रभावहरू पार्नेछु भनी यस परियोजनाले अनुमान गरेको छ । तथापि, परियोजनाले नकारात्मक वातावरणीय तथा सामाजिक प्रभावहरू पनि पार्न सक्नेछ, जसलाई नेपाल सरकारको कानून तथा नियमहरूका साथै विश्व बैङ्कको वातावरणीय तथा सामाजिक नीति बमोजिम न्यूनीकरण गर्न आवश्यक छ । प्रारम्भिक वातावरणीय तथा सामाजिक प्रभाव मूल्याङ्कनका आधारमा वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन खाका तयार गरिएको छ । परियोजनामा व्यवस्था गरिएका वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन खाका, सरोकारवाला संलग्नता योजना र वातावरणीय तथा सामाजिक प्रतिवद्धता सम्बन्धी योजनाहरू परियोजना अन्तर्गत सबै क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन गर्दा अवलम्बन गर्नु पर्दछ ।

परियोजना सान्दर्भिक वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम तथा प्रभावहरूका (वातावरणीय तथा सामाजिक मापदण्डमा आधारित) बारेमा संक्षिप्त विवरणहरू तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

१. कामदार तथा काम गर्ने अवस्थाहरू: परियोजनाले प्रत्यक्ष कामदार, सम्झौता गरिएका कामदार, सामुदायिक कामदार र प्राथमिक आपूर्ती कामदार लगायत विभिन्न प्रकारका कामदारहरूलाई रोजगारी प्रदान गर्न सक्नेछ । तथापि, परियोजनाको प्रकृति हेर्दा बहुसंख्यक कामदारहरू दिगो वन व्यवस्थापनमा कार्यरत सामुदायिक कामदार हुन सक्ने सम्भावना रहेको छ । केही दक्ष कामदारहरूलाई वनमा आधारित उद्यमहरूले सम्झौता गर्ने पनि सम्भावना रहेको छ । उल्लेखनीय जोखिम निम्त्याउने तथा कामदार एवं काम गर्ने अवस्थाहरूमा प्रभावपार्ने क्रियाकलापहरूका लागि श्रम व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रक्रियाहरू विकास गरिने र तिनलाई परियोजना अवधिभर कार्यान्वयन गरिनेछ । परियोजनाले उपयुक्त पेशागत, स्वास्थ्य तथा सुरक्षाका उपायहरू पनि तयार, अवलम्बन र कार्यान्वयन गर्नेछ । पेशागत स्वास्थ्य तथा सुरक्षा सम्बन्धी आवश्यकताहरू सान्दर्भिक सम्झौता सम्बन्धी दस्तावेजहरूमा समावेश गर्नु पर्नेछ ।

२. संसाधन दक्षता तथा प्रदुषण नियन्त्रण एवं व्यवस्थापन: दिगो वन व्यवस्थापन योजनाको कार्यान्वयनबाट कार्बन संचितिकरणमा प्राप्त खुद लाभका साथै न्यून हरित गृह ग्याँस उत्सर्जन हुने गरी वनको व्यवस्थापन तथा उत्पादकत्वमा सुधार हुन्छ । दिगो वन व्यवस्थापन सम्बन्धी नमूनाहरू स्थापना गर्नका लागि रुखहरू कटान गर्नुपर्ने हुन्छ, साथै वनमा आधारित साना तथा मझौला उद्यमहरूले फोहर उत्पन्न गर्दछन् । पूनरुत्पादन राम्रो भएका वनक्षेत्रहरू (जहाँ साना विरुवाहरू वृद्धि हुनका लागि प्रसस्त ठाउँको आवश्यकता पर्दछ) मा रुखहरू हटाउने कार्य सुरु गरिनेछ । यस परियोजनाले हानिकारक तथा विषादि फोहरहरूको सामना गर्नको लागि फोहर व्यवस्थापन योजनाहरू विकास गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ ।

३. सामुदायिक स्वास्थ्य तथा सुरक्षा: यस परियोजनामा सामुदायिक स्वास्थ्य तथा सुरक्षा सम्बन्धी मुद्दा मामिलाहरू हुने छैन भनी परिकल्पना गरेको छ बरु पारिस्थितिकीय सेवाहरूमा सुधार भएर समुदायहरूको जिविकोपार्जनमा फाइदाजनक प्रभावहरू पर्ने हुन्छ । विषादी एवं हानिकारक वस्तुहरूमा संलग्न वनमा आधारित साना तथा मझौला उद्यमहरूले आपतकालीन एवं प्रतिकार्य योजनाहरू तयार गरी कार्यान्वयन गर्नेछन् । वातावरणीय जोखिम भएका साथै सामुदायिक स्वास्थ्यमा प्रभाव पार्ने

क्रियाकलापहरूलाई सोही अनुसार वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन योजनाहरू तयार गरेर सम्बोधन गरिने गरी कार्यक्रमहरू तयार गर्नु पर्नेछ ।

५. जैविक विविधता संरक्षण तथा जीवित प्राकृतिक स्रोतहरूको दिगो व्यवस्थापन: दिगो वन व्यवस्थापन योजनाको कार्यान्वयन र निजी तथा सार्वजनिक जग्गामा गरिने वृक्षरोपणमा केही सम्भावित खतराहरू हुन सक्छन्, जस्तै मिश्रित सालको वनलाई शुद्ध सालको वनमा परिणत गर्ने, मिचाहा प्रजातिहरूका कारण प्रमुख प्रजातिका रुखहरूको प्राकृतिक पूनरुत्थानमा हास आउने, रुखहरू काटेको कारण वन्यजन्तुका बासस्थानहरू क्षति हुने, निजी तथा सार्वजनिक जग्गाहरूमा एकल प्रजातिको वृक्षरोपणको कारण सम्भावित कीट तथा किटाणु संक्रमणमा वृद्धि हुने आदि । रुख प्रजातिहरूलाई समानुपातिक तवरले माउ रुखका रूपमा छनौट गर्ने, आवश्यक नभएका रुख प्रजातिहरू हटाउनका लागि स्थापित पूनरुत्पादनका सुरुका वर्षहरूमा नियमित रूपमा सरसफाईका साथै घाँस एवं झारपात उखेल्ने जस्ता न्यूनीकरणका उपायहरू नेपाल सरकारद्वारा लागु गरिएका मार्गदर्शन बमोजिम दिगो वन व्यवस्थापन योजनाहरूमा समावेश गरिनु पर्दछ ।

जैविक विविधतामा पर्ने प्रभावहरू न्यूनीकरण गर्नको लागि स्थलगत क्रियाकलापहरूलाई वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन योजनाहरूमा समावेश गर्नु पर्दछ ।

६. आदिवासी जनजातिहरू तथा स्थानीय समुदाय: परियोजनाको क्षेत्र आदिवासी जनजाति” भनिने आदिवासी जनजातिहरूको बसोबास गर्ने स्थल हो । परियोजनाका क्रियाकलापहरूले आदिवासी जनजातिहरूको परम्परागत स्वामित्व वा चलन अनुसार प्रयोग गर्दै आएका भूमि तथा प्राकृतिक स्रोतहरूमा वा पेशामा नकारात्मक प्रभाव पर्ने बारे स्पष्ट नभएकोले परियोजनाको कार्यान्वयन अवधि भित्र आदिवासी जनजातिहरूमा नकारात्मक वा उल्लेखनीय प्रभावहरू पार्ने कुनै क्रियाकलापको लागि स्वतन्त्र प्रक्रियाका साथै पूर्व जानकारी गरिएका सहमतिहरूको पालना गर्नुपर्ने एउटा आदिवासी जनजाति तथा कमजोर समुदायको विकास सम्बन्धी खाका (Indigenous and Vulnerable Communities Development Framework: IVCDF) विकास गरिएको छ यस अनुरूपको कार्यहरू गर्नु पर्दछ ।

७. साँस्कृतिक सम्पदा: यस परियोजनाले कुनै पनि पवित्र एवं साँस्कृतिक सम्पदाका स्थलहरूमा प्रत्यक्ष प्रभावहरू पार्ने अनुमान गरिएको छैन । तथापि, साँस्कृतिक सम्पदामा पर्याप्त जोखिमहरू वा प्रभावहरू पार्न सक्ने परियोजनाको कुनै पनि क्रियाकलापको लागि स्थल विशिष्ट वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन योजनाहरू (Environmental and Social Management Plan) मा समाविष्ट गरिनु पर्दछ । आवश्यक परेमा यसका लागि न्यूनीकरण योजना तयार गरी त्यसै अनुरूप कार्यहरू गर्नु पर्दछ ।

४.२ वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापनको खाका

वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन खाकाले परियोजनाबाट वित्तीय सहयोग उपलब्ध गरिने क्रियाकलापहरूका कारण परियोजनाको कार्यान्वयन अवधि भित्र उत्पन्न हुने वातावरणीय तथा सामाजिक प्रभावहरू न्यूनीकरण गर्ने उपायहरू केलाएर हेर्न, मूल्याङ्कन गर्न, व्यवस्थापन गर्न र अनुगमन गर्नका लागि यसका विधि प्रक्रियाहरूको विकास गरेर सम्भावित नकारात्मक प्रभावहरूको व्यवस्थापन गर्नमा परियोजनाको जिम्मेवार टोलीले दिशानिर्देश गर्नेछ । यो खाका परियोजनाको सङ्घीय/प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन एकाई वा वेबसाइटमा (www.redd.gov.np) उपलब्ध रहेको छ । मुख्य प्रक्रियाहरू सङ्घीय/प्रदेश

परियोजना व्यवस्थापन एकाईद्वारा गरिनु पर्नेछ । तल उल्लेख गरिएका कार्यहरूका लागि वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन योजना सम्बन्धी कार्यहरू अवलम्बन गर्नु पर्नेछ ।

तल दिइएको अवलम्बन गर्नुपर्ने विषयहरू कार्यान्वयन गरिने क्रियाकलापहरूसँग सम्बन्धितको हकमा सो मार्गदर्शन अनुसार गर्नु पर्नेछ ।

४.२.१ परियोजनाको संभाग १ अन्तर्गत पर्ने क्रियाकलापहरूको लागि प्रक्रिया तथा कार्यहरू:

१. सङ्घीय परियोजना व्यवस्थापन एकाईले वातावरणीय तथा सामाजिक रणनीतिक मूल्याङ्कन को आवश्यकता बारे निर्धारण गर्नेछ र विश्व बैङ्कको सम्बन्धित टोलीसँग आफ्नो निर्णय बारे पुष्टि गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । यदि वातावरणीय तथा सामाजिक रणनीतिक मूल्याङ्कनको आवश्यक परेमा, सङ्घीय/प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन एकाईहरूले वातावरणीय तथा सामाजिक रणनीतिक मूल्याङ्कनका निष्कर्षहरू एवं प्रस्तावित उपायहरूबारे समीक्षा गर्नेछन् । प्राविधिक सहयोग र नियमहरू एवं कानूनहरूमा केही कुराहरू समाविष्ट गर्नुपर्ने भएमा, सङ्घीय परियोजना व्यवस्थापन एकाईले बैङ्कको सम्बन्धित टोलीसँग छलफल गरी वातावरणीय तथा सामाजिक प्रभावको मूल्याङ्कनको आवश्यकता बारे निर्धारण गर्नेछ ।

२. सङ्घीय/प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन एकाईहरूले आदिवासी जनजातिहरूका प्रतिनिधि, समुदाय र अन्य समूह सहितका प्रमुख सरोकारवालाहरूसँग प्रस्तावित नीति एवं नियमहरूको मस्यौदा बारे छलफल तथा सुनवाईहरू गर्नेछन् । त्यस्ता छलफलहरूलाई विधिवत अभिलेख गरिनेछ, र अभिलेखहरू वन तथा वातावरण मन्त्रालयको वेबसाइटमा सार्वजनिक गरिनेछ ।

४.२.२ संभाग २ अन्तर्गतका क्रियाकलापहरूका लागि प्रक्रिया तथा कार्यहरू

१. यस संभाग अन्तर्गत दुईवटा उप-संभागहरू समावेश छन् । उप-संभाग-१ अन्तर्गतका प्रमुख क्रियाकलापहरूमा समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन समूहहरूको गठन गर्नुका साथै वन व्यवस्थापन योजनाहरू तयार गरी वन हस्तान्तरण गर्नु पर्दछ । अन्य क्रियाकलापहरूमा समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन समूहहरूको क्षमता विकास गर्ने र गरिब, महिला तथा दलितहरूका लागि जग्गा निर्धारण पर्दछन् । उप-संभाग-२ अन्तर्गतका क्रियाकलापहरूमा निजी तथा सार्वजनिक जग्गाहरूमा साना जग्गाधनीका वृक्षरोपणहरू पर्दछन् । समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन समूहहरूको गठन, वन व्यवस्थापन योजनाहरू तयारी र निजी तथा सार्वजनिक जग्गाहरूमा गरिने वृक्षरोपणका लागि प्राप्त भएका सबै आवेदनहरू वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षा अनुकूल छुनै विवेक्षण गर्नु पर्दछ । यसको लागि छुट्टै खाका विकास गरिएको र प्रदेशको सम्बन्धित विज्ञसँग समन्वय गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ ।

वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षा अनुकूल रहे/नरहेको सम्बन्धमा प्राप्त भएका आवेदनहरू केलाएर हेर्ने कार्य सम्बन्धित प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन एकाईका विशेषज्ञहरूको प्राविधिक सहयोगको साथै समुदायसँग छलफल गरेर सम्बन्धित डिभिजन वन कार्यालयले गर्नेछ । प्राप्त आवेदनहरू केलाएर हेर्ने प्रक्रिया अन्तर्गत वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम प्रभावहरू सम्बन्धी चेकलिष्टसँग सो आवेदनहरू भिडिएर हेरिनेछ । डिभिजन वन कार्यालयबाट प्रक्रिया पूरा गरि प्राप्त भएको चेकलिष्ट अनुसारको आवेदनहरूको स्वीकृत गर्दा प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन एकाईका विज्ञको सहयोग लिन सकिनेछ ।

२. यदि चेकलिष्टमा भएको नकारात्मक प्रभावहरू आवेदनमा आएमा, प्रस्तावित उप-परियोजनाका वातावरणीय तथा सामाजिक प्रभावहरू पहिचान गरेर दोस्रो चरणको परीक्षण गरिनेछ । यी वातावरणीय तथा सामाजिक प्रभावहरूबारे जैविक, भौतिक वातावरणका साथै स्थानीय समुदायहरू एवं आदिवासी जनजातिहरूको जीवनमा पर्न सक्ने प्रस्तावित उप-परियोजनाका सम्भावित जोखिमहरू पहिचान गर्न सम्बन्धित डिभिजन वन कार्यालयलाई जानकारी गराइने छ । डिभिजन वन कार्यालयले सम्बन्धित प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन एकाईको प्राविधिक सहयोग लिएर एउटा सहभागितामूलक वातावरणीय तथा सामाजिक मूल्याङ्कन गर्नेछ, माथि पहिचान गरिएका सम्भावित नकारात्मक वातावरणीय तथा सामाजिक प्रभावहरूका परिमाण, सान्दर्भिकता र तिनीहरूलाई व्यवस्थापन गर्नका लागि विकल्पहरूका साथै न्यूनीकरण बारेमा छलफल गरिनेछ । वृक्षरोपणका लागि रुख प्रजातिहरू र सङ्कलन गरिने वनपैदावारहरूको परिमाणका आधारमा संक्षिप्त वातावरणीय मूल्याङ्कन, प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा अध्ययन गर्न आवश्यक पर्न सक्छ । सम्भावित प्रभावहरूको पहिचान पछि डिभिजन वन कार्यालयले कार्यान्वयन सम्बन्धी विस्तृत विवरणहरू, न्यूनीकरणका उपायहरूको अनुगमन र प्रस्तावित न्यूनीकरणका उपायहरूको विवरणहरूका साथै कार्यान्वयनका लागि समयसीमा भित्र कार्यान्वयन गरिने कार्य योजनाहरू, अनुगमन तथा विस्तृत बजेट समावेश भएका वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन योजना र सामुदायिक सहभागिता योजनाहरू तयार गर्नेछ ।

३. वातावरणीय तथा सामाजिक मूल्याङ्कन, वातावरणीय व्यवस्थापन तथा अनुगमन योजना, सामुदायिक सहभागिता योजना, कार्य योजना र अन्य सान्दर्भिक योजना उपायहरूको तयारी एवं कार्यान्वयनको क्रममा डिभिजन वन कार्यालयले प्रभावित समूहहरू, स्थानीय समुदायहरू, स्थानीय सरकार र स्थानीय गैह्र-सरकारी सँगठनहरूसँग परियोजनाका वातावरणीय तथा सामाजिक पक्षहरूबारे परामर्श गर्नेछ, र तिनीहरूका विचार एवं चिन्ताहरूलाई ध्यानमा राखिनेछ । परियोजना अवधिभर तिनीहरूलाई असर पर्ने वातावरणीय मूल्याङ्कन सम्बन्धी प्रभावलाई सम्बोधन गर्नका लागि डिभिजन वन कार्यालयले त्यस्ता छलफलहरूलाई आवश्यकता अनुसार सुरु गर्नेछ । वातावरणीय तथा सामाजिक मूल्याङ्कनहरू एवं अन्य सुरक्षा सम्बन्धी योजनाहरू समीक्षाको लागि विश्व बैङ्कमा पेश गरिनेछ । स्वीकृत दस्तावेजहरू आधिकारिक वेबसाइटहरूमा सार्वजनिक गरिनेछ, साथै प्रदेश तथा स्थानीय तहहरूमा सर्वसाधारणका लागि उपलब्ध गराइनेछ । यस कार्यको लागि सङ्घीय परियोजना व्यवस्थापन एकाईले समन्वय गर्नेछ ।

४.२.३ परियोजनाको संभाग-३ अन्तर्गत पर्ने क्रियाकलापहरूका लागि प्रक्रिया तथा कार्यहरू

१. संभाग-३ अन्तर्गत दुईवटा उप-संभागहरू पर्दछन् । उपसंभाग ३.१ वनमा आधारित उद्यमहरूका लागि अनुकूल वातावरण सृजना गर्नमा केन्द्रित रहेको छ । सङ्घीय परियोजना व्यवस्थापन एकाईले वातावरणीय तथा सामाजिक रणनीतिक मूल्याङ्कनको आवश्यकता बारे निर्धारण गर्नेछ । यदि वातावरणीय तथा सामाजिक रणनीतिक मूल्याङ्कनको आवश्यकता अनुसार, सङ्घीय/प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन एकाईहरूले वातावरणीय तथा सामाजिक रणनीतिक मूल्याङ्कनको निष्कर्षहरू एवं प्रस्तावित उपायहरूबारे समीक्षा गर्नेछन् । सङ्घीय/प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन एकाईहरूले आदिवासी जनजातिहरूका प्रतिनिधि, समुदाय र अन्य समूह सहितका प्रमुख सरोकारवालाहरूसँग प्रस्तावित नीति एवं नियमहरूको मस्यौदा बारे छलफल तथा सुनवाईहरू गर्नेछन् । त्यस्ता छलफलहरूलाई विधिवत अभिलेख गरिनेछ, र अभिलेखहरू वन तथा वातावरण मन्त्रालयको वेबसाइटमा सार्वजनिक गरिनेछ । यस्ता कार्यहरूमा स्थानीय तहहरूले समन्वय तथा सहकार्यहरू गर्नु पर्नेछ ।

२. उप-संभाग ३.२ अन्तर्गत वनमा आधारित साना तथा मझौला उद्यमहरूको स्थापना तथा विकासका लागि एउटा ऋण प्रवाहको डिजाइन एवं परीक्षण गर्ने कार्यहरू पर्दछन् । वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी योजना एवं संस्थाका

संस्थागत प्रावधानहरूको अस्तित्व शिर्ष निकाय एवं सहायक वित्तीय संस्थाहरू सबैले राख्ने प्रावधान रहेको छ । ऋण प्रवाहको लागि कृषि विकास बैङ्कबाट जारी गरिएको वातावरणीय तथा सामाजिक जोखिम आकलन तथा सुधार कार्ययोजनाको खाका बमोजिम गर्नु पर्नेछ । वन उद्यमहरूलाई भएको ऋण प्रवाहको जानकारी प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन इकाईले राख्नु पर्नेछ । यस कार्यको संयोजन वातावरण तथा सामाजिक सुरक्षा विज्ञले गर्ने र नभएको खण्डमा वन तथा उद्यम विज्ञले गर्नु पर्नेछ ।

४.२.४ परियोजनाको संभाग १-३ अन्तर्गत पर्ने क्रियाकलापहरूको वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षा प्रभाव पूर्व सान्दर्भिकता छनौट

यस परियोजनाले लिएको लक्ष्य दिगो वन व्यवस्थापन लगायतका कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि सक्षम अवस्थाहरू, संस्थागत प्रावधानहरू र क्षमताको सिर्जना गरेर अप्रत्यक्ष रूपमा लामो अवधिसम्म सकारात्मक प्रभावहरू पार्नेछ भनी अनुमान गरिएको छ । तथापि, परियोजनाले नकारात्मक वातावरणीय तथा सामाजिक प्रभावहरू पनि पार्न सक्नेछ, जसलाई नेपाल सरकारको कानून तथा नियमहरूका साथै विश्व बैंकको वातावरणीय तथा सामाजिक नीति बमोजिम भए नभएको एकिन गर्न आवश्यक छ । प्रारम्भिक वातावरणीय तथा सामाजिक प्रभाव मूल्याङ्कनका आधारमा वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन खाका तयार गरिएको छ ।

परियोजनामा व्यवस्था गरिएका वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन खाका, सरोकारवाला संलग्नता योजना, र वातावरणीय तथा सामाजिक प्रतिवद्धतासम्बन्धी योजनाहरू परियोजनाले आत्मसात गरेको हुँदा यस परियोजना अन्तरगत कार्यान्वयन गरिने प्रत्येक क्रियाकलापहरूको सकारात्मक वा नकारात्मक प्रभावहरूको आकलन गरी सकारात्मक प्रभावलाई विस्तार गर्ने साथै नकारात्मक प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्न सहयोग हुने गरी कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्दा कार्यान्वयन पूर्व वा चरणमा जोखिम आकलन गर्नको लागि अनुसूची ६ र ७ बमोजिमको चेकलिष्ट अनुसारको विषय तथा मापदण्डहरूको छनौट (Screening) तालिका तयार गरी प्रतिवेदनमा समावेस गर्नु पर्नेछ ।

४.३ सार्वजनिकरण

वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन खाका दस्तावेज (नेपाली र अङ्ग्रेजी दुवैमा) का साथै सान्दर्भिक भएमा सामुदायिक सहभागिता योजना, वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन योजना, कार्य योजना र आदिवासी जनजाति तथा संकटासन्न समुदायहरूको विकास योजनाहरू यस परियोजना, वन तथा वातावरण मन्त्रालय र विश्व बैंकका आधिकारिक वेबसाइटहरूमा सार्वजनिक गरिनेछ । वेबमा आधारित जानकारीहरूको अलावा लिखित दस्तावेजहरू प्रभावित हुनसक्ने सबैलाई पहुँच योग्य सार्वजनिक स्थानहरूमा सार्वजनिक गरिनेछ ।

४.४ गुनासो निवारण संयन्त्र

परियोजनाबाट प्रभावित जनताहरू, जसले परियोजनाको कार्यान्वयनबाट तिनीहरूका साथै समुदायलाई पनि प्रभाव पार्छ वा वातावरणलाई हानी गर्छ भने त्यस्ता प्रभावितहरूलाई निःशुल्क गुनासो वा समस्या राख्नका लागि सक्षम बनाई सुनिश्चित गर्नका साथै गुनासोको समयमै सन्तोषजनक रूपमा समाधान हुने कुरामा सहजिकरण गर्नका लागि परियोजनाले एउटा गुनासो निवारण संयन्त्रको स्थापना गर्ने प्रावधान राखेको छ । यसै अनुरूप कार्यान्वयन इकाईले पनि गुनासो निवारण संयन्त्र बनाउनु पर्दछ ।

सरोकारवालाहरूलाई गुनासो निवारण संयन्त्र कार्यान्वयन गर्ने आशयबारे अवगत गराउनु पर्दछ, साथै यसको प्रक्रिया उपयुक्त माध्यमहरूबाट संवाद गराउनु पर्दछ ता कि महिला, दलित, आदिवासी जनजाती र गरिबहरूले पनि सूचना जानकारीका लागि पहुँच प्राप्त गर्न सकोस्, साथै तिनीहरूले आफूहरूलाई वहिष्कार गरिएको थाहा पाएमा, तिनीहरूको जीवन वा जिविकोपार्जनमा नकारात्मक प्रभाव परेमा, लाभहरू वा अन्य अवसरको प्रभावकारी रूपमा बाँडफाँट नभएमा, वातावरणमा नकारात्मक प्रभाव परेमा, संयन्त्रहरू सही नभएमा वा परियोजनाका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनबाट अन्य कुनै नकारात्मक वातावरणीय तथा सामाजिक प्रभावहरू परेमा गुनासो निवारण संयन्त्रको माध्यमबाट तिनीहरूले आफ्नो उजुरी सम्बन्धित कार्यान्वयन इकाईको गुनासो सुन्ने अधिकारी समक्ष दर्ता गर्न सक्नेछन् ।

४.४.१ गुनासो निवारण संयन्त्रको प्रक्रियाहरू

गुनासो निवारण संयन्त्रको प्रक्रियाहरू निम्नानुसार छन् ।

(क) जानकारी सूचना: प्रभावित व्यक्तिहरू वा समुदायहरूलाई परियोजनाका अधिकारीहरू कहाँ कसरी पहुँच गर्ने भनी दिशानिर्देश गर्ने गुनासो निवारण संयन्त्र प्रक्रियाहरूको बारेमा विस्तृत जानकारीहरू उपलब्ध गराउनु पर्नेछ । यी जानकारीहरू यस परियोजनाको वेबसाइटमा पनि प्रविष्ट गरिनेछ । कार्यान्वयन इकाईले पनि आफ्नो वेबसाइटमा राख्न सक्नेछन् ।

(ख) दर्ता: सम्बोधन गरिनु पर्ने गुनासोहरू तोकिएको अधिकृतद्वारा मुद्दा मामिला सम्बन्धी एउटा लगबुकमा दर्ता भएपछि गुनासो निवारणको प्रक्रिया सुरु हुनेछ, र यसले ती मुद्दा मामिलाहरूको अभिलेख व्यवस्थापन गरि तिनको प्रगति तथा अद्यावधिक गर्नेछ ।

(ग) प्राप्तिको सूचना: गुनासो निवारण अधिकारीले गुनासोकर्ताहरूलाई गुनासोहरूको प्राप्त गरेको जानकारी उपलब्ध गराउने छ । सूचना जारी गर्ने बेलामा गुनासो निवारण संयन्त्र अन्तर्गत गुनासोकर्ताहरूबाट थप जानकारीहरूको लागि अनुरोध गर्न सक्नेछ ।

(घ) थप जानकारीहरूको लागि अनुरोध: १० दिनको मूल्याङ्कन अवधिभित्र गुनासो निवारण संयन्त्र अन्तर्गत गुनासोकर्ताहरूबाट थप जानकारीहरूको लागि अनुरोध गर्ने विकल्प रहेको हुनेछ । यदि १० दिनको अवधि भित्र गुनासोकर्ताहरूबाट कुनै गुनासो प्राप्त नभएमा 'गुनासो निवारण संयन्त्रले गुनासोकर्ताहरूलाई पुनःसम्पर्क गर्न सक्नेछ । यदि दोस्रो पटकको १० दिनको अवधि भित्र पनि गुनासोकर्ताहरूबाट कुनै गुनासो प्राप्त नभएमा गुनासो निवारण संयन्त्रले गुनासो सम्बन्धिको थप जानकारी लिने प्रक्रिया बन्द गरि गुनासोको कारवाही अगाडी बढाउन सक्नेछ । गुनासो सम्बन्धिको थप जानकारी लिने प्रक्रिया पश्चात सम्बन्धी गुनासोहरूबारे विशिष्ट जानकारीहरू समेटेको रहेछ भने सङ्घीय/प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन एकाईको संयोजकले उपयुक्त कारवाही गर्न सक्नेछ ।

(ङ) प्रतिक्रियाको समय सम्बोधन गर्नु पर्ने गुनासोको प्रकृतिमा निर्भर रहनेछ, तर यसलाई गुनासो दर्ता गरेको मितिदेखि ३० दिन भित्र प्रभावकारी ढंगले सम्बोधन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

(च) गुनासो समाधान भएको, गुनासो निवारण गरिएको वा समाप्त भएको बारेमा जानकारी गराउनेछ ।

४.४.२ स्थानीय तहको सरकारहरूमा परेको गुनासो व्यवस्थापन बारेमा भएको व्यवस्था

नेपालको संविधानमा परिभाषित गरिए बमोजिम स्थानीय सरकारको संरचनाको अंशको रूपमा रहेका प्रत्येक स्थानीय तहको सरकार अन्तर्गत न्यायिक समितिहरू छन् । तिनीहरूको उद्देश्य स्थानीय तहका गुनासोहरू समाधान गर्नु हो । तसर्थ परियोजना सम्बन्धी गुनासोहरू सर्वप्रथम न्यायिक समितिमा दर्ता गर्नु पर्ने हुन्छ । न्यायिक समितिका लागि विस्तृत नियमहरू स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा उल्लेख गरिएको छ । उक्त समितिको अध्यक्षको रूपमा उप-मेयर सहित स्थानीय सरकारका ३ जना निर्वाचित प्रतिनिधिहरू हुन्छन् । स्थानीय तहको सरकारमा दर्ता भएको ३० दिन भित्र समाधान नहुने मुद्दाहरूलाई प्रदेश तहको सरकारमा पठाउनु पर्नेछ । सहभागी पालिका अन्तर्गत रहेका न्यायिक समितिहरूको सञ्चालनको लागि परियोजनाले सेवा प्रदायकहरूको माध्यमबाट क्षमता विकासमा सहयोग उपलब्ध गर्नेछ ।

४.४.३ प्रदेशतहको सरकार

मधेश प्रदेश र लुम्बिनी प्रदेश दुईवटैमा एक एक वटा प्रदेश गुनासो व्यवस्थापन स्थापना गरिनेछ । प्रदेशगुनासो व्यवस्थापन समितिहरूको अध्यक्षता मन्त्रालयका सचिवहरूद्वारा गरिनेछ भने प्रदेश वन निर्देशनालयका प्रमुख, प्रदेशअन्तर्गतको सामाजिक विकास मन्त्रालयको महिला विकास शाखाका प्रमुख र अन्य नागरिक समाज संगठनका प्रतिनिधिहरू यस्का सदस्यहरू हुनसक्ने छन् । प्रदेश संयोजकहरूले यी समितिहरूको सदस्य सचिवका रूपमा कार्य गर्दछन्, साथै सम्बन्धित प्रदेशहरूमा गुनासा तथा विशेष अनुरोधहरू दर्ता गर्ने 'गुनासोको लागि सम्पर्क व्यक्तीका रूपमा सेवा गर्नेछन् । यदि कुनै मुद्दा मामिला प्रदेश तहमा दर्ता भएको १५ दिनभित्र समाधान हुन नसकेमा यसलाई संघीय तहमा पठाईनेछ ।

४.४.४ गुनासो सम्बन्धी लगबुक

कार्यान्वयन इकाईमा गुनासोको लागि लगबुकको व्यवस्था गर्ने र प्रत्येक उजुरीको एउटा छुट्टै दर्ता नम्बर हुनु पर्दछ साथै यसलाई उचित ढंगले सम्पर्क तथा जाँच गरी अभिलेख गरिएको भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्नु पर्दछ । लगबुकमा निम्न जानकारीहरू समावेश हुनुपर्नेछः

- प्रभावित व्यक्ति समुदायको नाम, ठेगाना र निजको उजुरीको विस्तृत विवरणहरू;
- उजुरीकर्ताले उजुरी दर्ता गरेको मिति;
- उजुरीको प्रकार तथा मुलभूत कुरा;
- परियोजनाको डाटावेशमा गुनासो सम्बन्धी विवरणहरू अपलोड गरिएको मिति;
- उजुरी सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने व्यक्तिहरूको नामावली;
- गुनासो व्यवस्थापन समितिको बैठक बसेको मिति;
- प्रस्तावित सुधारात्मक कारबाही सम्बन्धी विस्तृत विवरणहरू तथा स्वीकृत गर्ने अधिकारीको नाम;
- प्रस्तावित सुधारात्मक कारबाही गुनासोकर्ताकहाँ पठाएको मिति (यदि उचित भएमा);
- उजुरीकर्ताको प्रतिक्रिया प्राप्त भएको मिति;
- उजुरी समाधान गरेको वा समाधानको सिलसिलामा अन्य निकायमा पठाएको मिति; र

- गुणासोहरुबारे अनुगमन तथा रिपोर्टिङ्ग गर्ने ।

४.४.५ परियोजनाको गुणासो निवारण संयन्त्रका जिम्मेवारीहरु

प्रदेश इकाईका संयोजक तथा कार्यान्वयन इकाईहरु प्रदेश तहमा परियोजनाको गुनासो निवारण संयन्त्रका लागि जिम्मेवार हुनेछन् । तिनीहरुका विशिष्ट जिम्मेवारीहरु निम्नबमोजिका छन् । स्थानीय तहको गुनासोहरु प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन इकाईबाट व्यवस्थापन गर्न पर्नेछ ।

- प्राप्त भएका परियोजनासित सम्बन्धित विवादहरू वा गुनासोहरू (न्यायिक समितिहरूबाट पठाएकासमेत) दर्ता गर्ने
- स्थानीय तहका सरकारहरूबाट प्राप्त भएका जानकारीहरूका साथै सिधै प्रदेशतहमा प्राप्त भएका उजुरीहरूका आधारमा परियोजनाको प्रदेशतहका गुनासोसम्बन्धी लगबुकहरू कायम गर्ने
- स्थानीय विवादहरूको अध्ययन तथा विचारविमर्श गर्ने, र कानूनबमोजिम तिनलाई सम्बोधन गर्नका लागि उपायहरू प्रस्ताव गर्ने र
- प्रदेशतहमा सरोकारवालाहरूको संलग्नता योजना कार्यान्वयनको दौरान प्रदेशगुनासो निवारण संयन्त्रबाट भएका कार्यहरू सम्बन्धी चौमासिक प्रतिवेदनहरू संघीय इकाईमा पेश गर्ने ।

गुनासो निवारण संयन्त्र मार्फत संघीय तहमा ल्याइएका गुनासोहरुलाई प्रक्रियामा लैजानको लागि संघीय इकाईका संयोजक जिम्मेवार हनेछ, र तिनका विशिष्ट जिम्मेवारीहरुमा निम्न पर्दछन् ।

- विशेष गुनासोसम्बन्धी मुद्दा मामिलाहरु अनुगमन गर्ने तथा तिनलाई कानूनबमोजिम समाधान गर्ने उपायहरु प्रस्ताव गर्ने ।
- प्रदेश इकाईका संयोजकहरुबाट प्राप्त भएका जानकारीहरु (स्थानीय सरकारअन्तर्गतका न्यायिक समितिहरुमा दर्ता भएका गुनासोहरुबारे जानकारीसहित) लाई प्रत्येक उजुरीको मुलभूत कुरा तथा अवस्था समेटेर संक्षेपीकरण तथा विश्लेषण गर्ने, साथै तिनलाई 'एकल परियोजनाको गुनासोसम्बन्धी लगबुकमा अभिलेख गर्ने र
- गुनासो निवारण संयन्त्र सम्बन्धी चौमासिक प्रतिवेदनहरु विश्व बैंकमा पठाउनका लागि संघीय इकाईअन्तर्गतको अनुगमन तथा मल्याङ्कन विशेषज्ञकहाँ पेश गर्ने ।

४.४.६ संघीय तहको सरकार

यदि स्थानीय तहको न्यायिक समितिहरु वा प्रदेश गुनासो व्यवस्थापन समिति र प्रदेश संयोजकहरुबाट कुनैपनि प्रतिक्रिया प्राप्त नभएमा वा प्राप्त प्रतिक्रिया उजुरीहरुका लागि सन्तोषजनक नभएमा मुद्दा मामिलाबारे पूनः सोधपुछ गर्न तिनीहरुलाई सिधै संघीय इकाईसित सम्पर्क गर्ने विकल्प रहेको हुन्छ । संघीय गुनासो व्यवस्थापन समितिको अध्यक्षता नेपाल सरकारको वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तर्गतको योजना, अनुगमन तथा समन्वय महाशाखा प्रमुखद्वारा गरिनेछ, र यस परियोजनाको राष्ट्रिय संयोजकले सदस्य सचिवको हैसियतमा कार्य गर्नेछ साथै गुनासो तथा विशेष अनुरोधहरु दर्ता गर्ने गुनासो हेर्ने प्रमुख व्यक्तीको

रूपमा सेवा गर्नेछ । निज परियोजनाको संघीय तहको व्यवस्थापन इकाईमा सरोकारवाला संलग्नता योजनारगुनासो निवारण संयन्त्र सम्बन्धी जिम्मेवार अधिकृतको सहयोगमा पालिकाहरू र दुई वटा प्रदेशहरूबाट प्राप्त हुन आएका सबै प्रकारका गुनासो तथा मुद्दा मामिलाहरू संक्षेपीकरण (संख्यासहित) गर्नको लागि जिम्मेवार हुनेछ ।

संघीय तहमा थप अध्ययन एवं अनुसन्धान आवश्यक नपर्ने उजुरी-विशेष अनुरोधको हकमा उक्त उजुरी विशेष अनुरोध प्राप्त भएको १५ दिनभित्र उक्त उजुरी विशेष अनुरोध समाधान गर्ने समयसीमा रहनेछ भने थप अध्ययन एवं अनुसन्धान आवश्यक पर्ने उजुरी विशेष अनुरोधको हकमा उक्त उजुरी विशेष अनुरोध प्राप्त भएको ३० दिनभित्र उक्त उजुरी विशेष अनुरोधको समाधान गर्ने समयसीमा रहनेछ । उजुरीकर्तालाई तुरुन्तै वा निर्णय भएको ५ दिनभित्र उजुरीसम्बन्धी निर्णय परिणामबारे जानकारी गराईने छ ।

विशेष अनुरोधहरूका लागि संयन्त्र ः यदि उजुरीकर्तालाई आफ्नो उजुरीको समाधान गरिएकोप्रति चित्त बुझेन भने निजले सो निर्णय विरुद्ध कुनै उपयुक्त अदालतमा मुद्दा हाल्न सक्नेछ ।

४.४.७ गुनासोका लागि सम्पर्क व्यक्तिहरू

परियोजनाले प्रत्येक तहमा एक जना गुनासो हेर्ने प्रमुख व्यक्ति तोकेको छ । परियोजनाबाट प्रभावित भएका व्यक्तीहरूले परियोजनामा उजुरी गर्ने बारे अवगत तथा सक्षम बनाउन र व्यवस्थापनका लागि जिम्मेवार व्यक्तिहरूको लागि सम्पर्क विवरण निम्न बमोजिम रहेको छः

- स्थानीय तहः स्थानीय तहको न्यायिक समितिको अध्यक्ष (उप-मेयर), सम्पर्क विवरणहरू
- प्रदेश तहः प्रदेश परियोजना व्यवस्थापन एकाईका संयोजक, डिभिजनल वन अधिकृतको सम्पर्क विवरणहरू
- सङ्घीय परियोजना व्यवस्थापन एकाईका परियोजना संयोजक, सम्पर्क विवरणहरू

अनुसूची १. तालिम / गोष्ठी / अन्तरक्रिया/ सभा / सम्मेलन बारेको अभिलेख

यस समृद्धिकालागि वन परियोजना अन्तर्गत सञ्चालन गरिएका विभिन्न तालिम / गोष्ठी / अन्तरक्रिया/ सभा / सम्मेलन आदि बारे प्रमाण सहितको निम्नानुसारका विवरणहरु राख्नु पर्नेछः

कार्यक्रमको नामः

कार्यक्रमको उद्देश्यः

कार्यक्रम सञ्चालन भएको स्थानः

कार्यक्रम सञ्चालन भएको मिति / अवधिः

सहभागीहरुको संख्याः

सहभागी महिलाहरुको संख्याः

सहभागी पुरुषहरुको संख्याः

सहभागी अन्यको संख्याः

सहभागीहरुको जात/जातीको आधारमा संख्याः

दलित —

जनजाती —

मधेशी —

मुस्लिम —

ब्राह्मण/क्षेत्री —

अन्य -

कार्यक्रमसँग सम्बन्धित परियोजना सम्भागः

कार्यक्रमसँग सम्बन्धित परियोजना सूचांकः

अनंद (प्र.)

९३

अनंद (प्र.)

अनुसूची २ सम्बर्धन प्रणालीबाट निर्दिष्ट समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन कार्ययोजना नविकरण गरिएका वन उपभोक्ता समूहहरूको विवरण

डिभिजन वन कार्यालयको नाम:

जिल्ला:

प्रदेश:

सि. न.	वन व्यवस्थापनको किसिम (सामुदायिक वन, साझेदारी वन, कबुलियत वन)	वन उपभोक्ता समूहको नाम	ठेगाना	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	समूहसंग आवद्ध घरधुरीको संख्या	उपभोक्ता समूहलाई वन हस्तान्तरण गरिएको मिति	उपभोक्ता समूहलाई हस्तान्तरण गरिएको वन नविकरण स्वीकृत भएको मिति	नविकरण बहाल रहने अन्तिम मिति	समूहसंग आवद्ध जनसंख्या	समूहसंग आवद्ध जनसंख्याको लैंगिक विवरण	समूहसंग आवद्ध जनसंख्याको जात/जातिको विवरण								सब-डिभिजन
										पुरुष	महिला	अन्य	दलित	जन/जाति	मधेसी	मुस्लिम	ब्राह्मिन/क्षेत्री	अन्य	

अनुसूची : ३ सम्बर्धन प्रणालीबाट निर्दिष्ट समुदायमा आधारित वनको नया कार्य योजना तयारी तथा वन हस्तान्तरण गरिएका वन उपभोक्ता समूहहरुको विवरण

डिभिजन वन कार्यालयको नाम:

जिल्ला:

प्रदेश:

सि. न.	वन व्यवस्थापनको किसिम (सामुदायिक वन, साझेदारी वन, कबुलियत वन)	वन उपभोक्ता समूहको नाम	ठेगाना	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	समूहसंग आवद्ध घरधुरीको संख्या	उपभोक्ता समूहलाई वन हस्तान्तरण गरिएको मिति	कार्य योजना बहाल रहने अन्तिम मिति	समूहसंग आवद्ध जनसंख्या	समूहसंग आवद्ध जनसंख्याको लैंगिक विवरण	समूहसंग आवद्ध जनसंख्याको जात/जातिको विवरण								सब-डिभिजन
									पुरुष	महिला	अन्य	दलित	जन/जाति	मधेसी	मुस्लिम	ब्राह्मिन/क्षेत्री	अन्य	

अनुसूची : ४ समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन अनुदान कार्यक्रम अन्तर्गत भएका उपलब्धिहरु

आ. ब. २०८१/२०८२

डिभिजन वन कार्यालयको नाम:

जिल्ला:

प्रदेश:

सि. न.	वन व्यवस्थापनको किसिम (सामुदायिक वन, साझेदारी वन, कबुलियत वन)	वन उपभोक्ता समितिको		प्राप्त भएको अनुदान रकम (रु.)	अनुदान कार्यक्रमले ढाकेको क्षेत्रफल (हेक्टर)	लाभान्वित घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या				जात/जतिको आधारमा लाभान्वित जनसंख्याको वर्गीकरण						अनुदान कार्यक्रम अन्तर्गत संचालन भएका क्रियाकलाप विवरण
		नाम	ठेगाना				कुल	महिला	पुरुष	अन्य	दलित	जनजाती	मधेसी	मुस्लिम	ब्राह्मिन/क्षेत्री	अन्य	

अनंद-सुनिष (प्र.)

९७

भारत सरकार
वि. वि. विभाग
नया दिल्ली, भारत

अनंद-सुनिष (प्र.)

अनुसूची ५ वित्तीय प्रतिवेदनका फारमहरु

Statement of Expenditure for Category 2(c) of the SCF Loan agreement and Categories 2a, 2b, and 2c of the SCF Grant																
Forest for Prosperity																
REDD Implementation Center																
Statement Of Expenditure																
Attachment 3 - Statement of Expenditures for Categories 2 (c) of the SCF Loan Agreement and Categories 2(a), 2(b) and 2 (c) of the SCF Grant													Date:			
Payment made during t													TF no	796 & OB 2488		
The following expenditures have been incurred during the retroactive financing period (please tick)													Application no	Not Applicable		
The following expenditures have been incurred during before the closing date of the credit (please tick)													Category no			
													Page no			
1	2	3	4				5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Item no.	Name of Participating Provinces and Participating Municipalities	Purpose of Transfer with reference no.	Break-up amount of goods, Services, training and operating cost (NPR)				Whether expenditures reported as per DFIL and POM (Y/N)	Total Transfer amount (original+amendment) NPR	Payment reference number and period	Total payment amount (NPR)	% Finance d by the Bank	Amount paid by participating provinces and Participating Municipalities (Y/N)	Expenditure Amount Eligible for Financing (NPR)	Date of Payment	Remarks	Amount claimed (which should be equal to no. 11) NPR
			Goods	Works	Consulting Services, Non Consulting Services, Trainig & Workshop	Incremental Operating Cost										
										-	100%		-			-
										-	100%		-			-
										-	100%		-			-
										-	100%		-			-
										-	100%		-			-
	Total		-	-	-		-	-	-	-		-	-			
															Total	-

९८

अनुसूची (पा.)

अनुसूची (पा.)

Sources and Uses of Fund Report									
Implementation Progress Report									 Trimester FMR Report 2A
Government of Nepal									
Ministry of Forests and Environment									
FIP programme(SCF Grant No.TF OB 2796 & SCF loan No.TF OB 2488									
Summary of Sources and Uses of Funds									
FY:									
Reporting Period :									
									Amount in NPR
Description		Notes to Account	Cumulative up to	Fiscal Year				Cumulative to date	
				1st Trimester	2nd Trimester	3rd Trimester	Year-to-date		
Annual Budget Allocation GoN Source							-	-	
Annual Budget Allocation IDA Grant							-	-	
Annual Budget Allocation IDA Loan							-	-	
Total Allocation			-	-	-	-	-	-	
A. Opening Cash/Bank Balance							-	-	
balance of previous trimester									
B. Receipts							-	-	
GoN Fund						-	-	-	
GoN Reimbursable Fund							-	-	
IDA Grant			-			-	-	-	
IDA Loan			-			-	-	-	
Sub total			-	-	-	-	-	-	
Total (A+B)			-	-	-	-	-	-	
C. Uses of Funds by Category							-	-	
1(a)	Goods, Works, Non-consulting Services, and Training under Part 1						-	-	
1(b)	Incremental Operating Costs						-	-	
1(c)	Goods, Works, Non-consulting Services, Consulting Services and Training under Part 3.1, 3.2(a) and 4						-	-	
2(a)	Transfer to the Participating Provinces and Municipalities for Goods, Works, Non-consulting Services, Consulting Services & Training under Part						-	-	
2(b)	Transfer to the Participating Provinces and Municipalities for Incremental Operating Costs under Part 4 Services & Training under Part 2						-	-	
2(c)	Municipalities for Goods, Works, Non-consulting Services, Consulting Services & Training under Part 2.1(b) & (c), 2.2 3.1 and 4						-	-	
3	Sub-loans under Part 3.2 (b)		-	-	-	-			
4(a)	CBFM Grants under Part 2.1(a)		-	-	-	-			
4(b)	Plantation Grants under Part 2.2 (b)		-	-	-	-	-	-	
Sub Total			-	-	-	-	-	-	
D. Freezed Account (unspent balance at the end of FY)							-	-	
Total (C+D)			-	-	-	-	-	-	
Closing Cash Balance (B-C-D)			-	-	-	-	-	-	

 Account Officer

 Chief,

Disbursement Report												
Implementation Progress Report												 Trimester FMR
												Note 2
Ministry of Forests and Environment FIP programme(SCF Grant No.TF OB 2796) Reporting Period Summary of Cash Withdrawal (Disbursement)												
Reporting Period :												
												Amount in USD
S. No.	W/A No.	Requested		Value Date	Disbursed						Total	Advance
		Currency	NPR.		Cat 1(A)	Cat 1 (B)	Cat 1 (C)	Cat 2 (A)	Cat 2(B)	Cat 2 (C)		
Cumulative Up To												
FY												
Total of FY			-		-	-	-	-	-	-	-	-
Cumulative Total up to			-		-	-	-	-	-	-	-	-
												Amount in NPR
S. No.	W/A No.	Requested		Value Date	Disbursed						Total	Advance
		Currency	NPR.		Cat 1(A)	Cat 1 (B)	Cat 1 (C)	Cat 2 (A)	Cat 2(B)	Cat 2 (C)		
Cumulative Up To												
FY												
											-	-
Total of FY			-		-	-	-	-	-	-	-	-
Cumulative Total up to			-		-	-	-	-	-	-	-	-
Account Officer												Chief,

१०२

१०१२
उप-सचिव (प्र.)

१०१२
उप-सचिव (प्र.)

[illegible]

१०४

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

Component Expenditure Report				II																										 Trimester FMR	
Impementation Progress Report																														Note 4	
Government of Nepal																															
Component	Line Item	Description	Cumulative Expenditure upto FY	Reporting Period																								Balance Budget		Cumulative Expenditure to Date	Remarks
				Approved Annual Budget				Expenditure																		Amount	%				
								First Trimester				Second Trimester				Third Tremester				Year-to-Date				%							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24		25	26	27	28			
				GON	Grant	loan	Total	GON	IDA Grant Direct	loan	Total	GON	Grant	loan	Total	GON	Grant	loan	Total	GON	Grant	loan	Total								
Recurrent Expenditure /Budget329001053																															
.....LG/.....Province																															
1		Policy and capacity building support for new government structurs and processes for sustainable forest management																													
2.1		Suatainable forest management through CBFM																													
2.2		Plantation enterprise improvement and development																													
3.1		Enabling environment for the forest-based private sector																													
3.2		Design and piloting of a credit line for forest-based small and medium enterprise establishment and improvements																													
4		Project governance, monitoring and learning																													
		Total Expenses /Budget	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Account Officer																															
Chief,																															

१०५

१०५
१०५
१०५

अनुसूची ६: Initial Screening sample and details on Environmental risks of the proposed activities

Would the project, if implemented?	Relevance Categories	Yes/No/Not applicable	Environmental risk	Social Risk	Remarks
I. WB VISION/STRATEGIC OBJECTIVES					
Be in line with WB÷s vision?	High	Yes	Low	Medium	Social risks could happen if inclusion is not part of the objectives
Be supportive of WB÷s strategic objectives?	High	Yes	low	medium	Social risks could happen if inclusion is not part of the objectives
II. FFPP KEY PRINCIPLES FOR SUSTAINABILITY and IMPROVED LIVELIHOOD					
Will the project meet the objectives to improved sustainable forest management	Medium	Yes	low	medium	Inadequate inclusion when policy making and their voices are left behind and unheard
Will it support to increase benefits from forests and contribute to net Greenhouse Gas Emissions (GHG)	Medium	Yes	medium	medium	Target beneficiaries and marginalized groups may not benefit directly
Will it support the livelihoods and forest management along with other project interventions	Medium	Yes	low	medium	Inclusive participation needs to be addressed
III REDD IC VISION/STRATEGIC OBJECTIVES					
Will this project complement to meet the objectives and strategies of REDD IC?	High	Yes	low	medium	REDD IC GESI implementation
Supports in reducing carbon emission, enhance carbon stocks and ecosystem	Medium	Yes	Medium	High	Mitigation measures to be adopted to minimize carbon emission and inclusive planning is necessary

resilience through mitigation and adaptation approaches					
Improve resource tenure and ensure fair and equitable sharing of carbon and non carbon benefits of forest among right holders, women, IPs, Madhesis, Dalits and forest dependent local communities	Medium	Yes	Medium	High	Target beneficiaries not getting direct benefits and right holders not having resources may be left behind

Would the project, if implemented?	Relevance Categories	Yes/No/Not applicable	Environmental risk	Social Risk	Remarks
Increase livelihood assets and diversify employment opportunities of women, IPs, Madhesis, Dalits and forest dependent local communities	Medium	Yes	Medium	Medium	Inclusive participation may increase the environmental and social risks
Improve and harmonizes policy and legal frameworks	High	Yes	low	Medium	Policy and legal frameworks not supporting inclusion
Improve national forest monitoring system with robust measurement, monitoring, reporting and verification mechanisms	High	Yes	Medium	Medium	FFPP increasing the prosoperty and change in livelihood not measured
ESS १: Assessment and Management of Environmental and Social Risks and Impacts					
१.१ This project will identify, evaluate and manage the environment and social risks and impacts of the project in a manner consistent with the ESSs.	High	Yes	Low	Medium	Inclusive participation not happening
१.२ It will adopt a mitigation approach	High	Yes	Low	Medium	Inclusive participation not happening
१.२.१ Anticipate in avoiding risks and impacts	High	Yes	Medium	Medium	Both sites and inclusive participation not identified
१.२.२ where avoidance is not possible, it will minimize or reduce risks and impacts to acceptable level	Medium	Yes	Medium	Medium	Both sites and inclusive participation not identified

Would the project, if implemented?	Relevance Categories	Yes/No/Not applicable	Environmental risk	Social Risk	Remarks
१.४ utilize national environmental and social institutions, systems, laws, regulations and procedures in the assessment, development and implementation of projects, whenever appropriate.	High	Yes	Medium	medium	Policies and practices not being inclusive
१.५ promote improved environmental and social performance, in ways which recognize and enhance Borrower capacity	Medium	Yes	Low	Medium	When the mitigation measures are applied only environmental issues could be solved and social risk only to some extent, so need to mitigate social risks
ESS २: Labor and Working Conditions					
२.१ promote safety and health at work.	high	Yes	Low	High	Ensure to implement and promote safety and health at work to minimize health and safety hazards. Groups to be identified and risk mapping to be done
२.२ promote the fair treatment, non discrimination and equal opportunity of project workers	High	Yes	Medium	High	Social exclusion and marginalized groups voices to their rights to safety initiated through awareness raining
२.३ protect project workers, including vulnerable workers such as women, persons with disabilities, children (of	High	Yes	Medium	High	Ensure to conduct screening that under aged groups are not involved in any work and ensure wage equality as much as possible

working age, in accordance with this ESS) and migrant workers, contracted workers, community workers and primary supply workers, as appropriate.					
૨.૪ prevent the use of all forms of forced labor and child labor	High	Yes	Low	High	While screening for activities ensure that forced labor and child labor will not be done or used
Would the project, if implemented?	Relevance Categories	Yes/No/Not applicable	Environmental risk	Social Risk	Remarks
૨.૫ support the principles of freedom of association and collective bargaining of project workers in a manner consistent with national law.	Medium	Yes	Low	High	Rights approaches and LMP to be shared and code of conduct prepared as per the national law
૨.૬ provide project workers with accessible means to raise workplace concerns.	High	Yes	Low	Medium	Train staff in OHS and assess their safety needs and ensure equal opportunity for all staff
ESS ૩: Resource Efficiency and Pollution Prevention and Management					
૩.૧ promote the sustainable use of resources, including energy, water and raw materials.	High	Yes	Medium	Medium	Minimize the pollution and do waste management and ensure while screening that it will not have negative impact on the environment
૩.૨ avoid or minimize adverse impacts on human health and the environment by avoiding or minimizing	High	Yes	Low	Medium	Same as above

pollution from project activities.					
૩.૩ avoid or minimize project-related emissions of short and long-lived climate pollutants.	High	Yes	Medium	High	Climate related issues and mitigation measures to be implemented
૩.૪ avoid or minimize generation of hazardous and non-hazardous waste.	medium	Yes	High	High	Safety measures and training to be provided after screening the hazardous and non hazardous types
૩.૫ minimize and manage the risks and impacts associated with pesticide use.	medium	Yes	High	High	Health measures and chemical fertilizer promotion to be addressed and promote organic farming

Would the project, if implemented?	Relevance Categories	Yes/No/Not applicable	Environmental risk	Social Risk	Remarks
ESS ૪: Community Health and Safety					
૪.૧ anticipate and avoid adverse impacts on the health and safety of project-affected communities during the	Medium	Yes	Low	High	Screening and mapping of adverse impacts on the health and safety to be done and use code of conduct to minimize the health and safety issues

project life cycle from both routine and nonroutine circumstances.					
४.२ promote quality and safety, and considerations relating to climate change, in the design and construction of infrastructure, including dams.	High	Yes	High	High	Mitigation measures for safety considerations developed as code of conduct
४.३ avoid or minimize community exposure to project-related traffic and road safety risks, diseases and hazardous materials.	Low	Yes	Low	High	Mapping of hazardous materials and conduct risk assessment for precautionary measures
४.४ have in place effective measures to address emergency events	High	Yes	Low	Medium	Risk assessment analysis and mitigation measures adopted and awareness built among the stakeholders
४.५ ensure that the safeguarding of personnel and property is carried out in a manner that avoids or minimizes risks to the project-affected communities.	High	Yes	Low	Medium	Awareness and risk impact to be analyzed and have code of conduct
ESS ५: Land Acquisition, Restrictions on Land Use and Involuntary Resettlement					
५.१ avoid involuntary resettlement or, when unavoidable, minimize	Low	Not applicable	Low	Medium	This project will not address resettlement issues but may work and address the issues of already resettled by the government

involuntary resettlement by exploring project design alternatives.					
५.२ avoid forced eviction	Low	Not Applicable	High	High	Same as above

 अनुमति (प्र.)

११५

 अनुमति (प्र.)

Would the project, if implemented?	Relevance Categories	Yes/No/Not applicable	Environmental risk	Social Risk	Remarks
५.३ mitigate unavoidable adverse social and economic impacts from land acquisition or restrictions on land use by: (a) providing timely compensation for loss of assets at replacement	medium	Not applicable	High	high	Screening to be done if such incidence would occur or not and try to avoid
ESS ६: Biodiversity Conservation and Sustainable Management of Living Natural Resources					
६.१ protect and conserve biodiversity and habitats.	High	Yes	Low	High	Participation and site selection significant to conservation and habitat management to be ensured and marginalized groups do not suffer
६.२ apply the mitigation hierarchy and the precautionary approach in the design and implementation of projects that could have an impact on biodiversity.	High	Yes	Medium	High	Conduct screening and biodiversity assessment with peoples participation and inclusion
६.३ promote the sustainable management of living natural resources	High	Yes	Medium	High	Same as above
६.४ support livelihoods of local communities, including Indigenous Peoples, and inclusive economic development, through the adoption of practices that	High	Yes	High	High	Ensure inclusive participation and marginalized groups ३०-५० participation ensured

integrate conservation needs and development priorities					
ESS 9: Indigenous Peoples/Sub-Saharan African Historically Underserved Traditional Local Communities					
9.1 ensure that the development process fosters full respect for the human rights, dignity, aspirations, identity, culture, and natural resource based livelihoods of Indigenous Peoples/Sub-Saharan African Historically Underserved Traditional Local Communities	High	Yes	Medium	High	Awareness and participation ensured to increase to address the human rights and support in conserving social cultural norms

Would the project, if implemented?	Relevance Categories	Yes/No/Not applicable	Environmental risk	Social Risk	Remarks
૭.૨ avoid adverse impacts of projects on Indigenous Peoples Historically Underserved Traditional Local Communities, or when avoidance is not possible, to minimize, mitigate and/or compensate for such impacts.	High	Yes	Medium	High	If the project will create high to medium environmental impact then may need to carry out IEE or EIA Ensure to conserve social practices and respect the values and beliefs
૭.૩ promote sustainable development benefits and opportunities for Indigenous Peoples Historically Underserved Traditional Local Communities in a manner that is accessible, culturally appropriate and inclusive.	High	Yes	Medium	High	If the project will create high to medium environmental impact then may need to carry out IEE or EIA Ensure to conserve social practices and respect the values and beliefs
૭.૪ improve project design and promote local support by establishing and maintaining an ongoing relationship based on meaningful consultation with the Indigenous Peoples Historically Underserved Traditional Local Communities affected by a project	High	Yes	High	High	If the project will create high to medium environmental impact then may need to carry out IEE or EIA Ensure equal participation of IPP and respect their social and cultural norms and values

throughout the project's life cycle.					
୭.୫ obtain the Free, Prior, and Informed Consent (FPIC) of affected Indigenous Peoples Historically Underserved Traditional Local Communities in the three circumstances described in this ESS.	High	Yes	Low	High	FPIC for each activity to be taken and address the controversial issues if it exists
୭.୬ recognize, respect and preserve the culture, knowledge, and practices of Indigenous Peoples Underserved Traditional Local Communities, and to provide them with an opportunity to adapt to changing conditions in a manner and in a timeframe acceptable to them.	High	Yes	Low	High	Document all the social norms, values and practices to mitigate and address risk factors and ensure their full participation in each activities

Would the project, if implemented?	Relevance Categories	Yes/No/Not applicable	Environmental risk	Social Risk	Remarks
ESS ୮: Cultural Heritage					
୮.୧ protect cultural heritage from the adverse impacts of project activities	High	Yes	Low	High	Document and map out the cultural heritage sites and minimize to reduce the negative impacts

and support its preservation.					
૮.૨ address cultural heritage as an integral aspect of sustainable development.	High	Yes	Low	High	Facilitate in equal and inclusive participation to conserve cultural heritage for sustainable development
૮.૩ promote meaningful consultation with stakeholders regarding cultural heritage.	High	Yes	Low	High	Ensure inclusive participation
૮.૪ promote the equitable sharing of benefits from the use of cultural heritage.	High	Yes	Low	High	Ensure inclusive participation
ESS ૯: Financial Intermediaries					
૯.૧ set out how the FI will assess and manage environmental and social risks and impacts associated with the sub projects it finances.	High	Yes	Low	High	Sufficient budget to be allocated
૯.૨ promote good environmental and social management practices in the subprojects the FI finances.	High	Yes	Low	High	Sufficient budget to be allocated
૯.૩ promote good environmental and sound human resources management within the FI.	High	Yes	Low	High	Sufficient budget to be allocated

ESS 90: Stakeholder Engagement and Information Disclosure

১০.১ establish a systematic approach to stakeholder engagement that will help Borrowers identify stakeholders and build and maintain a constructive relationship with them, in particular project-affected parties.	High	Yes	Low	High	Develop code of conduct to ensure stakeholder engagement and awareness raising to be conducted
১০.২ assess the level of stakeholder interest and support for the project and to enable stakeholders' views to be taken into account in project design and environmental and social performance.	High	Yes	Low	High	Impact mapping of stakeholder engaged and awareness raising

Would the project, if implemented?	Relevance Categories	Yes/No/Not applicable	Environmental risk	Social Risk	Remarks
१०.३ promote and provide means for effective and inclusive engagement with project-affected parties throughout the project life cycle on issues that could potentially affect them.	High	Yes	Low	High	Stakeholder mapping and ensure inclusion for effective participation in all levels
१०.४ environmental and social risks and impacts is disclosed to stakeholders in a timely, understandable, accessible and appropriate manner and format.	High	Yes	High	High	

Note:

Relevance category: High: high relevant to the FFPP; Medium: relevant to the FFPP : Low: Not relevant or very less relevant .

Yes: Align to the World Bank and REDD IC objectives and outcomes.

No: Not directly align with World Bank and REDD IC objectives and outcomes.

१२२

अ. प्र. २
उप-सचिव (प्र.)

अ. प्र. २
उप-सचिव (प्र.)

Not relevant: No any intervention through this project such as involuntary settlement or forced evacuation.

Environment and social risks — High, Medium and low are observed while screening of the impact then do majority of risk mitigation as per Annex ७. If the environmental risks are high and medium then the project needs to conduct IEE or EIA.

Note पुनश्चः माथिको फारम भर्ने तरिकाको लागि वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षा विज्ञको सहयोग लिन सकिनेछ ।

Relevance category: High: high relevant to the FFPP; Medium: relevant to the FFPP : Low: Not relevant or very less relevant .

Yes: Align to the World Bank and REDD IC objectives and outcomes.

No: Not directly align with World Bank and REDD IC objectives and outcomes.

Not relevant: No any intervention through this project such as involuntary settlement or forced evacuation.

अनुसूची ७: ESS screening process and verification

Activity	Positive Social Impacts	Adverse Social Impacts	Positive Environmental Impacts	Adverse environmental Impacts	Project Mitigation Measures	Responsible
Environmental and Social Impacts of Component १ and Mitigation Measures						
Policy & capacity building support for new government structures and processes for sustainable forest management						
Policy and strategy development	Inclusion of IPs and other disadvantaged groups in policy process	Lack of inclusive engagement in the policy process of disadvantaged groups	Provincial and Local Government policies and strategies fully in line with local conditions and priorities	None	Ensuring 'voice÷ of disadvantaged groups through effective stakeholder engagement	
Forest regulations and standards development	Inclusion of IPs and other disadvantaged groups in policy process	Lack of inclusive engagement in the process of disadvantaged groups.	Regulations and standards meet international norms e.g. ESSs and Nepal÷s national Standards	None	Ensuring 'voice÷ of disadvantaged groups through effective stakeholder engagement	
Contribution to Nepal÷s international commitments	Sharing Nepal÷s achievements on inclusive CBFM more widely. Providing 'voice÷ for CBFM beneficiaries		Sharing Nepal÷s achievements in reducing forest degradation and environmental conservation more widely and providing 'voice÷ for beneficiaries		None required	
Forest product Certification	Safeguarding social standards in forest product production e.g. SFM	Restrictions on traditional forest product use (especially at household level).	Safeguarding environmental standards in forest product production e.g. SFM	None	Ensure that mandatory certification is primarily for traded products — not household or traditional consumption	
Capacity building (technical)	Greater capacity amongst socially excluded groups (and women) on technical forestry issues	Women and other marginalized groups excluded from 'technical÷ decision-making	Better implementation of environmentally sound practices in SFM		Ensure socially inclusive training events	
Capacity building (governance)	Better awareness across all stakeholder groups of implications of	Lack of involvement of women and marginalized groups in capacity	More environmentally sound decision-making by Local and Provincial		Project support will ensure that there is greater understanding of the social and	

	Federalism for the forestry sector. Improved capacity of Local and Provincial Governments to take socially and environmentally appropriate decisions.	building events	Governments and of their responsibilities in the forest sector		environmental responsibilities of all levels of government under the Federal system.	
GESI strategy and action plan development	Greater awareness and gender-positive decision making in the forestry sector		Women with greater awareness, capacity and decision-making roles for forest sector environmental issues		Project will ensure that GESI implications are built into forest sector systems and institutions.	
ESMF and safeguards capacity building	Ability of all groups to understand and implement ESMF with benefits for socially excluded groups	Lack of involvement of women and marginalized groups in capacity building events	Ability of all groups to understand ESMF with environmental safeguards being implemented		Ensure social inclusion in ESMF capacity development eve	
GRM implementation	Ability of marginalized and excluded groups to raise 'voice' regarding project-related issues		Environmental issues able to be tackled through a formal redress process		Project will support GRM throughout its duration building on existing systems (e.g. Local Government Judicial Committees) to ensure Effective institutionalization of GRM	
MIS development	Better data sharing on social aspects of the forest sector leading to more socially appropriate decision-making	Lack of disaggregated data e.g. on gender, other social groupings leading to biased decision making	Better data sharing on environmental aspects of the forest sector leading to more socially appropriate decisionmaking	Lack of some kinds of environmental information in the MIS system	System to be developed so that it is comprehensive enough to capture all critically necessary social and environmental indicators and measures	
Guidelines for local government land use planning and sector planning	Participation of disadvantaged and excluded communities in Local Government decision-making through	Exclusion of IPs and other disadvantaged groups in critical decision-making processes	Environmental considerations and safeguards taken into consideration in Local Government land use and	Economic or politically favorable decisions may have adverse environmental impacts	Project guidelines will support deliberate and inclusive decision making based on evidence and a	

	deliberative processes		forest sector planning processes		formal, transparent process.	
EA guidelines and standards development	None	Social impacts may be marginalized at the expense of maintaining environmental standards	Application of best practices in environmental standards for forestry		Ensuring a balance between environmental and social requirements of standards and guidelines	
Capacity support for M&E	Better awareness and accountability of socially disadvantaged groups on project activities	Lack of involvement of women and marginalized groups in capacity building events	Ongoing monitoring of environmental issues relating to project activities		M&E system to encompass social and environmental monitoring indicators	
Capacity support for financial management	Potential for GESI sensitive budgeting	Lack of involvement of women and marginalized groups in capacity building events			Ensure social inclusion in financial capacity development and support provision (i.e. not just men)	
Support for Forest, Environment & Disaster Sections of Municipalities	Deliberative decision making by Local Governments will favour social inclusion and use of evidence. Capacity, tools and resources for Local Governments to engage better with civil society including communities, IPs and other groups	Lack of involvement of women and marginalized groups in Local Government Forest, Environment and Disaster sections.	Deliberative decision making by Local Governments bringing together environmental decision-making e.g. links between forest, climate, disaster etc.		Support for social inclusion and engagement of women in Local Governments	
Support for activities linking with DGM (through FE&D Sections)	Strengthening the role of IPs and communities in project and forest sector decision-making by enhancing capacities and awareness	Potential elite capture of DGM supported subprojects and/or other activities	Greater awareness of environmental issues from the perspective of IPs and communities relating to forest sector.		Adoption by DGM project of this ESMF and any relevant practices, systems and procedures coming out of its application	

Environmental and Social Impacts of Component २ Activities and Mitigation Measures

Activity	Positive Social Impacts	Adverse Social impact	Positive Environmental Impacts	Adverse Environment impact	Suggested mitigations measures	Responsible
Community-based sustainable forest management and smallholder forest plantations						
Group formation & handover of forest (to new CF and CFM groups) including operational plan and constitution preparation	Community coherence and 'voice' over management of a common resource. Long-term benefits from forest products and environmental services	Possible exclusion or omission of disadvantaged groups/households during the handover and group formation process due to elite capture.	Forest conservation and reduced forest degradation (based on + ३० years of best practice). Enhanced environmental services	None	- Ensure strict adherence to CF guidelines for this which aim to ensure no social exclusion. - Service providers to provide social mobilization role during group formation.	•
Sustainable Forest Management Plan Preparation for existing CF and CFM groups	Increased output of forest products to bring group incomes and benefits.	- Possible exclusion of disadvantaged groups from access to forest products e.g. charcoal, fuelwood, medicinal plants or traditional grazers. - Forest management viewed as a 'technical' or professional role which excludes many local people including women and disadvantaged social groups. - Shift towards timber production for commercial benefits rather than for local and/or subsistence use. - Carbon benefits for communities not realized.	Managed forest will be biologically more diverse and productive. Control of invasive and alien species. Reduction in illegal activities due to enhance availability of forest products. Enhanced carbon sequestration.	- Potential to shift forest composition towards monocultures by favoring most valuable species in forest management planning. - Sal (<i>Shorea robusta</i>) tree species (hard wood timber) focused management leading to disappearance of soft wood species (useful for many other purposes e.g. wood carving, furniture, beehive)	- Ensure that capacity for forest management planning is not exclusive to trained foresters. - Management plans to make provision for local needs as well as commercial forest products. - Management plan to ensure provisions for biodiversity conservation and enhancement and meeting approved standards and guidelines. - New and revised constitutions and operational plans are subject to Strategic Environmental and Social Assessment (SESA)	•
Leasehold forest group formation and handover OP & constitution preparation	Access to forest resources and use of forest land for poor and	Possible elite capture	Forest conservation and reduced forest	Promotion of exotic forage, fodder, and tree species in leasehold	Ensure strict adherence to LHF guidelines for this which	•

including operational plan and constitution preparation	disadvantaged households		degradation (based on +३० years of best practice). Enhanced environmental services	forest affects/impacts biodiversity.	aim to ensure no social exclusion. • Service providers to provide social mobilization role during group formation.	
Capacity support for CBFM groups on gender and social inclusion	Enhanced voice and capacity for disadvantaged and marginalized groups. More equitable benefit sharing within CBFM groups. Greater awareness amongst other group members of GESI issues leading to enhance group governance.	None	Less conflict within groups resulting in more effective forest conservation and management	None	• Ensure that service providers are carrying out this capacity building role effectively.	•
Land allocation with fodder management and NTFPs and livestock support inside CBFM areas (for Dalits/women)	Direct benefits from the forest for disadvantaged groups especially Dalits and women-headed households	Potential elite capture by non-poor, non-Dalit	Enhanced forest conservation and environmental services	Loss of natural <i>regeneration</i> due to cultivation of NTFPs such as lemon grass, citronella etc.	• Process to be carefully managed by experienced service providers with subsequent monitoring by CBFM groups themselves and by service providers.	•
Safety and security fund for CBFM groups	Provision for disadvantaged households/groups at times of crisis. Through fund matching by local governments, enhanced financial resources flowing to disadvantaged households.	Potential for elite capture.	Nothing specific, although households may become less dependent on damaging practices with enhanced security e.g. illegal harvesting	None	• Ensure careful management of this by Local Governments, supported and monitored by service providers and keeping in place an effective GRM in cases of dispute.	•
SFM demonstrations by CBFM groups.	Capacity development on SFM for a wide range of stakeholders including disadvantaged groups and women.	Shift towards timber production for commercial benefits rather than for local and/or subsistence use.	More effective ways to implement SFM through learning by doing.	Potential to shift forest composition towards monocultures by favoring most valuable species in forest management planning	• Effective capacity support by sub-division staff and service providers.	•

Plantation/agroforestry establishment (private land) with gender incentive	Asset creation for smallholder farmers with future income from timber sales. Incentive structure designed to transfer ownership to joint husband/wife will benefit women in the longer term and if husbands are absent.	Reduced labor requirements compared with arable cultivation may lead to loss of incomes for landless households. May lead to fragmentation of agricultural land and loss of food security if too many plantations are established. Only landowners can directly benefit from this (not landless)	Increased tree cover with resulting environmental services and carbon sequestration	Preferred species for planting not necessarily native e.g., eucalyptus, teak. Potential for groundwater impacts in some locations.	- Project only to provide support for non-invasive species. - Only smallholder plantations supported (not on large scale). - Landless households provided with access to public land (PLMGs) as a possible alternative.	•
Pilot project for smallholder plantation certification e.g., W+, Plan Vivo, etc.	Ownership buildup among implementing agencies and specially women and marginal groups/ Understanding on the valuation of women plus and its importance in implementation of project activities including smallholder plantation etc.	Not significant adverse social impacts	Increased support to implement the activities for conservation and management of natural resources which resulting environmental services and carbon sequestration	Not significant adverse environmental impacts.	- Project only to provide support for aligning with project objectives (W+ and PV standards require this also). - Align with Project Gender Action Plan and ESMF.	•
Group establishment & capacity support for public land management groups (Terai)	Access to land for agroforestry and tree planting for the poorest and most vulnerable groups in the Terai. Increased incomes especially for women headed households.	This activity may prevent land-grabbing by larger landowners. Bringing public land previously used as grazing land into agroforestry/ plantation invites conflict among PLMGs and local Community	Increased tree cover with resulting environmental services and carbon sequestration	Preferred species for planting not necessarily native e.g., eucalyptus, teak. Potential for groundwater impacts in some locations	- Service providers have a key role in identifying the beneficiary households, technical support, and monitoring. - PLMGs produce forage and fodder trees together with other crops on public land and sell it to local community. - Allocate other parts of the public land for grazing purpose until the plantations are established.	•

Soil & water conservation linked with PLMGs	This will enhance climate resilience for the poorest households who are members of PLMGs.	None	Flood control and reduced land loss and soil erosion in flood prone areas adjacent to Terai rivers.	None	Careful design to activities to ensure that they only have positive benefits	
---	---	------	---	------	--	--

Environmental and Social Impacts of Component ३ Activities and Mitigation Measures-

Activity	Positive Social Impacts	Adverse Social Impacts	Positive Environmental Impacts	Adverse Environmental Impacts	Suggested mitigations measures	
Forest Enterprise Improvement and Development						
Preparation and implementation of landscape-level sustainable harvesting plans for CBFM areas.	Employment for local people leading to cash incomes and 'green jobs' resulting in less outmigration.	- Safety and health noncompliance may create a risk for forest workers. - Possibility for limited work opportunities for women and disadvantaged groups	More efficient utilization of wood and other forest products will reduce pressure on forests for illegal logging.	- Harvested areas may not generate well unless strictly protected. - Invasive species may prevent natural regeneration. - Selection of the best timber trees for harvesting may change the natural forest biodiversity. - The possibility of overharvesting or uncontrolled harvesting leads to forest degradation. - Potential for oil & fuel spillages and noise pollution during harvesting. - Potential for extraction damage during harvesting.	- Experience has shown that established CBFM groups have sufficient internal controls to avoid damaging practices. - All harvesting will only take place on the basis of approved harvesting plans with EA's carried out as required. Post-harvesting control of invasive species if required. - Training for workers (including women) to improve health and safety standards and to develop specific skills in timber harvesting and including proper disposal and management of fuel/oils. - Harvesting is not permitted in identified biological 'hotspots' in the forest or in important cultural areas. - Timber harvesting and extraction only take place during dry seasons to avoid soil damage and compaction.	•
Sawmills and furniture/wood	Employment for local	Safety, health noncompliance and	More efficient utilization	Noise pollution	- Use wood waste for fuel - Personal protective	•

d manufacturing	people especially poor and disadvantaged households leading to cash incomes and 'green jobs' resulting in less outmigration.	poor working conditions may create a risk for workers. • Worker+ s exploitation (Including sexual exploitation of female workers) Low paid jobs for poor people	of wood and other forest products will reduce pressure on forests for illegal logging.	• Wood waste disposal/dust • Fire hazards	equipment will be provided for operators e.g., masks, dust filters earmuffs. • Selection of enterprises for support depends on criteria including a framework to ensure labor conditions and provisions for preventing GBV in the workplace. • Investing in fire extinguishers or similar equipment is an important strategy in addressing fire hazards.	
Veneer production	Employment for local people especially poor and disadvantaged households leading to cash incomes and 'green jobs' resulting in less outmigration.	• Safety, health noncompliance and poor working conditions may create a risk for workers/ employees. • Worker+ s exploitation (including sexual exploitation of female workers). • Low paid jobs for poor people	More efficient utilization of wood and other forest products will reduce pressure on forests for illegal logging.	• Possibility of Noise and dust pollution and wood waste disposal/dust.	• Personal protective equipment will be provided for operators e.g., masks, dust filters, earmuffs. • Enclosed machinery. • Regular maintenance of machinery Increase conversion efficiency by modern equipment and operator skills training. • Use wood waste for fuel Skills training to prevent accidents.	•
Plywood manufacture	Employment for local people especially poor and disadvantaged households leading to cash incomes and 'green jobs' resulting in less outmigration.	• Safety, health noncompliance and poor working conditions may create a risk for employees/ workers. • Worker+ s exploitation (including sexual exploitation of female workers). • Low paid jobs for poor people	More efficient utilization of wood and other forest products will reduce pressure on forests for illegal logging.	• Noise and air pollution. • Emission issues from dust particles, veneer dryers and adhesives • Fire hazards • Possibility of non-sustainable harvesting leading to deforestation and impact on the ecosystem	• Selection of enterprises for support depends on criteria including a framework to ensure labor conditions and provisions for preventing GBV in the workplace. • Personal protective equipment will be provided for operators. e.g., masks, dust filters earmuffs. • Enclosed machinery. • Regular maintenance of machinery Investing in fire extinguisher or similar equipment is an important	•

					strategy in addressing fire hazards Increase conversion efficiency by modern equipment and operator skills training. • Use wood waste for fuel.	
Wood treatment	Employment for local people especially poor and disadvantaged households leading to cash incomes and 'green jobs' resulting in less outmigration.	• Safety, health noncompliance and poor working conditions may create a risk for employees/workers. • Worker's exploitation (including sexual exploitation of female workers). • Low paid jobs for poor people	More efficient utilization of wood and other forest products will reduce pressure on forests for illegal logging.	• Wastewater generation and management. • Disposal and leakage of chemicals to ground water and rivers.	• Containment of wastewater to prevent leaching. • Operator training in handling chemicals • If required, a Pest Management Plan (PMP) which is applied for activities related to use, handling and storage of pesticides and herbicides in a manner that avoids/minimizes impacts on human health and the environment will be prepared.	•
Wood seasoning (drying)	Employment for local people especially poor and disadvantaged households leading to cash incomes and 'green jobs' resulting in less outmigration.	• Safety, health noncompliance and poor working conditions may create a risk for employees/workers. • Worker's exploitation (including sexual exploitation of female workers). • Low paid jobs for poor people	More efficient utilization of wood and other forest products will reduce pressure on forests for illegal logging.	• Increasing on-site wood fuel consumption • Fire hazards	• Investing in fire extinguisher or similar equipment is an important strategy in addressing fire hazards	•
Bamboo product manufacturing	Employment for local people especially poor and disadvantaged households leading to cash incomes and 'green jobs' resulting in less outmigration.	• Safety, health noncompliance and poor working conditions may create a risk for employees/workers. • Worker's exploitation (including sexual exploitation of female workers). • Low paid jobs for poor people	More efficient utilization of wood and other forest products will reduce pressure on forests for illegal logging.	Wood waste disposal/dust	• Use waste wood for fuel. • Personal protective equipment will be provided for operators e.g., masks, dust filters earmuffs.	•

Paper making	Employment for local people especially poor and disadvantaged households leading to cash incomes and 'green jobs' resulting in less outmigration.	- Safety, health noncompliance and poor working conditions may create a risk for employees/workers. - Worker's exploitation (including sexual exploitation of female workers). - Low paid jobs for poor people	More efficient utilization of wood and other forest products will reduce pressure on forests for illegal logging.	- Wastewater generation and water pollution (organic compounds) - Solid waste generation - Atmospheric emissions - Noise pollution	- Project would not support large-scale paper making. - Other measures include containment of wastewater to prevent leaching and wastewater treatment. - Use of air-filters and scrubbers. - Personal protective equipment will be provided for operators e.g., masks, dust filters, earmuffs. - Enclose machinery to reduce noise.	•
Resin processing	Employment for local people especially poor and disadvantaged households leading to cash incomes and 'green jobs' resulting in less outmigration.	- Safety, health noncompliance and poor working conditions may create a risk for employees/workers. - Worker's exploitation (including sexual exploitation of female workers). - Low paid jobs for poor people	More efficient utilization of wood and other forest products will reduce pressure on forests for illegal logging.	- Wastewater generation and water pollution (organic compounds) - Wood waste disposal/dust	- Containment of wastewater to prevent leaching. - Wastewater treatment Use of air-filters and scrubbers - Use wood waste for fuel. - Personal protective equipment will be provided for operators e.g., masks, dust filters earmuffs.	•
'Cutch' processing (from Acacia catechu)	Employment for local people especially poor and disadvantaged households leading to cash incomes and 'green jobs' resulting in less outmigration.	- Safety, health noncompliance and poor working conditions may create a risk for employees/workers. - Worker's exploitation (including sexual exploitation of female workers). - Low paid jobs for poor people	More efficient utilization of wood and other forest products will reduce pressure on forests for illegal logging.	- Wastewater generation and water pollution (organic compounds) - Atmospheric Emissions - Wood waste disposal/dust - Noise pollution	- Containment of wastewater to prevent leaching. - Wastewater treatment Use of air-filters and scrubbers - Use wood waste for fuel. - Personal protective equipment will be provided for operators e.g., masks, dust filters, earmuffs. - Enclose machinery	•
Essential oil distillation	Employment for local people especially poor	Safety, health noncompliance and poor working	More efficient utilization of wood and other forest	Excessive firewood consumption leads to	Ensure the firewood (if used) comes from	•

	and disadvantaged households leading to cash incomes and 'green jobs' resulting in less outmigration.	conditions may create a risk for employees/ workers. • Worker's exploitation (including sexual exploitation of female workers). • Low paid jobs for poor people	products will reduce pressure on forests for illegal logging.	overcutting from nearby forests. • Smoke pollution.	sustainable managed forests. • Personal protective equipment will be provided for operators e.g., masks, dust filters. earmuffs.	
Bio-briquette making	Employment for local people especially poor and disadvantaged households leading to cash incomes and 'green jobs' resulting in less outmigration.	• Safety, health noncompliance and poor working conditions may create a risk for employees/ workers. • Worker's exploitation (including sexual exploitation of female workers). • Low paid jobs for poor people	More efficient utilization of wood and other forest products will reduce pressure on forests for illegal logging.	• Wood waste disposal/dust	• Personal protective equipment will be provided for operators e.g., masks, dust filters earmuffs.	•
Chiuri-based enterprises incl. beekeeping	Employment for local people especially poor and disadvantaged households leading to cash incomes and 'green jobs' resulting in less outmigration.	• Safety, health noncompliance and poor working conditions may create a risk for employees/ workers. • Worker's exploitation (including sexual exploitation of female workers). • Low paid jobs for poor people	More efficient utilization of wood and other forest products will reduce pressure on forests for illegal logging.	None		
Cold storage facility for NTFPs	Employment for local people especially poor and disadvantaged households leading to cash incomes and 'green jobs' resulting in less outmigration.	• Safety, health noncompliance and poor working conditions may create a risk for employees/ workers. • Worker's exploitation (including sexual exploitation of female workers).	More efficient utilization of wood and other forest products will reduce pressure on forests for illegal logging.	None		

		Low paid jobs for poor people				
Phytosanitary lab. for Testing	Employment for local people especially poor and disadvantaged households leading to cash incomes and 'green jobs' resulting in less outmigration.	Skilled employment opportunities may not be available to local people.	More efficient utilization of wood and other forest products will reduce pressure on forests for illegal logging.	None	Preference to supporting enterprises that provide training opportunities for local workers to develop skills.	

अनुसूची ८ तालिम गोष्ठी तथा अन्तरक्रिया आदिको अभिलेख खाका

यस समृद्धिकालागि वन परियोजना अन्तर्गत सञ्चालन गरिएका विभिन्न तालिम / गोष्ठी / अन्तरक्रिया/ सभा / सम्मेलन आदि बारे प्रमाण सहितको निम्नानुसारका विवरणहरू राख्नु पर्नेछः

कार्यक्रमको नामः

कार्यक्रमको उद्देश्यः

कार्यक्रम सञ्चालन भएको स्थानः

कार्यक्रम सञ्चालन भएको मिति / अवधिः

सहभागीहरूको संख्याः

सहभागी महिलाहरूको संख्याः

सहभागी पुरुषहरूको संख्याः

सहभागी अन्यको संख्याः

सहभागीहरूको जात/जातीको आधारमा संख्याः

दलित —

जनजाती —

मधेशी —

मुस्लिम —

ब्राह्मण/क्षेत्री —

अन्य -

कार्यक्रमसँग सम्बन्धित परियोजना सम्भागः

कार्यक्रमसँग सम्बन्धित परियोजना सूचांकः

अनुसूची ९ वन उद्यमको अनुगमन फारम नमूना

ऋण सदुपयोग अनुगमन फारम (साना तथा मझौला उद्योगहरूको लागि)

१. उद्योगको विवरण:

- उद्योगको नाम:
- उद्योगको प्रकार:
- स्थापनाको मिति:
- सम्पर्क विवरण:
- स्थान (ठेगाना):

२. ऋणको विवरण:

- ऋणदातृ संस्था: कृषि विकास बैंक
- ऋणको स्वीकृति मिति:
- ऋणको कुल रकम:
- ऋणको प्रयोजन (कुन कामका लागि लिइएको):
- ऋणको भुक्तानी मिति/अवधि:

३. ऋणको सदुपयोगका सूचकहरू:

३.१. आर्थिक सूचकहरू:

- ऋणको रकमको खर्च कहाँ र कसरी गरियो? (सुरुवाती, विस्तार, मेसिनरी, कच्चा पदार्थ आदि)
- उद्योगको कुल उत्पादनमा वृद्धि भएको छ कि छैन? (पछिल्लो उत्पादनको तुलना)
- उद्योगको मुनाफा: ऋण लिएको अगाडिको तुलनामा मुनाफा वृद्धि भएको छ?
- मासिक/वार्षिक बिक्रीमा कति प्रतिशत वृद्धि भएको छ?

३.२. उत्पादन क्षमता र गुणस्तर:

- नयाँ प्रविधि वा मेसिनरीको प्रयोगबाट उत्पादन क्षमता बढेको छ?
- उत्पादनको गुणस्तरमा सुधार भएको छ?
- नयाँ उत्पादनहरू बजारमा प्रवेश गराएका छन् कि छैनन्?

३.३. रोजगारीमा योगदान:

- ऋण लगानीपछि थप कति व्यक्तिलाई रोजगारी दिइयो?
- महिला, युवाहरू, वा अन्य पछिडिएको समुदायका सदस्यहरूको संलग्नता बढेको छ?

३.४. समुदायमा योगदान:

- उद्योगले स्थानीय समुदायलाई कसरी लाभ पुर्यायो?
- समाजमा यसले के सकारात्मक प्रभाव पार्यो? (स्वास्थ्य, शिक्षा, वातावरणीय लाभ आदि)

३.५. परियोजनाको स्थायित्व:

- उद्योगले ऋण वापसीको नियमितता कायम राखेको छ?
- उद्योगको भविष्यमा पनि चलि रहने सम्भावना छ कि छैन? (वित्तीय स्थायित्व, नयाँ ग्राहकको संख्यामा वृद्धि आदि)

४. अनुगमन प्रतिवेदन:

- अनुगमनकर्ताको नाम:
- अनुगमन मिति:
- अनुगमनको फ्रीक्वेन्सी: मासिक/त्रैमासिक/वार्षिक
- प्रतिवेदनको सारांश:

५. सिफारिस:

- ऋणको सही सदुपयोग भयो वा भएन भन्ने निष्कर्ष:
- उद्योग सुधारका लागि थप सिफारिस:

अनुसूची १० पेशागत स्वास्थ्य तथा सुरक्षा सम्बन्धि मार्गदर्शन तयारीको लागि खाका

१. नीति र कानूनी ढाँचा

- मार्गदर्शनलाई राष्ट्रिय श्रम कानून र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका पेशागत स्वास्थ्य र सुरक्षा मापदण्डसँग सामञ्जस्य ।
- श्रम ऐन, कार्यस्थल सुरक्षा मापदण्ड, र पर्यावरणीय निर्देशिका जस्ता सम्बन्धित कानूनी दस्तावेजहरूको पहिचान र तिनको पालना ।

२. कार्यस्थल सुरक्षा मापदण्ड

- विभिन्न वनजन्य सम्बन्धी कार्यहरू, जस्तै काठ कटान, वन व्यवस्थापन, र सवारी साधन संचालनमा लागू हुने सुरक्षा प्रोटोकल विकास ।
- व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरणहरू (PPE) जस्तै हेलमेट, पन्जा, सुरक्षा बुट, र प्राथमिक उपचार किटको आवश्यकता तथा उपयोग ।
- जोखिम पहिचान र जोखिम व्यवस्थापनको लागि प्रक्रिया ।

३. पेशागत स्वास्थ्य मापदण्ड

- वन श्रमिकहरूका लागि उचित स्वास्थ्य सेवा, मेडिकल सुविधा र नियमित स्वास्थ्य जाँचको मापदण्ड तयार ।
- स्वच्छता, पिउने पानी र विश्राम समय सुनिश्चित ।
- वन श्रमिकहरूलाई हुने स्वास्थ्य जोखिमहरू, जस्तै कीटनाशकको सम्पर्क, जंगली जनावरहरू, मौसमको जोखिम, र उपकरणहरूबाट हुने चोटपटकको सम्बोधन व्यवस्थापन ।

४. प्रशिक्षण र क्षमता विकास

- वन श्रमिकहरूलाई नियमित रूपमा कार्यस्थल सुरक्षा, आगलागी व्यवस्थापन, आपतकालीन निकासी प्रक्रिया, र प्राथमिक उपचार सम्बन्धी प्रशिक्षण ।
- श्रमिक र सहयोगी कर्मचारीहरूलाई पेशागत स्वास्थ्य जोखिमहरू र सम्बन्धित सुरक्षा प्रोटोकलहरूको बारेमा प्रशिक्षण तथा नियमित जानकारी ।
- मानसिक स्वास्थ्य, तनाव व्यवस्थापन, र स्वस्थ जीवनशैलीको महत्त्वबारे सचेतना कार्यक्रमहरू ।

५. अनुगमन र अनुपालन

- नियमित निरीक्षण र स्वमूल्याङ्कनका लागि प्रणाली विकास ।
- दण्ड वा जरीवाना तथा अन्य सजायको व्यवस्था ।
- वन आधारित उद्यमीहरू र समूहहरूलाई स्व समिक्षा तथा मूल्याङ्कन एवं प्रोत्साहन व्यवस्था ।

६. दुर्घटना र घटना जानकारी

- कार्यस्थलमा भएका दुर्घटना वा स्वास्थ्य सम्बन्धी घटनाहरूको रिपोर्टिङ प्रणाली विकास तथा सूचना जानकारीको व्यवस्था ।

- दुर्घटनाहरूको अनुसन्धान गर्ने प्रक्रिया ।
- श्रमिकहरूलाई कार्यस्थलमा चोटपटक लागेमा वा बिरामी परेमा क्षतिपूर्ति दिने प्रणालीको व्यवस्था तथा जानकारी ।

७. आपतकालीन प्रतिक्रिया र प्रकोप व्यवस्थापन

- आपतकालीन स्थितिहरूको लागि योजना बनाउने, विशेष गरी वन आगलागी, जंगली जनावर आक्रमण, वा प्राकृतिक प्रकोपहरूका अवस्थामा ।
- वन श्रमिकहरूलाई प्रकोप तयारी, आगो निभाउने, र निकासी प्रक्रिया सम्बन्धी तालिम ।
- आपतकालीन उपकरण, जस्तै आगो निभाउने यन्त्र, अलार्म, र संचार उपकरणको उपलब्धता सुनिश्चित ।

८. वातावरण तथा इकोसिस्टम स्वास्थ्य

- वन श्रमिकहरूको स्वास्थ्य र सुरक्षाले दिगो वन व्यवस्थापनलाई पनि प्रोत्साहित गर्ने र पर्यावरण क्षति कम गर्ने तरिका तथा जानकारी ।
- जैविक विविधता संरक्षण र पर्यावरण संरक्षणसँग मेल खाने occupational safety मापदण्डहरू विकास ।

९. रजिष्टर तथा रेकर्ड व्यवस्थापन

- सबै स्वास्थ्य र सुरक्षा प्रशिक्षण, घटना, निरीक्षण र अनुपालन जाँचको सही अभिलेख राख्ने व्यवस्था ।
- श्रमिकहरूको स्वास्थ्य रिपोर्ट, नियमित जाँच र चोटपटकको रिपोर्ट सही तरिकाले दर्ता राख्न सुनिश्चित ।

१०. श्रमिक अधिकार र क्षतिपूर्ति

- वन श्रमिकहरूको सुरक्षित कार्य वातावरण, असुरक्षित कार्य अस्वीकार गर्ने अधिकार, र स्वास्थ्य लाभहरू प्राप्त गर्ने अधिकारबारे मापदण्ड ।
- काम गर्दा चोटपटक लागेमा वा बिरामी परेमा क्षतिपूर्तिको ढाँचा तयार ।
- श्रमिकहरूको लागि बीमा कभरेज सुनिश्चित गर्ने, जसले उनीहरूलाई आर्थिक सुरक्षा ।

११. सरोकारवाला सहभागिता

- वन श्रमिक, नियोक्ता, सरकारी निकायहरू, स्वास्थ्य विशेषज्ञ, र श्रमिक युनियनहरूलाई निर्देशिका विकास र कार्यान्वयनमा सहभागी ।
- पृष्ठपोषण प्रणाली स्थापना गर्ने, जसले वन श्रमिक र नियोक्ताको अनुभवको आधारमा निर्देशिका सुधार प्रणाली ।

१२. पुनरावलोकन र सुधार

- निर्देशिकालाई समय समयमा पुनरावलोकन गर्ने, जसले नयाँ प्रविधि, सुरक्षा उपकरणहरू, र उदाउँदै गरेका जोखिमहरू समावेश ।
- निर्देशिकालाई विभिन्न दिगो वन व्यवस्थापन लगायत वनजन्य कार्यहरू र परिवर्तित वातावरणीय अवस्थाहरूसँग अनुकूलित गर्न सुनिश्चितता ।

१३. थप विषयहरू

अनुसूची ११: विश्व वैङ्कमा शोधभर्नाको लागि पेश गर्नु पर्ने लेखा विवरणको लागि Budget

Category सूचक फारम

क्रियाकलापहरू	Component	Category
२.१ पानी तथा बिजुली । विद्युत महसूल	४	२b
२.२ गाडी तथा मोटरसाइकलका लागि इन्धन कार्यालय प्रयोजन	४	२b
२.३ गाडी तथा मोटरसाइकल सर्भिसिड तथा मर्मत	४	२b
२.४ मर्मत संभार फोटो कपी ल्यापटप कम्प्यूटर प्रोजेक्टर आदी (मेशिनरी तथा औजार मर्मत संभार तथा सञ्चालन खर्च)	४	२b
२.५ कार्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकास तथा मर्मत कार्यक्रम (सबै डिभिजन वन कार्यालय)	१	२a
२.६ कार्यालयको भौतिक पूर्वाधार मर्मत संभार (प्रादेशिक परियोजना व्यवस्थापन कार्यालय)	१	२a
२.७ कार्यालय मसलन्द सामान खर्च (कार्यालय सामान तथा सेवा)	४	२b
२.८ कार्यालय सञ्चालन खर्च (सबै डिभिजन वन कार्यालय)	४	२b
२.९ प्रदेश कार्यक्रम कार्यान्वयन इकाई घर भाडा	४	२b
२.१० परियोजनाका लागि आवश्यक विषयगत विज्ञ सेवा (वन तथा उद्यम, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, खरिद वित्त व्यवस्थापन, वातावरणीय तथा सामाजिक सेफगार्ड, आदि) । प्रादेशिक परियोजना व्यवस्थापन इकाईका विज्ञ (वित्तिय व्यवस्थापन, खरिद, वन तथा उद्यम, सामाजिक सुरक्षा वातावरणीय सुरक्षा, अनुगमन मूल्याङ्कन तथा ज्ञान व्यवस्थापन)	४	२c
२.११ वन तथा वातावरण सम्बन्धी प्रदेश ऐन, नियमावली, निर्देशिका तथा कार्यविधि तयारी/संशोधन	१	२a
२.१२ वन व्यवस्थापनको लागि सहजीकरण गर्ने वन प्राविधिक	१	२a
२.१३ अन्य परियोजना व्यवस्थापनका लागि सहयोगी सेवा (रिसेप्सनिस्ट, ह.स.चा., का.स. लगायत) । प्रादेशिक परियोजना व्यवस्थापन इकाईका सहयोगी व्यवस्थापन	४	२c
२.१४ वन श्रमिकहरूको कार्य स्थल सम्बन्धि मापदण्ड तथा पेशागत स्वास्थ्य र सुरक्षा सम्बन्धि निर्देशिका तर्जुमा, परिचालन तथा कार्यान्वयन । वनमा आधारित उद्योगसँग सम्बन्धित श्रमिकहरूको पेशागत स्वास्थ्य तथा सुरक्षा सम्बन्धित क्षमता विकास सचेतना कार्यक्रम	३.१	२c
२.१५ वनमा आधारित लघु साना मझौला उद्यम विकासका लागि क्षमता अभिवृद्धि सहयोग सेवा प्रदायक मार्फत (व्यवसायिक योजना तयारी तथा वित्तिय संस्थाहरूबाट ऋण प्रवाहका लागि प्रस्तावना तयारी)	३.१	२c
२.१६ व्यवसाय विकास सेवा प्रदायकका लागि उद्यम तथा मूल्य शृङ्खला सम्बन्धि अभिमुखिकरण तथा क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	३.१	२c

२.१७ डि.व.का. र वन निर्देशनालयका जिम्मेवार कर्मचारीहरूको गुनासो व्यवस्थापन बैठक	४	२c
२.१८ डि.व.का. सब डिभिजन वन कार्यालय र स्थानीय तहबीच अन्तरक्रिया । समन्वय बैठक (सबै डिभिजन वन कार्यालय)	१	२a
२.१९ गुणस्तरीय वन विरुवा उत्पादन सम्बन्धि तालिम	१	२a
२.२० प्रदेश स्तरीय सरोकारवाला सहभागिता योजना तर्जुमा गोष्ठी । प्रदेश तथा स्थानीय तहको वार्षिक योजना तर्जुमा तथा समिक्षा गोष्ठी	१	२a
२.२१ निजी तथा सार्वजनिक समूहहरूलाई जग्गा विकास तथा व्यवस्थापन र कृषि वन सम्बन्धि तालिम	१	२a
२.२२ वन प्राविधिक (कृषि विकास बैंक मार्फत वन उद्यम सुधार तथा विकास कम्पोनेन्ट) ।	३.१	२c
२.२३ टिम बिल्डिंग वर्कशप । गोष्ठी (पालिका, मन्त्रालय, वन निर्देशनालय र पिपिएमयू समेत)	१	२a
२.२४ कबुलियती वन कार्ययोजना कार्यान्वयन गोष्ठी	२.१	२c
२.२५ कबुलियती वन समूहहरूलाई क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम (कलष्टर स्तरमा) सबै वन डिभिजन कार्यालय	१	२a
२.२६ दिगो वन व्यवस्थापन तथा समृद्धिका लागि वन परियोजना दिगो वन व्यवस्थापन तथा समृद्धिका लागि वन परियोजना मन्त्रालय स्तरीय अभिमुखीकरण गोष्ठी स्तरीय अभिमुखीकरण गोष्ठी । प्रदेश स्तरीय वन व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्यशाला गोष्ठी	१	२a
२.२७ समृद्धिका लागि वन परियोजनाका वन प्राविधिक/फोकल पर्सनहरूलाई कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा वन ऐन, नियम र नीति सम्बन्धी अभिमुखीकरण गोष्ठी /तालिम	१	२a
२.२८ वनमा आधारित उद्योगसँग सम्बन्धित श्रमिकहरूको पेशागत स्वास्थ्य तथा सुरक्षा सम्बन्धी क्षमता विकास कार्यक्रम	१	२a
२.२९ वनमा आधारित उद्यम तथा मूल्य शृंखला सम्बन्धित वित्तिय संस्थाहरूलाई अभिमुखीकरण तथा क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	४	२c
२.३० सङ्घ प्रदेश तथा स्थानीय तह र कृषि विकास बैङ्क बीचको समन्वय बैठक गोष्ठी तथा अन्तरक्रिया । वनमा आधारित उद्योगका संघसंस्थाहरूसँग उद्यम प्रवर्धन सम्बन्धि अन्तरक्रिया गोष्ठी	३.१	२c
२.३१ उद्यमी तथा वित्तिय संस्थाका कर्मचारीहरूका लागि वनमा आधारित उद्यम विकास सम्बन्धि क्षमता अभिवृद्धि तालिम	३.१	२c
२.३२ वनपैदावारमा आधारित युवा उद्यमी एवं कामदारहरूका लागि सीप विकास आधारभूत तालिम	३.१	२c
२.३३ वनपैदावारमा आधारित युवा उद्यमी एवं कामदारहरूका लागि थप सीप विकास (Value Addition Skill Development Training)	३.१	२c

२.३४ सामुदायमा आधारित वनका पदाधिकारीहरूलाई क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी तालिम/गोष्ठी/अन्तरक्रिया/कोचिङ तथा छलफल (सबै डिभिजन वन कार्यालयका सब-डिभिजन मार्फत)	१	२a
२.३५ वनमा आधारित उद्यम विकासका लागि व्यवसाय विकास सेवा प्रदायक संस्थाहरूको लागि क्षमता अभिवृद्धि तालिम	३.२	२c
२.३६ बिमा दायित्व सम्बन्धि सचेतना कार्यक्रम	३.१	२c
२.३७ दिगो वन व्यवस्थापन तथा सम्बर्धन प्रणाली कार्यान्वयन सुदृढीकरण तालिम/गोष्ठी (वन प्राविधिकहरूलाई) (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)"	२.१	२c
२.३८ दिगो वन व्यवस्थापन मापदण्ड लगायतका विषयमा विभिन्न तहका वन कर्मचारीहरूलाई क्षमता विकास तालिम (वन अनुसन्धान तथा तालिम केन्द्र मार्फत वा सहकार्यमा सञ्चालन गरिने)	२.२	२c
२.३९ वन सम्बर्धन प्रणालीमा आधारित/दिगो वन व्यवस्थापन सम्बन्धित उपभोक्ता समूहहरूलाई तालिम (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)	२.१	२c
२.४० निर्देशनालय र डि व काका लेखा शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरूको लागि लेखा व्यवस्थापन र वन व्यवस्थापन अनुदान प्रक्रिया तालिम	४	२c
२.४१ सब-डिभिजन स्तरमा उपभोक्ता समूहहरूको लागि सुशासन, अभिलेख तथा लेखा व्यवस्थापन तालिम (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)	२.१	२c
२.४२ कबुलियती वन समूहहरूलाई क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम (कलस्टर स्तरमा) (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)"	२.१	२c
२.४३ वन पैदावार हार्भेस्टिङ योजना तयारी	३.१	२c
२.४४ परियोजनाका कर्मचारीहरूका लागि वातावरणीय तथा सामाजिक सुरक्षाको मापदण्ड तथा लैङ्गिक हिंसाको अवधारणा सम्बन्धि अभिमुखिकरण गोष्ठी । वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन प्रारूप एवं लैङ्गिक समता सामाजिक सुरक्षा तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि क्षमता अभिवृद्धि	१	२a
२.४५ कर्मचारीहरूको टिम बिल्डिङ (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)	१	२a
२.४६ गाउँपालिका तथा नगरपालिका पदाधिकारी एवम् कर्मचारीहरूका लागि कृषि वन प्रणाली तथा भू-जलाधार सम्बन्धी क्रियाकलाप कार्यान्वयनका सम्बन्धि तालिम । सामुदायमा आधारित दिगो वन व्यवस्थापन क्षमता अभिवृद्धि तालिम । वृक्षरोपण अनुदान व्यवस्थापनका लागि क्षमता अभिवृद्धि तालिम	१	२a
२.४७ दिगो वन व्यवस्थापनका लागि नवप्रवर्द्धन कार्यक्रम (प्रदेश मन्त्रालयसँग समन्वय गरि)	२.१	२c

२.४८ वन तथा वातावरणसँग सम्बन्धीत सरोकारवालाहरूसँगको अन्तरक्रिया गोष्ठी । प्रदेश स्तरका सरोकारवालाहरू बीच अन्तरक्रिया गोष्ठी । समन्वय बैठक	१	२a
२.४९ प्रादेशिक परियोजना निर्देशक/समन्वय समितिको बैठक	४	२c
२.५० वनमा आधारित उद्योग संघसंस्थाहरूसँग उद्यम प्रवर्द्धन सम्बन्धी सरोकारवालाहरूको बैठक । अन्तरक्रिया । गोष्ठी	३.१	२c
२.५१ निजी वन सम्बन्धी संघसंस्थाहरूको क्षमता अभिवृद्धि तालिम/गोष्ठी (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)	२.२	२c
२.५२ निजी तथा सार्वजनिक समूहहरूलाई तथा सम्बन्धित वडा अध्यक्ष/सदस्यहरूको लागि वृक्षारोपण कार्यान्वयन सम्बन्धि अभिमुखिकरण गोष्ठी	२.२	२c
२.५३ अभिलेख व्यवस्थापन तथा अनुगमन मुल्यांकन सम्बन्धि कार्याशाला गोष्ठी । सब डिभिजन स्तरमा उपभोक्ता समूहहरूको लागि सुशासन अभिलेख तथा लेखा व्यवस्थापन तालिम (सबै डिभिजन वन कार्यालय)	४	२c
२.५४ सरोकारवालाहरूसँग समन्वय गोष्ठी/बैठक (सबै डिभिजन वन कार्यालय)	१	२a
२.५५ वातावरण तथा सामाजिक जोखिम Due Diligence र जोखिम व्यवस्थापन योजना तयारी ।	१	२a
कृषि विकास बैङ्कका फोकल पर्सनहरूलाई वातावरणीय तथा सामाजिक मापदण्ड, प्रारम्भिक छनौट (Screening) गुनासो व्यवस्थापन सम्बन्धि अभिमुखिकरण तालिम	३.२	२c
२.५६ वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन प्रारूप एवं लैङ्गिक क्षमता सामाजिक सुरक्षा तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि क्षमता अभिवृद्धि	४	२c
२.५७ डिभिजन वन कार्यालय/सब डिभिजन वन कार्यालय र स्थानीय तहबीच अन्तरक्रिया गोष्ठी	१	२a
२.५८ संघिय, प्रदेश र जिल्ला स्तरका लागि तथ्याङ्क व्यवस्थापन (सबै डिभिजन वन कार्यालय)	४	२c
२.५९. सर्वेक्षण, अध्ययन, तथा तथ्याङ्क संकलन आदि	४	२c
२.६० पालिका स्तरमा लगाईएको सार्वजनिक कृषि वन तथा वृक्षारोपणको अभिलेखिकरण र व्यवस्थापन	४	२c
२.६१ साना तथा मझौला उद्यमहरूको आधाररेखा सूचना संकलन	३.१	२c
२.६२ सामुदायिक वन भित्र रहेका क. व. उ.स. को कार्ययोजना नविकरण (जिविकोपार्जन सुधार योजना तयारी र कार्यान्वयन समेत) (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत) "	२.१	२c
२.६३ साझेदारी वनको दिगो वन व्यवस्थापन कार्ययोजना नविकरण/परिमार्जन (डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)	२.१	२c

२.६४ सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह गठन, विधान, कार्ययोजना तयारी तथा वन हतान्तरण	२.१	२c
२.६५ सा. व. उ. स. को दिगो वन व्यवस्थापन कार्ययोजना नविकरण/परिमार्जनमा सहयोग (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)	२.१	२c
२.६६ सामुदायिक वन तथा कबुलियति वन उपभोक्ता समूहको कार्ययोजना कार्यान्वयन (समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन अनुदान कार्यक्रम)	२.१	२c
२.६७ साझेदारी वनको कार्ययोजना कार्यान्वयन (समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन अनुदान कार्यक्रम)	२.१	२c
२.६८ सामुदायिक वनको कार्ययोजना कार्यान्वयन (समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन अनुदान कार्यक्रम) (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)"	२.१	२c
२.६९ उत्सर्जन न्युनिकरणका लागि वन डढेलो व्यवस्थापन कार्यक्रम (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)	२.१	२c
२.७० वन्यजन्तुको संरक्षण र व्यवस्थापन । वन्यजन्तु उद्धार र व्यवस्थापन	२.१	२c
२.७१ पातपतिंगर, झाडि आदि व्यवस्थापन गरि प्रांगारिक मल उत्पादन	२.१	२c
२.७२ वन सम्बन्धी प्रचार सामग्री छपाई तथा वितरण । परियोजना सम्बन्धि सामग्री प्रकाशन र वितरण तथा वेबसाइट सञ्चालन	४	२c
२.७३ वन संवर्धन प्रणालीमा आधारित वन व्यवस्थापन अभ्यास सम्बन्धि प्रकाशन अनुसन्धान असल अभ्यास दस्तावेजिकरण तथा अन्य प्रकाशन	४	२c
२.७४ सङ्घिय प्रदेश तथा जिल्ला स्तरका लागि तथ्याङ्क व्यवस्थापन सबै डिभिजन वन कार्यालय	४	२c
२.७५ साना तथा मझौला उद्यमको आधाररेखा सूचना सङ्कलन	३.१	२c
२.७६ अन्तर प्रदेश अवलोकन अध्ययन भ्रमण । प्रादेशिक परियोजना व्यवस्थापन एकाई कर्मचारीहरूको क्षमता विकास तालिम गोष्ठी तथा अध्ययन भ्रमण	४	२c
२.७७ दिवस/आयोजना शुभारम्भ/समारोह/प्रचार प्रसार	४	२b
२.७८ अनुगमन तथा मुल्याङ्कन खर्च । प्रादेशिक परियोजना व्यवस्थापन ईकाईबाट फिल्ड अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	४	२c
२.७९ संयुक्त अनुगमन (PMU, PPMU, ADBL)	४	२c
२.८० दिगो वन व्यवस्थापन कार्यान्वयन सुपरिवेक्षण	४	२c
२.८१ दिगो वन व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयन अनुगमन तथा सहजीकरण (सबै डिभिजनल वन कार्यालय मार्फत)	४	२c
२.८२ अनुगमन तथा मुल्यांकन (साना तथा मझौला उद्यमहरूको)	३.१	२c

२.८३ प्रदेश मन्त्रालयबाट हुने अनुगमन निरीक्षण समन्वय कार्यक्रम	४	२c
२.८४ भ्रमण खर्च	४	२c
२.८५ बिमा तथा नवीकरण	४	२b
२.८६ कार्यालयको कर्मचारी तथा पाहुनाको लागि चिया/कफी आदि खर्च	४	२b
२.८७ अन्य विविध खर्च	४	२b
२.८८ निर्देशनालय । प्रादेशिक । परियोजना व्यवस्थापन इकाईबाट फिल्ड अनुगमन । भ्रमण	४	२c
२.८९ वन संरक्षण, व्यवस्थापन र अनुगमनका लागि ड्रोन खरिद संचालन (बारा तथा कपिलबस्तु डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)	३.१	२c
२.९० सवारी साधन खरिद (मोटर साइकल/ स्कुटर)	१	२a
२.९१ रुख मापन सम्बन्धि उपकरण (रेन्ज फान्डर, डिजिटल क्यालिपर समेत) खरिद	३.१	२c
२.९२ डेस्कटप कम्प्युटर खरिद	१	२a
२.९३ वन पैदावार संकलन योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक साना औजार एवं व्यक्तिगत सुरक्षा सामग्री खरिद तथा वितरण	३.१	२c
२.९४ कलर प्रिन्टर खरिद	१	२a
२.९५ ड्रोन खरिद तथा संचालन । ड्रोन क्यामेरा खरिद तथा सञ्चालन	३.१	२c
२.९६ ल्यापटप कम्प्युटर खरिद	१	२a
२.९७ क्यामेरा, मोबाईल, ट्याबलेट खरिद	१	२a
२.९८ स्क्रिन तथा स्मार्ट टेलिभिजन खरिद	१	२a
२.९९ आगलागी नियन्त्रणका लागि एयर ब्लोअर उपकरण खरिद	३.१	२c
२.१०० आगलागी नियन्त्रणका लागि पानी टंकी, जेनेरेटर र पम्प सहितको टिलर खरिद (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)	३.१	२c
२.१०१ दुई वर्षे वन बिरुवा उत्पादन तथा वितरण (सबै डिभिजन वन कार्यालय मार्फत)	२.२	२c
२.१०२ गत आ.व.को दुई वर्षे वन बिरुवा संरक्षण तथा मर्मत खर्च	२.२	२c
२.१०३ तीन वर्षे फलफुल, वन बिरुवा (शोभायमान समेत) उत्पादन, खरिद तथा वितरण । नर्सरी मर्मत / व्यवस्थापन	२.२	२c
२.१०४ सुधारिएको वन पैदावार घाटगद्दी/डिपो निर्माण	२.१	२c
२.१०५ फर्निचर तथा फिक्चर	१	२a

